

Lgor AR navzdol.

Povest iz polminole dobe.

A. 55

Spisal

dr. J. Vošnjak.

Izdala in založila

Družba sv. Mohorja v Celovcu.

(Slovenskih Večernic 62. zvezek.)

1909.

Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu.

KNJIŽNICA JOSIPA VOŠNJAKA
SLOVENSKA BISTRICA

63.517

Z dovoljenjem prečastitega krškega knezoškofijstva.

886.3-32

KNJIŽNICA JOSIPA VOŠTNIKA
SLOVENSKA BISTRICA

63.517

1. Nadporočnik Bric in njegov tovariš Bregar.

Gospod Friderik Bric je bil nadporočnik ali oberlajtnant v našem domačem polku. Čeden je bil v lice, s črnimi kodri na glavi in črnimi zavihanimi brkami pod nosom. Zobe je imel bele ko sneg in kar bliščali so se, kadar se je nasmehnil. Jezik mu je tekel, da je bilo veselje ga poslušati, četudi je vsak vedel, da je vse to, kar pripoveduje, večinoma iz trte izvito. Zmirrom je bil dobre volje, četudi ni bilo cvenka v žepu, a našel je že take usmiljene ljudi, ki so mu posojevali, seveda na visoke obresti. Vrh tega je moral vsako dolžno pismo ali menico podpisati na dosti večji znesek, kakor ga je v resnici prejel. Zadolžen je torej bil, a to mu ni delalo nobene preglavice in živel je veselo naprej v družbi veselih tovarišev.

Leta 1865. je bil komandiran na vojaško, sedaj kadetno šolo pri Mariboru za učitelja. Šolsko poslopje stoji sredi velikih travnikov, ki so krog in krog obdani od precej visokega zida, in na katerih imajo vojaški učenci svoje vaje. Pri glavnih vratih je stražnica in odtod vodi široka pot med košatimi kostanji v poslopje. Široko in v tri nadstropja visoko se vzdiguje z umetnim pročeljem in velikimi okni. Tu so velike dvorane za spalnice in učilnice kadetov, ob tleh tudi kazina, kakor sploh v vojašnicah.

Na to šolo je bil nastavljen nadporočnik Bric in dobro se mu je godilo. Opravljal je svoje ure kot učitelj, pri čem se ni preveč potrudil in potem je šel v mesto, kjer je stanoval in večeri so bili njegovi. Ni ga manjkalo na veselicah in plesih v kazini, niti v gledališču.

atli in njegovi upniki, tisti usmijeni Samarijani, ki so ga imeli v kleščah, so ga čedalje bolj nadlegovali. Končno ni bilo druge pomoči, kakor dobiti kako nevesto, ki ima dosti okroglega pod palcem. Take so že bile v Mariboru, a jim blizu priti, to ni bilo lahko, kajti stariši takih zlatih ptičev ga niso pustili blizu, ker so le predobro poznali njegovo lahkomišljenost, in tudi dekleta so dobro vedela, da bi jih snubil le zavoľjo dote.

Toda niso vsi oficirji bili taki lahkoživci, kakor Bric. Na kadetni šoli je bil nastavljen med drugimi za učitelja nadporočnik Bregar. Sin poštnega uradnika v Mariboru, ki pa je že pred nekaj leti bil umrl, zapustivši vdovo s par otroci, bil je po lastni prošnji iz latinske šole v vojaški vzgojevalni zavod sprejet, in sicer brezplačno, ker se je vrlo dobro učil in lepo obnašal. V zavodu je zmirom bil med prvimi, po končanih šolah je kmalu postal poročnik, in zdaj je bil že nadporočnik, dasi komaj kakih petindvajset let star.

Za svoj vojaški stan je bil ves navdušen, in dasi sicer zmirom miren in skoro skromen v svojem obnašanju, vzkipel je, kadar je slišal kako grajajočo in prezirajočo besedo o vojaštvu. Svoj vojaški stan je, kar se ni moglo zameriti po njegovi vzgoji, stavil nad vse druge stanove.

Kot učitelju pa mu učiteljevanje ni bilo kaka postranska nadležna dolžnost, katero mora izpolnjevati, ker je zato nastavljen, kakor je to žal opazoval pri nekaterih tovariših.

Bregar je imel veselje do vojaških vednosti in to veselje je vedel vzbujati tudi v svojih učencih. Pripravil se je vestno za vsako uro iz knjig, katere si je ali sam nakupil, ali si izposojeval iz polkovne knjižnice. Učenci so se kar veselili, kadar je nadporočnik Bregar stopil v šolo. Pazljivo so poslušali vsako njegovo besedo in si jo zapomnili. Pri tem jih Bregar ni podučeval samo o svojem predmetu, govoril jim je rad in pogosto o lastnostih, katere si naj vsak pridobi, da bo v čast svojemu stanu, in kadar ga pokličeta cesar in domovina, hrabri, neustrašeni branitelj proti vsakemu sovražniku. Vzbujal jim je tudi veselje do učenja in vednosti. Kadar bodo oficirji, naj ne mislijo le na kratek čas in veselice, proste ure naj porabljajo za čitanje znanstvenih knjig. In tu je rad pripovedoval, kar je sam slišal iz ust kornega komandanta v Gradcu.

»Ko je ta komandant,« pravil je Bregar, »vsled svoje starosti stopil v pokoj, smo se vsi oficirji šli od njega posloviti. Vsi smo ga radi imeli, ker je, dasi sicer strog, bil zmirom pravičen in je očetovski z nami občeval. Bil je ginjen, ko smo mi stali pred njim in je nam bral na obrazih, kako težko nam je slovo od njega. Tudi meni, dejal je ginjen, je tesno pri srcu, da se moram ločiti od službe, ki sem jo tako rad opravljal in od vseh vas, ki ste me zmirom zvesto in marljivo podpirali. Ne bom vam dajal poučnih svetov, samo to vam polagam na srce: Pridno berite znanstvene knjige, da si izpopolnite svoje znanje! Meni je bilo največje veselje, kadar sem imel kako prosto uro, v roke vzeti in čitati dobre knjige. Pri tem sem pozabil na vse sitnobe in neprilike, katere vsakega človeka včasih zadenejo. Pa ne samo razvedrilo, tudi lepo plačilo sem imel za razširjanje svojega znanja. Samo tej svoji navadi se imam zahvaliti, da sem došel do te visoke službe. Zato se tudi zdaj, ko ne bom več v aktivni službi, ne bojim dolgega časa. Berite tudi vi pridno, berite in izobrazujte se, da tudi vi postanete enkrat generali. Da ste mi zdravi!«

»Te besede, nadaljeval je nadporočnik Bregar, sem si dobro zapomnil in po njih se ravnam. Saj ni prijaznejšega razvedrila, ko dobra knjiga in premišljevanje o tem, kar čitamo.«

Bregar pa se ni brigal samo za pouk, ampak opazoval je sploh vedenje svojih učencev, in kadar je pri katerem zapazil kaj nespodobnega, poklical ga je k sebi, mu prav očetovsko govoril na srce, dokler mu učenec ni obljubil s častno besedo, da se vprihodnje ne bo več tako obnašal. A če je učenec vkljub dani besedi se vendar le zopet kaznivo obnašal, potem Bregar ni imel ž njim nobenega usmiljenja in izročil ga je zasluženi kazni; kajti vojak, tako je vsakemu zabičal, naj si bo prostak ali oficir, ki ne drži svoje častne besede, ni vreden, da nosi cesarsko suknjo.

Takšen je bil nadporočnik Bregar in bil je v čisljih tudi pri svojih tovariših, ki ga pa večinoma niso posnemali in se rajši kratkočasili, kakor da bi sedeli za mizo in čitali. Posebno Bric se ni mogel načuditi, da Bregar tako malo mara za družbo in da se o večerih nikoli ni dolgo zadrževal v gostilni, ampak po večerji kmalu odšel. In še to se je čudno zdelo Bricu in tudi drugim tovarišem, da Bregar nikoli ni bil v denarnih zadregah. V tem, ko so drugi proti koncu meseca že bili vsi na suhem, se je pri

Bregarju, kadar je plačal svoj račun, še zmirom v listnicah videl kak desetak. In kadar je kateremu tovarišu huda predla, obrnil se je do Bregarja in ta je, če zahteva ni bila prevelika, rad pomagal, a vselej dostavil:

»Če mi daš častno besedo, da vrneš prvega, ko dobiš svojo gažo.«

Če kdo vzlic častni besedi tega ni storil, ga sicer ni terjal, a pokazal mu je po svojem vedenju, da je v njegovih očeh tak človek brez časti.

Bric je zopet enkrat bil v denarnih zadregah in obrnil se je do Bregarja. Hodila sta po mostovžu kadetne šole.

»Kako vendar delaš,« vprašal je Bric Bregarja, »da izhajáš s svojo gažo, nam vsem drugim pa je zmirom prepičla.«

»Ker ne znate računati,« mu odvrne smehljaje se Bregar.

»Kako da ne?«

»Sicer bi vedeli, da ima mesec trideset ali enointrideset dni in bi si, kar dobite, razdelili na toliko dni. Jaz, kakor vidiš, prav dobro izhajam s svojo gažo in ne le to; pojdi z menoj v mojo sobo.«

Šla sta in Bregar je iz miznice potegnil hranilno knjižico.

»Še prihranil sem si kaj malega za izredne slučaje.«

Bric je kar strmел, ko je videl v knjižici zapisanih že nekaj stotakov.

»Čemu bi neki štedil,« se Bric odreže. »Bogato se oženim, pa bo.«

»Mogoče, da katero oslepiš, častno se mi to ne zdi.«

»Zakaj ne? Da ti resnico povem, meni že silno preseda vsa ta vojaška služba. Vsak drug stan je srečnejši, ima več svobode in boljše dohodke.«

»Ni res,« zagrmí Bregar ves pokoncu, »naš stan je vsaj v mojih očeh prvi. Vsak stan ima svoje dolžnosti, včasih še bolj nadležne, ko naš. In dohodki? Učíte se računati in shajali boste.«

»Morda veš ti za kako bogato nevesto?« pošali se Bric.

»Gorjé revici, ki se bo tebi usedla,« reče Bregar, obrne mu hrbet in gre v svoj razred.

Bric pa je malo maral za pametne besede, ki jih je danes in že večkrat slišal iz ust tovariša. Njemu je po glavi blodila bogata nevesta in končno jo je res našel.

2. Radvanje in baronovka Rožič.

Iz Magdalenskega predmestja, ki leži precej više ko mariborsko mesto, na desnem bregu deroče Drave, vodi cesta v Radvanje in dalje v Lembah in Ruše. Ko se zasučje okoli zidane ograje kadetne šole, za katero je vrt, vežbališče in sprehajališče za bodoče naše oficirje, krene cesta med rodovitne njive in travnike, za katerimi se vzdiguje zeleno Pohorje. Na desni se prikaže Kalvarija, po vsej južni strani zasajena z vinsko trto, in bolj vzadi Pohorske gorice, katere rodé imenitno vinsko kapljico. Mnogo novih hiš je videti na levo, kjer je tekom poslednjih let nastala Nova vas.

Če tukaj, predno se cesta zasučje proti Radvanjam, postojiš in se oziraš nazaj, nudi se ti res čaroben pogled. Vse mesto Maribor ti leži pred očmi. Blizo tisoč hiš, med njimi mnogo na novo zidanih, polni prostor med Dravo in griči, ki se za mestom strmo vzdigujejo. Stolpi stolne in nove frančiškanske cerkve se vzpenjajo nad strehe in tudi Narodni dom, ki so si ga postavili Slovenci in ki je najveličastnejša stavba celega mesta, vabi s svojim stolpom vse Slovence v svoje gostoljubne prostore. Na gričih za mestom so krasni, po vrstah zasajeni vinogradi, med njimi posebno vzoren našega slovenskega rodoljubnega doktorja, pohorskega rojaka, ki je prehodil dosti sveta, a končno spoznal, da je povsod dobro, a za Slovence doma med Slovenci najboljše.

Ta čas, ko se je dogajalo, kar se tu pripoveduje, so po teh gričih še rastle stare domače trte, ki so obilno rodile, tako obilno, da mestni župnik mariborski, ki je tam imel vinograde, včasih še dovolj sodov ni imel, da bi spravil vinski pridelek. Poslednja leta pa je trtna uš uničila vse stare trte in morale so se zasaditi nove na ameriški podlagi, kar je stalo veliko novcev in trebalo napornega dela. Upamo, da se oboje poplača. Sv. Urban gleda iz visokega hriba po Slovenskih goricah in gotovo ni vselej vesel tega, kar vidi.

Toda naprej v Radvanje. Graščina leži napol skrita od sadnega drevja blizu pohorskega vznožja ob cesti v Lembah. Poslopje ni kaj imenitno, dolga enonadstropna hiša z dvoriščem pred njo in gospodarskimi poslopji ob strani. Notranja oprava, zlasti v prvem nadstropju, je pač razkošna in spominja, da so tu bivali imoviti graščaki. Vsa

polja okoli so graščinska in tudi gozdi, ki pokrivajo to stran Pohorja. Vinogradov tukaj ni, sadni vrtovi pa so obširni in rodovitni. Tih in miren kraj je in komur ne ugaja šumenje in vrvenje po mestu, najde tu pokoj in sveži pohorski zrak. Kristalno čista pohorska voda pa mu okrepeča utrjuje živce.

Odtod se čez hribček pride v Lembah z njegovimi slovečimi vinogradi in nadalje v starodavne Ruše, kjer je nekdanj slovela latinska šola, ki je že zdavno premeščena v Maribor. Ljudstvo se tu, kakor sploh ob tej strani Pohorja, zaveda svoje slovenske narodnosti in ljubi svoj dom in svoj materni slovenski jezik.

Ko je v šestdesetih letih prejšnjega stoletja umrl graščak radvanjski, bilo je več dedičev, ki se niso mogli zediniti, kdo bi prevzel graščino, in sklenili so jo prodati. Kupila jo je baronovka Rožič.

Baronovka Rožič je bila vdova po baronu Rožiču, ki je imel graščino na Hrvatskem blizu štajerske meje. Seznanil se je z Amalijo, hčerko nekega štajerskega veleposestnika, jo snubil in kmalu potem poročil. Živela sta še v dovolj mirnem sporazumljenju, dasi se pač žena ni mogla navaditi na tisto pijančevanje, ki je bilo v tistem času, ko so vinogradi obilno rodili, sploh v navadi. Prihrula je kar cela tropa znancev in znank na grad in tu so po cele dni in tedne gostovali, dokler je bilo še kaj jesti in piti. Potem vsi skupaj na drugi grad, da ni bilo konca vseh teh gostovanj. Pri tem si je Rožič pokvaril svoje zdravje in ni več mogel okrevati, tem manj, ker se ni zmenil za zdravnikovske odredbe ter je, ko mu vino ni bilo dovolj močno, segel po slivovki.

Umrli je in zapustil vdovo s petletno hčerko Dragico, zapustil pa je tudi obilo dolgov. Baronovki ni več dopadlo na Hrvatskem, prodala je graščino, pri čem jej je vendar še ostala precejšnja svota, da je mogla misliti na nakup kakega ugodno ležečega posestva na Štajerskem. V časnikih je čitala, da je bila Radvanjska graščina na prodaj, kupila jo je in se tja preselila, ne sama s hčerko, vzela je s seboj svojega oskrbnika Pirolda, že bolj priletnega moža, katerega je njeni oče jej priporočil, ko se je omožila in ki je potem služil na Hrvatskem na njeni graščini. Bil je pošten mož, skrben za svojo gospo in njegovi delavnosti, varčnosti in previdnosti se je baronovka imela zahvaliti, da se ni vse premoženje pogubilo. On je tudi Radvanjsko

graščino pregledal in šele po njegovem nasvetu jo je baronovka kupila.

Oskrbnik Pirolec je, ko so se preselili v Radvanj, vse uredil, popraviti dal poslopja, kjer je bilo potrebno, nakupil živino, vole, krave in tudi par čilih konj za vožnjo s kočijo, ki so pa tudi v gospodarstvu morali pomagati pri vožnjah. In tako je bilo vse lepo urejeno, gospa baronovka je živela tiho, mirno življenje in se oddahnila od šumnih, naposled tako žalostnih dni na Hrvatskem. Najbolj vesela je bila šestletna Dragica, povsod jo je bilo vse polno, v hiši in hlevih, najraje pa se je držala oskrbnika Piroleca, kateri jo je pa tudi rad imel, kakor punčico v svojem očesu. Kar je le želela, jej je izpolnil, in kadar je nekaj časa ni videl, tožilo se mu je po njej.

In tako so že celo leto mirno živeli na gradu, dokler ni nekega dne prijezdil nadporočnik Bric.

3. Bric obišče baronovko Rožič.

Baronovka se je večkrat vozila v Maribor, da je tam nakupila razne reči. Vozila se je v svoji kočiji s hčerkico. Poznali so jo že po štacunah ter ji radi postregli, ker je vse gotovo plačala.

Baronovka se je peljala po gosposkih ulicah mimo gostilne k zamorcu. Tu so sedeli v sobi oficirji, ki so tam obedovali, med njimi Bric. Kočija baronovke je obstala, gospa je stopila z voza in šla v nasprotno štacuno. Bric jo zagleda:

»Ali ni to tista baronovka, ki zmirom čepi v Radvanji in ne hodi ne na veselice, ne v gledališče?«

»Ti, Bric,« pošali se eden njegovih tovarišev, »ta bi pa bila za tebe, rešila bi te tvojih manihejcev,« tako v teh krogih imenujejo oderuške upnike.

»Ali je bogata?« vpraša Bric.

»Pravijo, da je na Hrvatskem imela graščino, jo dobro prodala, si kupila Radvanj, in da še ima v svoji železni blagajni celi kup tistih papirjev, pri katerih je le treba vsakega pol leta odrezati kupone in jih zamenjati v gotovi denar.«

»Ima li več otrok?«

»Samo eno dekletce, katero tam v kočiji sedi.«

Baronovka je zdaj stopila iz štacune in Bric si jo ogleda. Bila je še mlada gospa, ne še trideset let stara,

čednih, svežih lic in okroglega života, na glavi klobuk z nojevim peresom, na rokah svilene rokavice. Usedla se je nasmehnivši se svoji hčerki v voz in se odpeljala.

Bric je zamišljeno gledal za njo in mislil si, da ni napačna, pa kako se ž njo seznaniti po bliže in pod kako pretvezo priti v grad Radvanje, to je bilo vprašanje, na katero se ni dalo kar tako odgovoriti. Končno jo je stuhtal.

Za hrano učencev so nakupovali po okolici mnogo sočivja, posebno krompirja. Gotovo imajo, si je mislil naš premeteni Bric, tudi v Radvanju kaj takega naprodaj. Dasi ni imel ničesar opraviti z nakupovanjem živeža, je vendar nekega dne si dal zasedlati konja, katerih so po več imeli na šoli, prav fino se je napravil, navihal si brkice in jezdil je v Radvanje.

Kmalu je prijezdil do ograje dvorišča, vrata so bila zaprta, pa hlapec je prihitel in jih odprl. Baronovka je ravno stala pri oknu in se začudila, ko je zagledala vojaškega jezdeca, ki je jezdil naravnost proti gradu, kjer je skočil raz konja, izročivši ga hlapcu, on pa je stopil v hišo in po stopnicah v prvo nadstropje.

Oskrbnik Pirolec ravno ta čas ni bil doma, sicer bi bil vprašal Brica, kaj tu išče in ne bi ga pustil h gospej.

Na zgornjih stopnicah mu pride hišna naproti. Bric jej da svojo vizitnico, da jo nese gospej in jo vpraša, ali sme vstopiti. Hišna gre v sobo in odda baronovki vizitnico. Na njej je brati: »Friderik Bric, c. kr. nadporočnik.« Baronovka se začudi, kaj ta gospod, čigar imena še ni slišala, pri njej išče. Vendar ga ne more odkloniti. Hišna se vrne in pove Bricu, da slobodno vstopi. Baronovka pa se je hitro ogledala v zrcalo, kakor je to že ženska navada, popravljala si kodre nad čelom, tudi svojo čepico na glavi in se usede v naslonjač pri oknu.

Gospod Bric vstopi, svojo vojaško kapo v roki držeč in se približa gospej, katera je vstala iz svojega sedeža.

»Oberlajtnant Bric, profesor na kadetni šoli,« se priklonivši predstavi in poljubi roko gospej.

»Vi želite?« vpraša baronovka.

»Ne zamerite, da Vas nadlegujem. Naša šola potrebuje za hrano učencev dosti živeža, sočivja, krompirja, mleka. Ker se vsega tega tu obilno prideluje, naročilo mi je šolsko vodstvo, da tod pozvem, ali bi mogli dobiti kaj teh stvari.«

»O tem Vam bo vedel povedati moj oskrbnik,« odvrne gospa in pozvoni. Hišni, katera vstopi, naroči, da pokliče oskrbnika.

»Ni ga doma,« reče hišna, »šel je v mesto, pa se kmalu vrne.«

»Ako dovolite, gospa baronovka, ga tu počakam, ker ne bi se rad vrnil brez gotovega poročila.«

Baronovka mu ponudi sedež in se sama zopet usede v naslonjač. Bric ni bil napačen človek, čedne zunanosti, vedno sladke besede, kakor med na jeziku. Začela sta se pogovarjati in Bric je v vsem svojem vedenju in govorjenju kazal veliko spoštovanje do gospe. In pri tem so švigale njegove bistre oči po njej, da si skoro ni več upala mu pogledati v oči.

Dragica je prihitela v sobo in začudeno gledala jej neznanega tujca. Letela je k mami in si ličice skrila v njenem naročju.

»Oh ta angelček,« vzklikne Bric, »gotovo Vaša hčerka. Kako se imenuješ, srček?« vpraša z laskavim glasom in jo hoče prijeti za ročico, katero mu pa deklica odtegne.

»Dragica,« reče gospa.

»Dragica, kako krasno ime! Gospa gotovo govorite hrvatski. Slišal sem, da ste dalje časa tam bivali.«

»Govorim.«

»Tudi jaz znam nekoliko hrvatski.« In Bric pripoveduje, da je njegov oče bil nekaj let stotnik pri nekem hrvatskem polku, da je on bil z očetom v Zagrebu in se hrvatski naučil.

»Moj ubogi oče!« zdaj zdihuje Bric.

»Ali se mu je kaj hudega pripetilo?« vpraša baronovka sočutno.

»Padel je pri Magenti.«

»Obžalujem Vas.«

»K sreči me je že poprej bil spravil v vojaški odgojevalni zavod, iz katerega sem drugo leto že izstopil kot poročnik.«

Na vsem tem je le toliko resnice bilo, da je Bric bil odgojen v vojaškem zavodu, v katerega ga je spravil njegov oče, ki je bil nižji vojaški uradnik, ne pa stotnik, in ki ni padel pri Magenti, ampak je pred par leti mirno umrl.

»Tudi moj rajni mož,« pravi baronovka, »je služil nekaj let pri graničarjih, pa se kmalu naveličal vojaške službe in se vrnil na svoje posestvo.«

»In tam,« seže v besedo Bric, »je našel družico za življenje, da je pač imel raj na svetu. Da bi človek bil tako srečen! A mi vojaki smo brez doma, brez lastnega ognjišča, tujci povsod.«

Globoko je vzdihnil in njegove oči so še bolj žarele, tako se je vsaj zdelo baronovki.

Oskrbnik Pirolec se je vrnil iz mesta in se silno začudil, ko je na dvorišču videl vojaškega konja, še bolj pa, ko je stopivši v sobo, zagledal sedeti oficirja zraven gospe, kakor se je kazalo, v prav prijetnem razgovoru. Na vprašanje oskrbnik pove, da so že vse pridelke, kar so jih imeli za oddati, prodali in zopet odide.

Bric se zdaj tudi poslovil in vpraša gospo z nekako ponižnim, prosečim glasom, ali se sme, kadar ga pot tu mimo vodi, oglasiti v gradu. Gospa malo pomišlja, potem deje smehljaje se:

»Vhod je odprt vsakemu potniku.«

Bric zopet gospej poljubi roko, katero rahlo stisne, se pokloni in odide. Pred vrati se spne na konja in ko prijezdi do vhoda v dvorišče, zasuče konja, da se okoli zavrti, salutira proti oknu, pri katerem je stala baronovka in za tem dirja v galopu naprej po cesti. Prav zadovoljen je bil Bric, ko je jahal proti kadetni šoli. Prvi naskok se je dobro izvršil, zdaj le treba kovati železo, dokler je žareče. Gospa se mu je dopadla, ne manj tista železna blagajnica, katero je videl v kotu sobe. Tudi baronovka se je čutila nekako oživljeno, to tiho enakomerno življenje na gradu jej je postalo že dolgočasno in ta obisk se jej je zdel, kakor prvi solnčni žarek po meglenem jutru.

Slabe volje je bil le oskrbnik Pirolec. On je slutil in se bal, da iz tega obiska ne bo nič dobrega.

4. Krojač Matiček pride v Radvanje.

Bilo je meseca avgusta, solnce je sipalo žgoče žarke na zemljo, da je bila ta vsa izsušena in kazala že tu in tam zevajoče razpoke. Matiček je šel polagoma po veliki cesti iz Hoč, kjer je župnijskemu hlapcu bil popravil obleko, proti Mariboru. Srečali so ga vozovi in drugi prehitovali, da se je valila prašna megla nad cesto. Matiček je pihal in si brisal prah iz solznih oči, končno mu je bilo le preveč nadležno in jo krene po prvi stranski cesti, ki jo vidi, na levo proti Pohorju. Škofovi grad Videnau je

stal precej daleč pred njim sredi košatih dreves. Kmalu pride do Radvanja. Poznal je vse te kraje, ker jih je že večkrat obhodil. Ko pride do vrat v ograji, usede se na kamen zraven vhoda, da se malo oddahne.

Na dvorišču je hlapec pometal pred hlevom. Zapazil je Matička in se mu približa.

»Odkod pa ti, božji človek?« ga vpraša.

»Če imaš kak jopič ali hlače za popraviti, pa ti jih zakrpam,« odgovori Matiček.

»Krojač si? Pa pojdi, take robe res imam.« Matiček gre s hlapcem do hleva, kjer se usede na tam ležeče bruno, odloži svojo culico in vzame iz nje šivanke, niti, naprstnik, gumbe ter si vdenja nit. Hlapec prinese star oguljen jopič, ki kaže na več krajih luknje. Matiček si ga ogleda in ga obrača na vse strani:

»Veš kaj, bratec, cotarju ga daj, cotarju.«

»Kako to?«

»Da ga nese v papirnico. Saj znaš, da iz starih cunj delajo najboljši papir.«

Oba sta se smejala in hlapec je šel in privlekel hlače, tudi že malone odslužene, in teh se je lotil Matiček in jih začel krpiti.

Po vrtu se je šetala baronovka z Dragico. Ko deklica zagleda Matička, hiti iz vrta na dvorišče in baronovka gre za njo.

»Kdo je ta gospa?« vpraša Matiček hlapca.

»Naša.«

»Pa kje je gospod?«

»Umrli. Vdova je.«

Baronovka se približa. Matiček si sname slamnik iz glave, jo pozdravi: »Hvaljen bodi Jezus Kristus!« in pridno šiva. Pristopil je tudi oskrbnik in začeli so izpraševati Matička, odkod da je?

Matiček potegne iz žepa svojo tobakirico, si nabaše tobak v široke nosnice in reče:

»Doma sem tam kje na oni strani Pohorja, tam sem se pri stricu izučil v krojaštvu. Ko sem se izučil, kolikor je pač treba za kmetskega krojača, me ni več trpelo doma in šel sem po svetu.«

»Pa zakaj?« vpraša oskrbnik.

»S stricom sva hodila na štero pri kmetih in tu so se ljudje navadno pogovarjali, kako težavno se jim godi in želeli so si, da bi bili tako srečni, kakor gospoda v

mestih, ki brez vsakega težkega dela veselo živi dan za dnevom. To mi je bodlo po glavi in šel sem po svetu, iskat srečne ljudi.«

»Čudna misel,« deje gospa, »in si jih našel?«

»Dozdaj še ne. Prišel sem v mnoge hiše na kmetih, po mestih in trgih, gospoda sama se le malokje z menoj pogovarja, a kar sem čul iz ust njenih služabnikov, mi je dokazalo, da tudi pri njih ni sreče doma.«

»Pa zakaj ne?« se začudi gospa.

»Zato, ker nobeden človek ni zadovoljen s tem, kar ima, a si želi še zmirom nekaj, in četudi to doseže, zopet ni zadovoljen in nova želja se mu rodi v prsih.«

»Pravi modrijan,« nasmehne se gospa, »kajne, Pirolec?«

»Zares modro, pa zdi se mi, da zaradi tega tako sodiš, ker si sam revež, celo pohabljen si na nogi, kakor vidim, nimaš svoje strehe, slabo si oblečen in gotovo dostikrat še nimaš, da bi si kruha kupil.«

»Res, da nimam svoje strehe, pa prenočišče povsod dobim, kjer delam, moja obleka res nova ni, pa raztrgana tudi ni. To suknjo, malo mi je predolga in preobilna, sem dobil od gospoda župnika v Šmartnem, kjer sem več dni šival. Kruha pa, hvala Bogu, še nikoli nisem stradal. To-liko zmirom zaslužim, da ga dobim, ali si ga pa sam kupim.«

»Torej se čutiš srečnega,« se začudi gospa, »in nimaš nobene želje?«

»Zadovoljen sem s tem, kar sem in imam, no, srečen, saj veste, da prave sreče ni na tem svetu.«

»Kako pa sodiš o meni?« vpraša ga zdaj gospa.

»Lahko bi bili srečni, ko ne bi —«

Matiček umolkne.

»Kaj, ko ne bi —?« sili gospa.

»Ko ne bi imeli v srcu skrite želje« — gospej rdečica oblije obraz — »da, skrite želje, a ko se Vam dopolnijo, spoznali bode, da tudi s tem niste dosegli, kar ste želeli.«

»Pametna beseda,« pritrdi oskrbnik in resno pogleda gospo, ki je bila v nekakih zadregah.

Zdaj je prišla iz hiše hišna, za njo obe dekli, in vsi so se vstopili okoli Matička, ki se pa ni dal motiti v svojem delu.

»Kaj pa si ti želiš, Jaka?« podraži oskrbnik hlapca, »kaj ne, oženil bi se rad.«

Hlapcu se raztegnejo usta v široki smeh.

»Katera bo pa vzela takega tepca?« pošali se hišna in vsi se smeje, le Jakobu se obraz kremži tako čudno, da je še bolj smešen postal.

»No, gospod oskrbnik,« obrne se gospa do njega, »pa še vi povejte, česa si želite.«

»Da bi vse ostalo, kakor je zdaj,« je odgovoril, se poklonil in šel je, kajti slišal je ropot konjskih kopit po cesti in vedel je, kaj to pomeni. Tudi dekleta so se vrnila v hišo in gospa je sama ostala pri Matičku.

Gospod Bric je prijezdil na dvor, že od daleč salutiral, skočil raz konja, hitel k baronovki in jej poljubil roko. Potem je iz žepa potegnil škatlico s sladkimi bonbonami in jo dal Dragici, ki je ž njo bežala v hišo.

»Tu imamo čudnega človeka, vsakemu bere iz lica, česar si želi,« pripoveduje baronovka Bricu. »Vprašajte ga še Vi!«

»No ti, možicelj,« obrne se Bric do Matička, »tedaj pa povej, česar si jaz želim.«

Matiček izpogleda in meri gospoda Brica od pete do temena, potem deje mirno:

»Bogato nevesto.«

»Tepec!« zagrmí Bric, ponuja svojo roko baronovki in jo odvede v hišo.

Iz hleva, kamor je šel pogledat živino, pride oskrbnik, ki je bil poslušal ta pogovor in hoče podariti Matičku dve dvajsetici.

»Hvala, gospod, za Vašo dobro voljo, pa jaz ne beram.«

»To je le za tvoje delo.«

»Preobilo je,« meni Matiček, »bom pa pri kakem revežu zastonj delal.«

Matiček zdaj vstane, pogleda hlače na vse strani:

»Za nekaj tednov bo že še za silo, potem pa tudi za cotarja,« in smejala sta se hlapec in Matiček.

»Zdaj pa z Bogom, čez tri leta se morda zopet vidimo,« in Matiček je naslonjen na svojo palico, culico na rami, šel svojim potom iskat srečne ljudi.

5. Gospod Bric snubi baronovko.

Že več mesecev je hodil Bric v Radvanje in vselej bil dobro sprejet od baronovke. Ako ga več dni ni bilo blizu, je baronovki bilo dolgčas po njem, ker jo je znal

zabavati s svojim pripovedovanjem o tem, kar se je pri-
godilo v mestu ali na kadetni šoli. Tudi vsem drugim v
hiši se je znal prikupiti, ker ni bil skop z darili, samo
oskrbnik ga je čedalje bolj od strani gledal in se ga iz-
ogibal, dasi je Bric tudi njega skušal dobiti na svojo stran,
hvalivši ga kot izvrstnega oskrbnika, katerega bi vsaka
graščina imela biti vesela.

Pirolec pa je poizvedoval v mestu, kaj je s tem Bri-
cem in slišal je razne sodbe. Vsi so pa bili v tem edini,
da je veseljak, pa saj je neoženjen oficir in ne more se
zahtevati, da bi živel po meniško.

»Kaj pa z dolgovi?«

»V te je pa, kakor se sploh govori, črez glavo zako-
pan, saj pa tudi drugi oficirji niso navadno brez njih. Bo
že ujel kako bogato nevesto in potem bo vse povrnil.«

Nekega dneva sreča Pirolca v mestu gospod Lihvač,
suh, bled možicelj, od katerega se je vedelo, da posojuje
na židovske obresti. Ko zagleda Pirolca, ga ostavi:

»Dolgo Vas že nisem videl, gospod oskrbnik, kaj pa
zmirom počenjate na vašem gradu?«

»Vse po stari navadi. In Vi, gospod Lihvač?«

»Skrbi, same skrbi. Zgube tu in tam.«

»Ni mogoče, Vi, ki ste tako oprezni.«

»Človek nikoli ni dovolj oprezen. Dobro, da sem Vas
zagledal. Povejte mi vendar, pa resnično, ali bo že skoro
poroka pri vas?«

»Poroka?« dela se Pirolec začudenega.

»No, no, nikar se ne držite, kakor da bi ničesar ne
vedeli. Saj že vse mesto o tem govori. Gospod nadpo-
ročnik Bric je že sam meni povedal —«

»Vam? In kaj?« vpraša Pirolec.

»Da ne bo več dolgo in vse bo uredil.«

»Aha,« smeje se Pirolec, »v skrbeh ste za svojega dolž-
nika, ali prav za prav za svoj žep. No povejte mi, za
koliko pa imate zapisanega tega gospoda v svojih knjigah?«

»Take tajnosti nerad izdam, pa ni toliko, da bi se
zaradi tega gospa ustrašila. Ali je torej že vse urejeno?«

»Ne morem Vam povedati, gospod Lihvač, ker sem
jaz le oskrbnik za gospodarstvo, gospa pa za svojo osebo
sama odločuje,« se odreže Pirolec in gre svojim potom
naprej. Lihvač maje z glavo in mrmra:

»Eh, če mu tudi izpodleti, saj je oficir in mi ne uide.«

Gospod Bric je tisti dan sklenil, resno govoriti z baronovko in jo vprašati, ali jo je volja, da ž njim stopi v zakon. Opravil se je posebno skrbno, odel si je novo ofircirsko suknjo, ki mu jo je ravno krojač prinesel, tudi svojo čako si je dal na glavo in opasal si s sabljo tudi novi zlati pas. Da si ne oprashi obleke, dal je zapreči kočijo. Predno je odšel, se je postavil pred zrcalo in se ogledal na vse strani. Bil je zadovoljen s seboj, zavihal si še brkice, oblekel si bele nove rokavice in se odpeljal v Radvanje.

Baronovka se je začudila, ko je pridrdrala kočija na dvorišče in še bolj, ko je videla iz nje izstopiti Brica v paradni obleki. Nekako čudno tesno jej je postalo pri srcu, ker je slutila, kaj to pomeni. Vedela je, da bo prišlo enkrat do tega, premišljevala, kaj bi naj storila, a prišla ni do nobenega sklepa. Res, da je rada bila v družbi gospoda Brica, toda vezati se ž njim za celo življenje, imela je mnoge premisleke, saj prvi njeni zakon jo ni vabil, da bi drugega sklenila.

Ni še prišla do jasnega s svojimi mislimi, že je vstopil gospod Bric. Vzel si je čako z glave in se spoštljivo bližal baronovki. Ko je stal pred njo v svoji bliščeči uniformi, mlad, čvrst, podvzeten in je vanjo upiral svoje žareče oči, se jej je res dopadel.

Z roko mu migne, da naj se usede in hitela se je sama usesti na navadni prostor v naslonjaču pri oknu, a Bric postoji in jo nagovori slovesno:

»Gospa baronovka! Ko sem Vas prvikrat zagledal, tega srečnega dneva ne pozabim, bil sem očaran od Vaše lepote in zmirom mi je Vaša mila podoba stala pred očmi. In ko sem potem bil tako srečen, da ste me sprejemali tu v svojem domu, spoznal sem čedalje bolj vse Vaše vrline« — pri teh besedah je Bricov pogled švigal na železno blagajno tam v kotu — »in spoznal sem, da brez Vas živeti ne morem. V Vaših rokah je zdaj moja usoda. Vaša beseda me bo naredila najsrečnejšega ali najnesrečnejšega človeka na svetu.«

Baronovka vsa v zadregi je molčala in si ni upala, ga pogledati. Bric je čutil, da gospa omaguje. Prijel jo je za roko in predno se je gospa zavedla, rekel je z vzvičenim vzklikom:

»Amalija, moja si pred Bogom in svetom,« jo objel in poljubil. Izvila se mu je vsa zmedena, zgrudila se v

naslonjač in si zakrila lice z robcem. Bric se usede zraven nje, jo rahlo prime za roko in govori z mehkim, sladkim glasom:

»Odpusti mi, odpusti, če sem te razžalil. Prizanesi moji ljubezni do tebe, ki je neskončna in me bo gnala v smrt, če me pahneš od sebe. Vi se jočete. O mila! O jaz nesrečnež!«

Baronovka je res imela solze v očeh, obrisala si jih je in se ohrabrila:

»Spominjala sem se prvega svojega zakona in postalo mi je težko pri srcu.«

»Verjamem,« tolaži jo Bric, »toda jaz upam, da me dovolj poznate in mi smete zaupati. O ko bi jaz Vam storil le en žalostni trenotek, naj me tačas koj strela ubije.«

»Poznam Vas in zaupam Vam,« reče baronovka. »Ne zahtevajte pa, da Vam že koj odgovorim na Vaš predlog, kateri, ne tajim, ugaja mojim osebnim željam. Vendar moram o tem važnem dogodku poprej obvestiti svojega brata, ki je varih moje Dragice in ima v oskrbi njej pripadajoči del premoženja.«

»O vaših premoženjskih razmerah nisem vprašal in se ne zmenim zanje, meni je le za tebe, predraga Amalija,« zatrdi Bric, jo zmirom držeč za nežno roko, »da sva le midva edina, kaj nama mar za ves drugi svet.«

Vstal je in se poslovil. Zmagonosno, kakor vojskovodja, ki je dobil bitko, stopal je doli po stopnicah. Srečal ga je oskrbnik, a tačas mu je Bric, ki ga je drugikrat vselej sila prijazno povdravljal, le oblastno mignil z roko.

»Torej smo že tako daleč,« mislil si je Pirolec, ko je potrkal na vrata in vstopil v sobo.

Baronovka je stala pri oknu in gledala za odhajajočo kočijo. Ko se obrne in vidi oskrbnika, bila je zmedena; kajti dozdej pred njim ni imela nobene tajnosti in Pirolec je bil bolj prijatelj njen, kakor služabnik. Rada bi torej tudi zdaj poizvedela njegovo mnenje, pa ko mu je gledala v njegov pošteni, zvesti obraz, zastala jej je beseda. Pirolec pripoveduje o gospodarstvu, a ona ga le napol posluša. Končno reče:

»Rada bi zopet enkrat videla svojega brata, da se pogovoriva —«

»O čem, če smem vprašati.«

Gospa umolkne, potem nadaljuje:

»Zaradi Dragice, ker je on njen varih, zaradi njene nadaljne vzgoje.«

Usedla se je k pisalni mizi, pisala bratu, pismo za-pečatila in ga dala oskrbniku, da ga odpravi na pošto.]

6. Brat se pripelje.

Baronovkin brat, gospod Pleban, je imel v ljutomerskem okraju graščinico z vinogradi. Ko je dobil pismo od svoje sestre, odpravil se je precej na pot, radoveden, zakaj ga sestra tako nujno vabi k sebi. Slutil je sicer, za kaj da se gre, ker mu je Pirolec v svojih pismih bil naznanil, da prihaja k baronovki neki nadporočnik in se ji na vse mogoče načine sladka.

Gospod Pleban se je pripeljal. Z velikim veseljem ga je sprejela sestra, Dragica pa je svojemu stricu, ki ga že dolgo ni bila videla, kar skočila v naročje in ga objemala s svojima ročicama. Kosilo je že bilo pripravljeno in dobro je dišalo Plebanu po dolgi vožnji. Po kosilu je baronovka Dragico poslala k oskrbniku, da je sama ostala s svojim bratom, ki si je vžgal cigaro in srebal črno kavo. Molčala sta oba nekaj časa, ker baronovka ni imela pravega poguma, govor pričeti o tem, kaj namerava.

Končno začne Pleban:

»Povej zdaj, povej, kaj tako imenitnega, da si me spravila na pot. Pišeš, zavoljo Dragice. Deklica, vidim, je hvala Bogu, zdrava in cveti, ko rožica.«

»Da, da, pa pomisliti moramo,« odvrne baronovka, »na njeno daljšo odgojo. Imela sem že guvernanto, pa je zopet odšla; ker ji menda tu ni ugajalo v samoti.«

»Z guvernantami je pravi križ,« pritrди gospod Pleban. »Jaz mislim, da bo najbolj pametno, ako jo oddamo v kak zavod in tu jaz mislim ali v Gradec k šolskim sestram ali v Ljubljano k uršulinkam.«

»Težko bi jo dala od sebe, ker sem jo vajena zmirom zraven sebe imeti. Sprevidim pa, da bo moralo priti do tega prej ali slej.«

Globoko je vzdihnila in zamišljeno zrla pred se. Brat jo pogleda in se je namuzal.

»No, zaradi tega, sestra, me nisi poklicala. Ker sama si ne upaš na dan, bom pa jaz začel. Poizvedel sem, da se misliš zopet omožiti.«

Baronovka je zardela:

»In ti se temu čudiš?«

»Kaj bi se čudil? Saj nisi še stara trideset let —«

»Osemindvajset bom jeseni, osemindvajset,« mu seže sestra vmes.

»Dobro, osemindvajset in nihče ne more od tebe zahtevati, da bi vdova ostala za vse žive dni. Tudi jaz tega nisem pričakoval. Samotno životariti ni kaj prijetno in ni kaj prida.«

Baronovka je zdaj postala bolj pogumna.

»Po ne ravno prijetnih izkušnjah,« je zdaj ona se oglašila, »ki sem jih morala prebiti v svojem zakonu, sem se res bala, na novo se vezati. Pa čimdalje bolj sem se čutila osamelo in ko je —«

»Pravi prišel, kaj ne?« smeje se brat, »pa si domišljuješ, da s tem boš srečna.«

»Ne samo domišljujem si, popolnem sem o tem prepričana. Ko bi ga ti poznal, kako nežen in ljubezniv je v svojem vedenju, a tudi za gospodarstvo, posebno za konje-rejo se zanima —«

»Gotovo kavalérist,« krohota se gospod Pleban. »Kakor vidim, te je že vso očaral in bi vsaka beseda bila bob ob steno. Braniti ti ne morem in želim ti le, da se ti drugič še hujše ne godi, ko prvikrat. Zdaj se morava le še zavolj Dragice dogovoriti. Ti veš, da me je rajni tvoj mož pred smrtjo k sebi poklical, ter me prosil, da bodem jaz varih Dragici. V oporoki pa je določil, da je polovica premoženja tvoje, polovica pa pripade hčerki. Dokler si vdova, se za to določbo nisem zmenil, ker bi tako po tvoji smrti vse hčeri pripadlo. A zdaj je druga stvar. Ti se omožiš, utegneš dobiti otrok —«

»Beži no!«

»Skoro gotovo. Torej moram zahtevati, da se Dragici zavaruje njeni del premoženja in da se ona vpiše kot solastnica tega posestva.«

To baronovki ni bilo po godu.

»Jaz bi smel,« nadaljuje gospod Pleban, »od tebe tudi zahtevati polovico tiste gotovine, kar ti je preostalo pri nakupu te graščine —«

»Kar mi je preostalo, to je bila moja dota,« odvrne s trdim glasom baronovka, »in s to nikdo nima pravice razpolagati, ko jaz sama.«

»Nikar se ne srdi, sestra, pa ti si zmirom tako oboževala svojo hčerko, da sem pač mislil, da njej na ljubo ne spremeniš svojega vdovskega stanu.«

»Saj jo imam še zmirom rada. Da bi pa jaz žrtvovala zavolj nje svojo lastno srečo —«

»Srečo? Pojdi, pojdi, pač prazna beseda, zastonj jo iščeš.«

»Našla jo bom, gotovo našla,« trdi baronovka.

»Da bi le. Zdaj mi vendar povej, kako si mislita urediti svoje življenje? Ali ostane on oficir? Tedaj moraš položiti kavcijo, če še toliko imaš. Ali bo slekel svojo vojaško suknjo in tu živel ter se pečal z gospodarstvom?«

»O tem še nisva govorila in ljubo bi mi bilo, da bi se ž njim seznanil. Gotovo bi ti dopadel.«

Gospod Pleban odmaje z glavo:

»Ne želim.«

S tem je bil pogovor končan. Da se stvar zavoljo Dragice uredi, peljal se je gospod Pleban z baronovko k notarju, kjer so bila potrebna pisma narejena in podpisana. Drugi dan se je zopet odpeljal na svoj dom, a Dragico, ki je prav rada šla s svojim stricem, vzel je s seboj.

Na dvoru je še poiskal Piroleca in mu dejal:

»Res je, res. Kmalu dobite drugega gospodarja.«

»Potem ne ostanem jaz,« odgovori Pirolec, »koj odpovem svojo službo.«

»Verjamem, pa k meni pridite in skupaj bova gospodarila«, pravi gospod Pleban, poslovi se od sestre, ki je ravno stopila iz hiše, usede se v kočijo in se odpelje z Dragico na kolodvor, odtod pa do Ormoža, kjer ga je že čakal kočijaž z vozom.

Baronovki je bilo zdaj tako lahko in veselo pri srcu, kakor ptičici, ki skače brezskrbno od veje do veje. Posebno ji je še to ugajalo, da brat ni zahteval za Dragico tudi še polovico gotovine, katero je imela v državnih obveznicah shranjeno v železni blagajni.

Ali naj zdaj piše gospodu Bricu ali čaka, da sam pride? Končno se je odločila, da mu pošlje listek in ga na nedeljo povabi h kosilu.

7. Gospod Bric se oženi z baronovko Rožič.

Gospod Bric je hodil v kadetni šoli po koridoru, nič kaj dobre volje ni bil. Včeraj je bil poiskal Lihvača, da bi mu zopet posodil kak stotak, a nič ni opravil.

»Že preveč sem Vam upal,« godrnjal je Lihvač, »tu pogledjte vaše menice. Dajva jih sešteti.«

»Ne, ne,« brani gospod Bric. »Le še malo časa potrpite in vse bo poravnano.«

»Kako neki?« ga neverno pogleda Lihvač. »Ste li kje našli zlati zaklad?«

»Zaklada žal nisem našel, pa« — Bric mu tajnostno pove na uho — »bogato nevesto.«

»Ah,« vzklikne Lihvač, »to bi bilo. Kakor hitro pa zvem, da ste zaročeni, Vam je moja blagajna odprta.«

»Ali mi ne verjamete?«

»Prav malo,« reče Lihvač, zapre menice zopet v blagajno in Bric mora oditi, ne da je kaj opravil.

»Vražji žid, hujši ko žid,« mrmra Bric, ko hodi po koridoru v nemalih skrbah. Ako mu izpodleti pri baronovki, kaj potem, sramotno bo moral kvitirati svojo službo.

Nadporočnik Bregar stopi iz svojega razreda:

»Kaj pa tako čemerno gledaš, kakor bi te bil gad pičil?«

»O ti vražji oderuhi,« jezi se Bric, »kožo bi odrli živemu.«

»No vidiš, živel bi tako kakor jaz in ne bi imel opravi z nobenim oderuhom. Kaj pa bogata nevesta, ali je še nisi ulovil?« podraži ga Bregar.

»Nikar me še ti ne draži,« odvrne Bric.

»O ti siromak! Glej, ordonanca s pismom.«

Pristopil je vojak s pismom in salutiral:

»Gospod nadporočnik, pismo za Vas,« oddal je Bricu majhno pisemce, zopet salutiral in odšel.

Bric si ogleda napis in lice se mu zasveti, spoznal je rokopis, da je baronovkin. Ko pismo odpre in čita, da ga povabi na nedeljo, vzkliknil je veselo:

»No, zdaj sem pa na konju.«

»Kaj pa je tako radostnega?« vpraša Bregar.

»Našel sem nevesto,« reče Bric.

»Torej se je res našla nesrečnica? In kje?«

»Koj tu v bližini, zdaj ti že smem povedati, baronovka iz Radvanja.«

»Pomilujem jo.«

Šla sta vsak v svoj razred, Bric vso glavo polno načrtov, kako si bo uredil svoje prihodnje življenje. Le to mu še ni bilo jasno, ali se že pred ženitvijo odpove svoji vojaški službi, ali šele potem. In tu se je spomnil, kaj se je zgodilo nedavno poprej enemu tovarišu poročniku, ki se je bil zaročil s hčerko imovitega mariborskega meščana.

Oče nevestin je zahteval, da se mora poročnik odpovedati vojaški službi še pred poroko. To je storil in si oblekel civilno obleko. A kaj se zgodi? Ko stopi v civilni obleki pred nevesto, ga ni hotela več poznati, češ, da jej je pač dopadel v uniformi, a kot civilist je tako neznamen in pust, da ga ne mara. In moral je oditi z dolgim nosom.

Na to se je Bric spomnil in sklenil je, da ostane oficir do poroke, tudi zaradi tega, da poizve, ali ima baronovka toliko gotovine, da lahko položi za njega potrebno kavcijo v znesku štiriindvajset tisoč goldinarjev.

V nedeljo ga je baronovka že nestrpno pričakovala. Prijazdil je, kakor navadno, izročil konja hlapcu in hitel gori po stopnicah. Baronovka vstane iz svojega sedeža pri oknu, Bric jej nežno poljubi roko in reče z globokim vzdihom:

»Ali smem upati, da se mi izvrši najgorkejša želja, najsrečnejši človek bom na svetu.«

»Bog ve, včasih me res obide strah, da ne bom zopet tako nesrečna, ko prvokrat.«

»Kaj vendar misliš, predraga, živela bova skupaj, kakor dva golobčka.«

»Daj Bog, pa moj brat me je svaril.«

»Ker me ne pozna. Jaz vem, da bova ž njim še najboljša prijatelja in on nama bo lahko, kot pravi veščak, dajal dobrih svetov pri urejevanju gospodarstva. Jaz sicer še mislim ostati v svoji vojaški službi in le, ko bi to bilo neobhodno potrebno, se jej odpovedati. Seveda bova morala položiti kavcijo. Sam pač ne razpolagam s takim zneskom —«

»Koliko?« vpraša baronovka.

»Štiriindvajset tisoč goldinarjev.«

»To se bo že našlo. Zdaj pa pojdiva, kosilo je pripravljeno.«

Med kosilom sta se zmenila, da se bosta koj dala na oklice, ko bo prišlo dovoljenje od vojne oblasti. Oba sta bila dobre volje in kovala sta načrte, kam se bosta vozila po poroki.

Naenkrat postane Bric ves zamišljen in gleda nekako otožno.

»Kaj pa ti je?« vpraša baronovka.

»Bojim se, da iz vseh najinih načrtov ne bo nič.«

Baronovka vsa preplašena reče:

»Zakaj ne?«

»Nisem ti še povedal, kaj mi srce teži. Čuj in obsojaj me. Ko mi je oče prerano umrl, sem stal sam na

svetu in od nikoder nisem dobil podpore. Moral sem iskati posojila in v pest sem prišel oderuhu, ki me drži v svojih krempljih. Sram me je, da bi od tebe izprosil posojila, kot oficir sem navajen na svojo častno besedo in predno ne povrnem —«

Bric je umolknil in gledal ves žalosten pred se.

»Če nimaš druge skrbi,« ga potolaži baronovka, »tu imaš ključe od tiste blagajne in vzemi, kolikor potrebuješ.«

Bric se nekaj časa brani, potem vzame ključ, odpre blagajno in ko vidi lepi kup državnih obveznic, se mu lice razsveti in vzame štiri ter jih vtakne v žep.

»Pa to, mila, je le posojilo, katerega bom vrnil po svojem delu in trudu v najinem gospodarstvu.«

In zopet se menita naprej, dokler se Bric ne poslovijo, obetajoč, da bo preskrbel vsa potrebna pisma.

Drugi dan spiše Bric prošnjo na korni komando, da mu dovoljuje oženiti se. Potem gre k Lihvaču. Ta ga ni bil vesel, ker se je bal, da ga zopet nadleguje za denar. Kako se je začudil in bil vesel, ko je Bric zahteval obračun, češ, da bo plačal ves dolg. Lihvač je vzel iz blagajne zavitek z napisom: »Nadporočnik Bric,« potegnil iz zavitka šopek menic in računal. Končno reče:

»Tri tisoč pet sto goldinarjev, ne krajcarja več ali manj.«

»Tri tisoč?« zadere se Bric, »o ti nesramni slepar, še tisoč nisem prejel gotovega.«

»Le mirno, mirno,« tolaži ga Lihvač, »to so menice, vse od Vas lastnoročno podpisane. Svojega podpisa vendar ne boste utajili, pa sami seštejte.«

Bric je od same jeze škripal z zobmi, pa kaj je hotel, plačati je moral. Še je imel tu in tam manjše dolgove in končno mu od vseh štirih tisočev nič ni ostalo.

Zdaj so se naglo vršile vse priprave za gostijo. Bric pa, ker je vendar moral baronovki dati kako darilo v zlatnini in je tudi druge stroške imel, šel je zopet k Lihvaču in ta mu je zdaj prav rad posodil pet sto goldinarjev. Napiše menico, ki se je pa glasila na šest sto.

»To je za obresti,« se je izgovarjal, »in za riziko.«

Bric je klel, pa podpisati je moral, ker mu Lihvač poprej ni izročil denarja.

»Naj bo, saj je to poslednjikrat,« dejal je Bric, »poslednjikrat, da imam z Vami opraviti.«

Lihvač ga lokavo pogleda:

»Mogoče, pa tudi ne.«

Bric se je odpeljal v Gradec, da tam nakupi zlatnine in se oglasi pri kornem komandantu, da mu kmalu rešijo prošnjo.

Baronovka je položila kavcijo štiriindvajset tisoč gol-dinarjev in dala sta se oklicati. Bric pa je povabil Bregarja in še enega tovariša za priči pri poroki, ker je baronovka želela, da ne bodi šumne svatbe z mnogimi gosti.

Na dan poroke se je pripeljal Bric s pričama v Radvanje in ju predstavi baronovki. Bregarju je gospa, ki je že bila v svatovski obleki, dopadla. Poljubil jej je roko ter jej voščil vso srečo.

»Bog daj!« je vzdihnila in ni mogla zadržati solz, kakor da bi jo obšle hude slutnje.

Odpeljali so se k sv. Magdaleni, kjer sta bila po gospodu župniku poročena gospod nadporočnik Bric in gospa baronovka Rožič.

Bric si je že poprej bil preskrbel štiritedenski dopust, da se koj tisti dan lahko odpelje s svojo ženo na potovanje. Iz cerkve so se odpeljali zopet v Radvanje, kjer je bilo že pripravljeno kosilo. Bric je spremljal gospo v njeno sobo, da si obleče potno obleko. Tu mu gospa izroči ključ od blagajne.

»Moj mož si zdaj in kar je moje, je tudi tvoje.«

Zdaj zagleda na mizici pismo, misli, da je kaka čestitka. Odpre ga in čita:

»Visokorodna gospa! Blagovolite vzeti na znanje, da s tem odpovem svojo službo in v štirih tednih odstopim. Vdani Pirolec.«

Gospa je bila silno osupnjena. Že toliko let je Pirolec služil pri njej, vse je on urejeval, da jej ni bilo treba za ničesar se brigati, zmirom je bil marljiv, zvest in skrben za njene koristi. Ni si mogla misliti, kako shajati brez njega.

»Čuj, Pirolec je odpovedal.«

Bricu, ki oskrbnika Piroleca ni maral, je ta odpoved bila po volji:

»Da bi gal« — hotel je reči: vrag vzel, pa se je brzdal in rekel: »Da bi ga mogli obdržati, bi dobro bilo.«

»Bom poskušala.«

»Če pa noče ostati,« odvrne Bric, »siliti ga ne moremo. Oskrbniki se zmirom lahko dobé.«

Gospa maje z glavo:

»Takih, kakor je Pirolec, ni kar si bodi.«

Usedli so se k mizi h kosilu. Ko je šampanjsko vino šumelo v visokih kupicah, napil je Bregar zdravico novo poročenemu paru:

»Da bi bila srečna mnogo, mnogo let!«

Potem so se vsi odpeljali na železnico. Bric pa je poprej vzel iz blagajne dva tisočaka, ker sta nameravala z ženo štiri tedne potovati, obiskati Dunaj, Solnograd, Tirolsko in Švico, in tako potovanje ne stane malo, ampak prav veliko denarja.

Na kolodvoru so se ločili. Bric z gospo se je usedel v vagon prvega razreda, da se peljeta tisti dan do Gradca, Bregar in tovariš sta se peljala v mesto.

8. Nadporočnik Bregar in njegova mati.

Oče nadporočnika Bregarja je bil sin slovenskih kmetijskih starišev. Ker je imel glavo za učenje, so ga stariši po prigovarjanju župnika in učitelja dali v latinske šole v Gelji, kjer je dobro napredoval. Toda oče je umrl, sin ni imel od nikoder podpore, ker tačas še ni bilo ne dijaških kuhinj, ne drugih podpornikov za revne dijake in Bregar je moral opustiti daljno študiranje. Šel je k pošti in tam prišel do kruha.

Dasi pa v uradniški službi, ni zatajil svoje slovenske narodnosti in si tudi verskega prepričanja ni dal vzeti. Vzgojeval je svojega sina Antona v istem duhu. Pri tem mu je bila zvesta pomočnica njegova žena, hči obrtnika v nekem slovenskem trgu, vzorna pridna gospodinja, skrbna mati svojim otrokom in vselej v svoji pobožnosti vdana v božjo voljo. Imela je več otrok, ki so pa pomrli v mladosti, ostal je le Anton, in nanj se je zdaj obračala vsa njena skrb. Anton je vstopil v latinske šole, toda učenje starih jezikov, latinščine in grščine, mu ni šlo v glavo, in ker je videl po Mariboru, kjer je oče bil tačas nastavljen, dostikrat hoditi vojaški opravljene učence kadetne šole, vzbudilo se mu je poželjenje, da bi tudi on vstopil v to šolo. Ni dal miru, dokler ni oče vložil prošnjo in Anton je bil v kadetno šolo sprejet.

Materi to pač ni bilo po volji, ker se je bala, da se bode spridil pri vojaki, ker je pač videla lahkomišljenost nekaterih oficirjev. Šla je torej k vojaškemu duhovnu, ki je na kadetni šoli učil verouk, in ga prosila, naj opazuje,

kako se vede njen sin in naj ga, ako zapazi na njem kaj napačnega, poučuje, kar je duhoven rad obljubil. Toda mladi Bregar se je zmirom lepo obnašal in oče in mati sta bila vesela, ko jima je duhoven to poročal. In tako je zopet poteklo nekaj mirnih in srečnih let.

Krojač Matiček je tudi Bregarjeve ppznal, in kadar je prišel v Maribor, oglasil se je pri njih. Radi so ga pri sebi videli, ker jim je pravil, kako se godi v njih domačih krajih. Včasih je tudi Anton bil doma v svoji uniformi. Matiček ga je ogledal na vse strani in kadar je našel kak šiv, da se para ali kak gumb, da že malo visi, odprl je svojo torbo, poiskal šivanko in niti in z velikim veseljem vse popravil. In kadar je odšel, dejal je gospej Bregarjevi:

»Vi ste pač srečni!« in gospa je dostavila:

»Hvala Bogu in Bog daj, da bi tako ostalo.«

Še je nekaj let tako ostalo in oče Bregar je še doživel, da je Anton dovršil kadetno šolo in bil imenovan za poročnika. Potem pa je začel bolehati, zdravniki so zastonj skušali, mu vrniti zdravje, postal je slabejši in slabejši. Dal se je sprevideti in vdan je božjo voljo je mirno izdihnil svojo dušo.

Sin se je pripeljal iz Ljubljane, kjer je služil pri kranjskem polku, a našel je očeta že mrtvega, materine in njegove solze so kapale na grob, ko so ga zasuli grobokopi. Potem pa je mati se premagala, da še bolj ne užalosti sina in ga tolažile s tem, da je oče zdaj rešen bolečin, ki so ga mučile poslednji čas. Sin je želel, da bi se mati preselila k njemu v Ljubljano, kar je pa odklonila:

»Tu sem toliko let srečno živela, tu hočem tudi jaz umreti in pokopana biti zraven njega, s katerim sva se vse žive dni tako srčno ljubila.«

»Kako pa si mislite vse urediti?«

Od pokojnine, ki jo dobim, se bom lahko preživela.«

»Če ne, mamica, bom že jaz pomagal.«

»Od svoje pičle plače? Še sam za sebe težko shajaš.«

»Upam, da kmalu avanziram za nadporočnika, ker sem že na vrsti, sem že tri leta poročnik. In potem, morda se mi posreči, da pridem bliže vas.«

»To bi pač bila največja sreča na moje stare dni,« pravi gospa, poklekne na molitveni stolec, ki je stal v sobi in začne v ta namen moliti.

Sin se je moral že v par dneh odpeljati, ker ni imel daljšega dopusta, a obljubil je, da pride zopet kmalu na obisk.

Gospa se je šele zdaj čutila osamljena in bi obupala, da ne bi kot pobožna žena našla tolažbe v molitvi in dobrih delih.

Bregarjevi so stanovali v hiši premožnega trgovca Ogriza, odkar so prišli v Maribor. Hišni gospodar jih je imel v čisljih, ker so najemnino redno plačevali, v miru živeli in ga niso nadlegovali zavoljo kakih poprav v stanovanju. Za hišo je bil vrt in gospodar je Bregarjevim prepustil del vrta, da je gospa tam zasadila cvetlice in gojila zelenjave. Tu se je večkrat srečala z gospodarjem, njegovo gospo in njegovima otrokoma, dečkom in deklico. Bili so si zmirom dobri med seboj.

Po smrti moža, ko je Bregarjeva gospa ostala sama, jej je stanovanje dveh sob in ene sobice bilo preobširno, vendar jej ni bilo zapustiti kraj, kjer je toliko let srečno preživela. Govorila je o tem z gospodom Ogrizom in ta jej je svetoval, da naj zase obdrži eno sobo s kuhinjo, ostali dve pa oddaje kakim samskim gospodom, kar jej bo toliko neslo, da lahko plačuje celo stanovanje. To je storila in zase obdržala prejšnjo spalnico.

In zdaj je nastopil za Bregarjevo gospo čas tihega mira. Sedela je v sobi ali, kadar so bili topli dnevi, na vrtu, kako žensko delo v rokah in njene misli so letele tja črez gore, kjer je bival njen sin. Vsaki teden vsaj je Anton pisal materi in to so bili zanj najsrečnejši trenotki, kadar je odpirala pismo in ga prečitala, ni ga pa, ko ga je brala do konca, položila na stran, zopet in zopet ga je prebrala od konca do kraja in to vsak dan, dokler ni došlo drugo pismo. Kakšno veselje šele, ko jej sin piše, da je imenovan za nadporočnika in na svojo prošnjo prestavljen kot učitelj na mariborsko kadetno šolo. Pokleknila je in molila in zahvalila Bogu za tako dobroto. Sin je svojemu pismu bil priložil fotografijo in nad vse srečna mati je srčno poljubila podobo oboževanega sina.

Ogrizova hčerka, klicali so jo za Tinico, ki je bila kakih šestnajst let stara, obiskala je večkrat Bregarjevo gospo in se rada z njo menila. Prišla je tudi ta dan, ko je gospa prejela sinovo pismo s fotografijo.

»Kakšna sreča,« jej je nasproti klicala gospa, »moj Anton je nadporočnik in pride v Maribor.«

Podala je deklici fotografijo, ki jo je radovedno ogledala. Zdelo se jej je, da je, odkar je zadnjič pred pol letom

videla Antona, postal bolj moški. Usedla se je h gospej in ves govor se je ves čas sukal okoli Antona.

Nadporočnik Bregar pa se je pripravljaj na odhod iz Ljubljane. Pri svojih tovariših ni sicer bil preveč priljubljen, ker jim je bil preresnoben, vendar so ga vsi spoštovali in obžalovali njegov odhod od polka. Še bolj žalovali pa so šarži in prostaki tiste kompanije, kateri je Bregar skozi vsa tri leta bil prideljen. Ne le da je znal njih materni slovenski jezik, katerega je sam ljubil in gladko govoril brez tistih spak, ki se le prepogosto slišijo iz ust drugih polkovega jezika nezmožnih oficirjev, tudi vse njegovo vedenje z moštvom je kazalo, da ima srce na pravem mestu. Če je le bilo mogoče, poravnal je vse z dobro besedo, kazni naložil je silno nerad in le trmastim, nepoboljšljivim možem.

Prva pot, ko se je pripeljal v Maribor, bila je k materi, kateri so solze veselja rosile lice, ko je sina objela. Srečal je pri materi tudi gospodarjevo Tinico in se čudil, da je v teh treh letih iz otroka dorasla vitka devica.

Veselo se je poprijel svojega novega poklica kot učitelj in to mu je najbolj ugajalo, da je imel dovolj prostega časa, učiti se iz knjig in izpopolniti svoje znanje vojaških in drugih vednosti. Njegov namen je bil, da se toliko izuri, da pride v višji vojaški učni zavod in si s tem zagotovi povišanje do višjih vojaških služb.

Že je bil dve leti na šoli skupaj z Bricem, pač oba čisto različna značaja. Bregarju je bila vojaška služba prvo, za vse drugo ni maral, Bric je komaj čakal, da po srečni ženitvi sleče vojaško suknjo. Bric je večkrat podražil Bregarja:

»Ti pač hočeš biti general!«

»In tudi bodem, ako mi Bog da življenje in zdravje,« je Bregar odgovoril. »Kdor si je izvolil kak stan, mora se ga tudi držati in zvesto in z veseljem izpolnjevati dolžnosti po njegovem stanu mu naložene. Ni mož, ampak vetrnjak, kdor si vsaki dan kaj drugega želi in ne mara za svojo dolžnost.«

Tako sta se dostikrat pričkala Bric in Bregar, a lahko živi Bric, ki mu ni bilo za resnobno delo, ni maral za Bregarjeva opominjanja in živel je po svoje naprej.

9. Bric graščak.

Bric in njegova novoporočena gospa sta se torej odpeljala precej po poroki, da se kratkočasnica in si ogledata druge kraje. Z denarjem sta bila dobro založena in ni jima bilo treba štediti. Iz Gradca sta se peljala na Dunaj, kjer sta nekaj dni ostala, odtod v Solnograd in naprej v Monakovo. Povsod sta si ogledala znamenitosti, obiskala gledališča in veselice in Bric je kar trosil denar. Baronovski pa je tudi ugajalo tako šumno in razkošno življenje, ki ga dozdej še ni uživala.

Iz Monakovega sta se vozila v Švico in se utaborila v prvem hotelu v Cirihi, odkoder sta delala izlete z gorskimi železnicami na visoke planine. Zdaj pa se je Bricev dopust bližal koncu in morala sta se vrniti v domovino.

Bric zahteva račun od gostilničarja, a ko ga dobi v roke, se silno prestraši. Račun je bil pač masten, kakor je to že navada v Švici proti tujcem, ki se tako oblastno in potratno obnašajo, kakor je to bila Briceva navada. Komaj je še toliko našel v listnici, da je dolg poravnal. Potem pa sta se takoj odpeljala in se vozila noč in dan skozi Tirolsko in Koroško, dokler nista prav zmučena od potovanja dospela v Maribor in Radvanje.

Precej drugi dan po prihodu je oskrbnik Pirolec se oglasil pri gospej. Prinesel je vse računske knjige in tudi nekaj denarja, kar ga je v tem času bil skupil za prodane pridelke. Prosil je gospo, naj pregleda račune, jih odobri in njemu podpiše spričalo za službovanje.

»Prav hudo mi je,« rekla mu je gospa, »da me zapustite. Vedno pa vam ostanem hvaležna, da ste v težavnih letih po smrti mojega moža vse spravili v tako lep red. Kam pa mislite?«

»K vašemu bratu.«

»To me pa veseli. Seveda še bolj bi me veselilo, ko bi si vendar premislili in ostali pri nas. Kje hočemo dobiti oskrbnika, na katerega bi se smeli tako zanašati kakor na vas?«

»Novi oskrbnik pride že danes, najel ga je gospod v Gradcu in bil je včeraj že tukaj, da sem mu vse razkazal.«

»Tako?« se začudi gospa, »spominjam se, da sem o tem govorila v Gradcu, a da ga je že najel, je pozabil mi povedati.«

Pirolec se še tisti dan odpelje, ne da bi poiskal Brica in se od njega poslovil.

Ze na potovanju se je Bric z gospo večkrat pogovarjal, kako bi se uredilo gospodarstvo in ali ne bo potrebno, da se Bric odpove vojaški službi. To svojo tajno željo je s tem utemeljeval, da bi potem lahko on prevzel oskrbništvo graščine, tako pa, če ostane na šoli, bi se drugega opravila ne mogel lotiti. Gospej se je to zdelo pametno. A Bric je še zaraditega na to silil, da potem lahko nazaj dobista tisto kavcijo, ki jo je morala gospa vložiti.

Bric je torej šel po svojem prihodu v kadetno šolo, da komandantu naznani svoj izstop iz vojaške službe. Poprej pa poišče Bregarja, ki je bil v laboratoriju, v sobi za kemične in fizikalne prostore.

»O, dobro došel,« pozdravlja ga Bregar, »zdaj pa se le spravi zopet na svoje delo, poslednji dan je tvojega dopusta.«

»Jaz, da bi se zopet vpregel,« zavzame se Bric, »tega pač ne, še danes bom kvitiral.«

Bregar ves po koncu:

»Ali si pri zdravi pameti? Zdaj, ko si se res po sreči rešil dolgov, ko si svoj položaj prijetno uredil, ko nimaš prav nobenih skrbi in kot oficir lepo prihodnjost pred seboj, pa bi odstopil? Mar se boš potem živel na stroške svoje žene? Tako brez časti še vendar nisi.«

»Ne trudi se, moj sklep je trden. Mene ne veseli vojaška služba, no, pač nisem rojen za generala, kakor ti.«

»Nikar se ne šali,« resno odvrne Bregar. »Prišel bo čas, da boš silno obžaloval nepremišljeni ta sklep. Meni je prav žal. Pričakoval sem, da boš zdaj mirnejši in pametnejši in da bova skupaj prebirala knjige ter se pripravljala za višje vojaške službe.«

Podala sta si roki in Bric je šel h komandantu, kateremu je naznanil, da kvitira svojo oficirsko saržo.

Zdaj pa adijo, vojaška suknja, adijo vsa ta nadležna disciplina! Tako bi Bric najrajše bil zaukal, ko je skakal po stopnicah dol in ven iz šolskega poslopja. Zdaj sem sam svoj, svoboden, še povrh graščak in nikdo ne more z menoj zapovedati. Kakor našopirjen pav je hodil po graščinskih prostorih, po njivah in travnikih in po vinogradu, v katerem je že začelo rumeneti zlato grozdje. Spremljal ga je novi oskrbnik, ki je seveda grajal dosedanje gospodarstvo in se hvalil, kako bode on postopal, da bodo dohodki še enkrat tako veliki.

»Kaj pa s konjerejo?« vpraša Bric, kateremu je že zmirom šlo po glavi, da bi si kake čile konje preskrbel.

»To pač, to,« meni oskrbnik, »travnikov je dovolj, tudi oves lahko sejemo, in pri konjih se lahko veliko dobička naredi.«

»Dobro!« reče Bric in govori z gospo, da bo prodal stara kljuseta, s katerima se v mesto voziti bi ju moralo sram biti in da bo kupil par iskrih vrancev za kočijo. Pa tudi na dirke bo treba misliti, pri njih se dobé veliki dobitki, seveda taki konji iz imenitnih hlevov so dragi, pa se sčasom dobro splačajo. Gospej je bilo vse po volji, še veselilo jo je, da se Bric tako briga za gospodarstvo.

Bric je prodal konje pod ceno, potem se je peljal z oskrbnikom in hlapcem v Varaždin na konjski semenj. Tam je res našel iskrene vrance in jih drago plačal, da, preplačal, ker se niti on niti oskrbnik nista spoznala pri konjski kupčiji. A tu je doživel Bric še nekaj prav smešnega.

Ko je hodil po semnju, zagledal je cigana, ki je držal na uzdi konja, ki se je Bricu močno dopadel. Ogledal si ga je na vse strani. Cigan začne hvaliti konja, kakor to že znajo, in da bi ga ne prodal, ko ne bi njegova družina že imela dovolj konj.

»A kje si ga dobil?« vpraša Bric.

»Kupil sem ga, gospod, kupil«, lokavo s smehom odgovori cigan.

»In koliko hočeš zanj?«

»Vreden je petsto forintov, a Vam ga dam za dvesto, da se ga iznebam.«

Bric pokliče oskrbnika in hlapca, da si tudi ogledata konja, in obema je dopadel.

»Ali ima konj kako napako?« vprašal je Bric in cigan je odgovoril:

»Le pogledjte ga, pogledjte dobro, on vas ne bode.« Pristopili so še drugi ljudje in cigan je glasno ponavljal:

»Poglejte ga, on vas ne bode.«

Bric kupi konja za stopetdeset goldinarjev in hlapec ga na uzdi odpelje v hlev, kjer sta že stala kupljena vranca. Kmalu pa hlapec nazaj prileti in kliče: »Gospod, gospod!«

»Kaj pa je?« vpraša ga Bric.

»Slep je, slep ta ciganski konj,« sopiha hlapec. »Ko sem ga pripeljal do hleva, trčil je z glavo v podboj, ker ga ni videl.«

»Brž, le brz, da zgrabiš cigana.«

Hlapec skoči in zagleda cigana, ki je barantal za novega konja. Zgrabi ga.

»Denar nazaj, kriči Bric, tvoj konj je slep.«

»Kupčija je kupčija«, odreže se cigan.

»Ciganski slepar, ti se braniš? Hajd ž njim k sodniku.«

»Pa pojmo«, reče cigan mirno in vsi gredo k sodniji.

Bric pove, da je cigan ga zagotavljal, da je konj brez napak.

»Tega nisem trdil«, brani se cigan. »Ali vam nisem dvakrat rekel: Poglejte ga, on vas ne bo? Ali nisem s tem jasno povedal, da je konj slep in vas ne more pogledati?«

»Če je tako«, razsoja sodnik, »potem vam ne morem pomagati, pa bi konja natančneje pogledali.«

Bric je preklinjal cigana in njegovega konja, pa naročil hlapcu, naj proda to kljuse za vsako ceno, in kupil ga je cigan nazaj za petdeset goldinarjev. On pa se je z oskrbnikom peljal domov, ne da bi tudi se nad njem hudoval, da ni spoznal konjske napake.

K novim, iskrim vrancem je tudi treba nove elegantne kočije in Bric je šel v Gradec ter jo tam kupil ne zmeneč se za visoko ceno. In zdaj sta se z gospo skupaj ali se je tudi Bric sam skoraj vsak dan vozil v Maribor, ostal do pozne noči in zapravljaj denar.

Konji so mu pa le zmirom šli po glavi. Kupil je in postavil v hlev kobilu imenitnega plemena lipičanskega, da bi zredil žrebeta. Končno je šel na Ogrsko in tam za dragi denar kupil čistokrvnega angleškega žrebca, da bi z njim tekmoval na dunajskih dirkah, kjer se dobé darila po deset in še več tisoč goldinarjev. A za take dirke je treba konje trenirati, to je, jih učiti in vaditi in tudi jahalec mora biti dobro izurjen. Bric je sicer sam znal jahati in je žrebca vsak dan jezdil v vojaški jahalnici, a pripravljati ga za dirkanje tega ni znal. Ko je torej prihodnje leto se peljal s konjem na dunajske dirke, ni dobil nobenega darila, čeprav je tam za dobro plačilo bil najel izurjenega jezdeca.

Pri takih dirkah stavijo ljudje manjše in večje zneske na konje, ki dirkajo, da bo ta ali ta zmagal. Tudi Bric je začel staviti, a nikoli ni zadel pravega, in zastavil je ves denar, kar ga je pri sebi imel. Ker ga je bilo sram, da bi domov pisal po denar, prodal je svojega žrebca, za katerega je lahko našel kupca, seveda za polovico cene, kolikor je on bil zanj dal. In naprej je igral in stavil, da je končno prišel domov brez žrebca in s praznim žepom.

Za drugo gospodartvo se ni brigal in vse prepuščal oskrbniku, ki pa je bolj skrbel zase, kot za svojo gospodo.

In tako je par let preteklo in tisti kup državnih obveznic v železni blagajni se je znižal na nizki kupček. A zdaj se je vršila važna prememba v življenju gospoda Brica, ker ni šlo z gospodarstvom, nastopil je drugo pot, po kateri je upal priti do veljave, in kar je pri njem bila glavna stvar, do veselega življenja v Gradcu in na Dunaju, ne da bi zmirom mu stala njegova gospa za hrbtom. Gospej Briceva zapravljevost že dolgo ni ugajala, a ni se upala mu resno naproti stopiti, ker je, kadar je ona pogovor zasukala na to stran, koj pograbil klobuk in šel ali se odpeljal v mesto, odkoder se je potem vrnil šele pozno v noči.

Nasproti je on gospej očital, da je jej doprinesel velikansko žrtev s tem, da je njej na ljubo kvitiral svojo oficirsko šaržo. On da bi kmalu bil postal že stotnik in naprej bi avanziral tudi do generala. Kazal je na Bregarja, ki bo gotovo že to leto ali vsaj prihodnje za stotnika imenovan. In s tem je usta zaprl gospej, da se ni več upala ga svariti, a peklo jo je pri srcu in začela je zelo hujšati. Želela si je Dragico domov, a Dragica je bila v Gradcu pri šolskih sestrah in le ob počitnicah je prišla domov k materi, kjer je ostala le par tednov in rajši bila pri svojem stricu, kjer je bilo več deklet, s katerimi je občevala. In tako je gospa bila večjidel sama in je imela dovolj časa, premišljevati svojo neveselo usodo.

Bric sam je bil vedno vesel, ni ga motila nobena skrb in kratkočasil se je s prijatelji in znanci v mestu, ne zmeneč se za svojo gospo.

10. Bric hoče biti poslanec.

Leta 1870. so bile razpisane volitve za deželni zbor štajerski. Gospod Bric je sedel zvečer v kazini v Mariboru v večji družbi meščanov, profesorjev in doktorjev. Začeli so se meniti o volitvah. Tu se oglasi gospod Bric in široko-ustno začne:

»Ko bi jaz bil poslanec, jaz bi znal resnico povedati v obraz vsem tem visokim gospodom. Kakšne pa so sedaj naše razmere! Mi davkoplačevalci vemo o tem govoriti, Zmirom novi, višji davki in priklade, kako pa nam zboljšati dohodke, na to nobeden ne misli. Nikjer ni pravega napredka, pač pa mračnjaštvo če dalje bolj vzdiguje svojo črno glavo. Če pojde tako naprej, bo zopet cerkev prva in

ona zapovedovala v državi. Zato nam je treba mož, ne-ustrašljivih, odločnih in zgovornih.«

In tako je razvijal svojo modrost, njegovi poslušalci so bili ali pristni Nemci, teh je bilo prav malo, ostali so bili vsi rojeni Slovenci, ki so pa pozabili in izdali svojo slovensko narodnost in se prelevili v Nemce. V naših mestih in trgih ni to nič nenavadnega, še tudi sedaj ne, vendar se je na to stran v poslednjih desetletjih na bolje obrnilo in se čedalje bolj množi število slovenskih rodoljubov v mestih in trgih.

Bricevi poslušalci sicer niso smatrali gospoda Brica za resnega moža ne po njegovem značaju, ne po njegovih vednostih, a zdel se jim je dober, da ga nasproti postavijo v mariborski okolici možu, od katerega so slišali, da ga Slovenci nameravajo izvoliti.

»Pa se ti oglasi«, reče doktor Kovač, sin uradnika na Kranjskem, a zdaj veliki Nemec.

»Res, ti bi bil mož za to«, dostavi profesor Ribarek, ki je bil rojen tam kje v češki vasi in je kot otrok le češki znal govoriti, a zdaj je bil med nemškimi kolovodji. Tako so Bricu prigovarjali tudi vsi drugi in on je to slišal in bil sam o sebi prepričan, da bi on bil res najboljši poslanec. Vendar je ugovarjal:

»Vse prav, pa jaz še toliko ne znam slovensko, da bi govoril z ljudmi, kvečjemu znam kako psovko. Volilci tu okoli so večjidel Slovenci.«

»E kaj to«, vtika se vmes uradnik, ki je šele nedavno bil iz Gradca prestavljen v Maribor, »jaz tudi ne znam slovenski in prav lahko shajam. Slovenci so pohlevni, potrpežljivi, vajeni v nas videti svoje gospode, katere morajo vbogati. Posebno tu okoli Maribora jim je njihova narodnost deveta briga. Ko bi ne bilo teh zakotnih časnikov, kakršen je ta v Mariboru izhajajoči, in par teh prismojenih doktorjev in profesorjev, bil bi najlepši mir in bi se nobeden ne zmenil za svojo narodnost.«

»Zares«, blekne zdaj profesor Ribarek, »na naši šoli so trije profesorji, kateri so fanatični Slovenci in hodijo v tisto čitalnico. Tu bi vlada lahko kaj storila.«

»Kar še ni, pa še bo«, reče uradnik.

»Čakajte, da sem jaz poslanec«, se Bric oblastno oglasi, »pa bomo pometali, kar nam bo na potu.«

»Vsekako«, deje doktor Kovač, »bo treba agitacije. Sami še morate potruditi, hoditi po občinah in najeti

agitatorje, da bodo prigovarjali ljudem. In tu se mora paziti že pri volitvah v občinah, da postanejo naši privrženci volilni možje.«

Leta 1870. je še veljal stari volilni red, po katerem so v vsaki občini volili enega ali več mož, ki so potem šli volit poslanca.

»Seveda«, dodal je doktor Kovač, »vse to stane denar, no tega tebi ne manjka.«

Bric se je bahato nasmehnil in naročil natakarju, naj prinese nekaj botelj najboljšega, kar ga imajo v kleti.

»Bravol« kliče profesor, »pili bomo na vašo zmago,« in pili so pozno v noč in tuhtali, kako prevariti Slovence.

Tisti dan popoldne so tudi v čitalnici, ki je imela svoje sobe v hotelu »nadvojvoda Ivan«, bili zbrani oni doktorji in profesorji, o katerih se je pogovarjala Briceva družba v kazini, prišli so tudi nekateri duhovni gospodje iz Maribora in okolice in nekateri kmetje. Zbrali so se, da se pogovarjajo o volitvi. Tu so bili doktorji Dominkuš, Janko Sernec, Radej, Prelog, Ipavic, Orozelj, Srebre, Zarnik, profesorji Šuman, Pajk, Majciger, duhovni dr. Ulaga, urednik »Slovenskega gospodarja« dr. Lavoslav Gregorec, dr. Lipold, župniki Glaser od sv. Petra, Herg iz Ruš, Rat iz Fram, kmetje Dominik Čolnik od sv. Benedikta, glavni steber slovenstva v Slovenskih goricah, Velebil od sv. Petra, Grizolt in Hleb od zelenega Pohorja, Divjak iz Fram, Mlaker iz Hošnice v slovensko-bistriškem okraju in še drugi.

Pogovarjali so se in vsak je poročal o svojem kraju, kako kaj kaže. Vsi so morali priznati, da večina slovenskega ljudstva v teh krajih še prav malo ve in se prav malo briga za svoje narodne in politiške pravice. Najbolj pogumen je še bil Dominik Čolnik, ki je trdil, da Slovenske gorice bodo pokazale, da so res slovenske. Prvo vprašanje je bilo, koga bi nasvetovali za poslanca. Volita pa se v tem okraju dva, in tu pač nobenemu ni bilo volja, da bi se dal priporočati. Končno sta doktorja Radej in Janko Sernec se izrekla, da sta iz ljubezni do svojega naroda pripravljena prevzeti kandidaturo, čeprav vesta, da za zdaj, ko vse pritiska na Slovence in jih moti, še ni upati, da bi bila izvoljena.

Gospod Bric je zdaj imel dela in potov čez glavo in tudi stroškov dovolj, ker mož, ki so ga zraven njega priporočali, je bil neki penzioniran stotnik, pravi hrust, da bi še lahko služil, a rajši se je podal v pokoj, da je brez

dela užival pokojnino. S to pa je sam komaj izhajal, ne da bi mu še kaj ostalo za volitveno agitacijo. Torej je tudi za njega Bric moral vse plačati. Gospej je bilo silno neljubo to Bricevo početje, toda tolažil jo je s tem, da bode, ako postane poslanec, že našel sredstva in pote, da vse nazaj dobi, kar zdaj potratil. In potratil je veliko.

Vsaki dan si je dal vpreči kočijo in se je vozil v vse kraje, kamor so mu nasvetovali. Povabil je može, pogostil jih, zabavljal črez vse te doktorje, ki se le živé od kmetskih žuljev, a on da je sam velik posestnik, on da ve, kako se zemlja s trdom obdeluje, kako majhni so dohodki in kako veliki stroški, davki previsoki, treba jih znižati in še več takega je govoril, kar je ljudem dopadlo. Seveda govoril je nemški, a njegovi agenti so vse prestavljali, kjer je to bilo treba, a navadno so k tem shodom taki prišli, ki so znali kaj malega nemški in se s tem radi pobahali.

Prišel je dan volitve, neveseli za Slovence. Bric je imel pri vseh cestah, ki vodijo v mesto, nastavljene svoje agitatorje, ki so prežili na vsakega volilca in jih res nekaj takih pregovorili, na katere so se Slovenci zanašali. Tirali so jih v gostilno, kjer so se zbirali Bricevi ljudje in jih dobro pogostili.

Pri volitvi sta potem res Bric in tisti penzionirani stotnik dobila nekaj več glasov, kakor od Slovencev priporočena kandidata, in bila sta izvoljena za poslanca v štajerski deželni zbor.

No, ne še dovolj časti, štajerski deželni zbor je Brica in njegovega tovariša izvolil za poslanca v državnem zboru dunajskem. Zdaj volijo tudi poslanca za državni zbor naravnost v občinah, tačas so pa imeli to pravico deželni zbori. V štajerskem deželnem zboru je bilo sicer šest slovenskih poslancev, a Nemci niso hoteli nobenega izmed Slovencev poslati na Dunaj.

11. Gospod Bric poslanec.

Hej, to vam je bilo veselo življenje za gospoda Brica, ko je prišel na Dunaj in so ga povsod v čisljih imeli kot državnega poslanca. Tu se je lahko zabaval in kratkočasil noč in dan, seveda mora človek za take velike mestne zabave imeti dovolj drobiža v žepu in ne samo drobiža, tudi debelih bankovcev. In Bric, ko se je odpeljal na Dunaj, je zopet posegel v blagajno, a prestrašil se je, ko je videl, da

bo tisti kupček obveznic že skoraj pri kraju. Treba bo torej, tako si je mislil, kaj stuhtati na Dunaju, da si zopet napolni listnico.

Za državni zbor se ni dosti zmenil. Hodil je k sejam, pregledal tiskovine, ki so ležale pred njem na mizici, poslušal je tudi včasih, kar so govorili drugi poslanci, a da bi se sam kedaj oglasil, to mu ni prišlo na misel. Na vse tiste širokoustne obljube, s katerimi je bil sleparil ljudi ob času volitve, je popolnoma pozabil. Kaj mu mar težave in pritožbe ljudstva, čemu grajati vlado ali uradnike ter se po nepotrebnem pri njih zameriti? Oni imajo oblast v rokah in od njih, ne pa od ljudstva, bi se dalo kaj zase pridobiti.

Zapazil je kmalu, da je med poslanci nekaj takih, ki so se tudi dali izvoliti iz osebne dobičkarije, da bi si pridobili kako mastno plačano službo ali kako drugo od vlade odvisno stvar, pri kateri bi se dalo kaj zaslužiti. Velika večina poslancev je sicer bila poštenih, za ljudske pravice in koristi vnetih mož, da bi pa Bric sam takšen bil, to se mu ni zdelo potrebno. Posebno za nove železnice so se povsod potegovali, in kdor je dobil od vlade tako dovoljenje, si ga je vedel izkoriščati za svoj žep. No Bric je zastonj premišljeval, kje bi se v njegovem volilnem okraju dala zidati nova železnica. S tem ni nič, si je mislil Bric, kaj drugega. In to drugo je res prišlo.

12. Gospod Bric išče in najde rudo.

General Ahacius od artilerije je iznašel neko zmes kovin, iz katere so se lili topovi. Bila je posebne kakovosti, da se topovi pri streljanju niso tako hitro obrabljali, kakor poprejšnji železni. V tej zmesi je bilo največ bakra in cinka. Ker se je moral cink prevažati iz drugih dežel, kar je drago stalo, mislilo se je na to, da bi se kje postavila cinkarna, ko bi se našla cinkova ruda v zadostni množini. Celje se je za to zdel pravi kraj. Govorilo se je o tem v državnem zboru in neki poslanec, ki je sedel zraven Brica, je dejal:

»Ko bi kdo zdaj našel cinkovo rudo na spodnjem Štajerskem, to bi mu neslo in preskrbljen bi bil za vse žive dni.«

Bricu so te besede šumele po ušesih, in dasi se nikoli ni bil brigal za rudokope, sklenil je poizvedovati, ali niso kje kaki sledi cinka. Peljal se je v Celje, kjer je šel

k rudarskemu glavarju, ki ima pod seboj vse rudokopne zadeve spodnjega Štajerja. Glavar, ko je slišal, da ima opraviti z državnim poslancem, ga je spoštljivo sprejel.

Bric: »Rad bi vedel, gospod glavar, ali se kje koplje cinkova ruda?«

Glavar: »Zdaj nikjer, pa so v našem okrožju stare cinkove jame, ki so se pa opustile, ker se delo ni izplačalo.«

Bric: »Zakaj se ni izplačalo?«

Glavar: »Ker se cink ni mogel spečati.«

Bric: »In kje so take opuščene jame?«

Glavar je pogledal v debelo knjigo, v kateri so vpisana vsa rudišča in rudosledi:

»Najstarše cinkove jame so pri Šoštanju, tam so zraven cinka tudi srebro našli v rudi, pa vsi podjetniki so se tam zdelali, poslednji pred kakimi dvajsetimi leti, ker je ruda prerevna na cinku, od srebra so pa le sledovi.«

Glavar naprej prelista knjigo:

»V sevniškem okraju tu so pač našli rudo precej bogato na cinku, a so jo tudi opustili pred nekaj leti, ker so cink težko spečali.«

Bric: »In kje je to bilo?«

Glavar razgrne zemljevid in pokaže mesto rudišča.

Bric: »Zdaj je prost ta kraj?«

Glavar: »Ker lastniki jam niso plačevali pristojbin, smo jih izbrisali.«

Bric: »Tedaj mene vpišite, da bom jaz imel pravico, tam rudo kopati.«

Glavar ustreže Bricevi želji in ga da vpisati. Bric pa se odpelje v Sevnico, odkoder si gre ogledat tiste opuščene jame; ležale so pod Pohorjem pri Stranjah. Tam so pred jamo nakopičeni bili celi kupi rude, iz katerih se Bric izbere nekoliko kosov in jih spravi v svojo popotno torbo, ter se vrne zopet na Dunaj.

Na Dunaju je šel k takim učenjakom, ki znajo razkrojiti rude, in ti so mu povedali, da je v tej rudi prav obilo cinka. V zbornici, kamor prihajajo vsi ministri k sejam poslancev, je Bric se priklonil ministru, ki ima pod seboj vse rudokopne zadeve in začel govoriti o tistih novih topovih in končno povedal, da ima on cinkove jame tam kje na spodnjem Štajerju. Minister se je za to zanimal in dejal Bricu, da naj pojde k temu in temu ministrskemu svetniku, kateri se peča s to stvarjo.

Bric je šel v ministrstvo.

Bric pove, zakaj je prišel in izroči svetovalcu krlje tiste rude. Ta si jih ogleda in položi na mizo, češ, da jih bo dal preiskati in dostavi:

»Ako se bo res pokazalo, da je dovolj cinka v tej rudi, potem bomo, kakor smo že nameravali, zidali v Celju cinkarno. Blagovolite se oglasiti čez teden dni.«

Bric je težko čakal določenega dneva. Med tem je govoril s takimi poslanci, ki imajo sami rudarska podvzeta, da je poizvedoval, kako se urejajo. In tu je slišal, da precej denarja stane, predno začne rudišče kaj nesti. Postaviti se morajo poslopja za nadzornika in rudarje, naročati in postaviti se morajo stope ali stroji za zdrobljenje rude, za izpiranje, sušenje, tudi cesta do rudnikov, če ni dobra, popravljati. Vse to je slišal Bric in skrbelo ga je, odkod dobiti potrebni denar.

Ko je prišel do gospoda svetovalca, mu je ta častital, da je našel tako bogato rudo.

»Zdaj le koj začnite z delom, kajti cinkarna se bo še to leto v Celju sezidala in potem bo treba, da je dosti rude pripravljene.«

»Jaz se le bojim«, je nekako plaho odgovoril Bric, »da bom imel prevelike stroške, a nobene gotovosti, da rudo res spečam.«

»Na to stran« ga tolaži svetoalec, »ste lahko brez skrbi. Mi lahko že koj zdaj sklenemo z vami pogodbo.«

»To bi že bilo«, meni Bric, »pa prav ustrezno bi mi bilo, ko bi pri sklepanju pogodbe dobil kake are, ker je, kakor veste, za urejanje novega rudnika treba dosti denarja.«

»O tem bodete pač morali govoriti z gospodom ministrom. Poprej pa še pošljem enega svojih uradnikov, da pregleda rudnik in nam o njem poroča.«

Svetoalec je poklical mladega uradnika rudniškega oddelka, predstavil ga Bricu in mu razložil, zakaj da gre in da se naj takoj odpravi na omenjeni rudnik.

Uradnik je nasvetoval Bricu, da naj pri tej priliki daje ceniti rudnik po izvedencih in mu imenoval dva za take cenitve prisežena gospoda, katere je Bric naprosil, da ga spremljata.

Odpeljali so se vsi štirje, Bric jih je ves čas dobro pogostil in ko so na licu mesta pregledali rudnik, dejal je eden izvedencev:

»Čestitam vam, gospod poslanec, ta rudnik je vreden svojih štiristotisoč goldinarjev.«

Temu je tudi drugi izvedenec pritrdil in spisala sta to v zapisnik ter ga podpisala. Uradnik, ki je vse to slišal, je zmajal z glavo, a molčal je. Tudi on je rudnik vestno pregledal, toda tako pretirana cenitev se mu je zdela le presmešna.

Vrnili so se na Dunaj in Bric je hitel k dotičnemu dvornemu svetovalcu. Uradnik, ki je bil pregledal rudnik, mu je že bil poročal, da je videti precej debela žila cinkove rude, no kako daleč sega pod zemljo, ne more se vedeti, mogoče da prav globoko, mogoče pa tudi, da jo bo kmalu konec.

Bric je želel dobiti petdesettisoč goldinarjev predplače na rudo, ki jo bo oddajal v celjsko cinkarno. Toliko da se mu lahko dovoli, ker je rudnik cenjen štiristotisoč goldinarjev.

Dvorni svetovalec, ko je to slišal, se je kar v stran obrnil, da se Bricu ni v lice zasmel.

»Na take cenitve se pač ne moremo zanašati. Mi živimo v čudni dobi. Vsaka reč se precenjava, ne govori se več o stotakah ali tisočakah, ampak o milijonih. Ne verjamem, da bode ta blodnja še dolgo zdržala.«

To se je godilo leta 1871., o katerem še govorimo, ko so se godila na Dunaju neslišana sleparstva, ki so spravila marsikatero poprej premožno rodbino na beraško palico. Zato svetovalec ni hotel slišati o tako visokem predplačilu, a končno sta se pogodila, da dobi Bric pretindvajsettisoč goldinarjev. Temu je pritrdil minister.

Pogodba se je sklenila in podpisala ter znesek petindvajsettisoč goldinarjev vknjižil na rudnik. Potem šele se je Bricu nakazal denar in izplačal v samih novih tisočakah.

13. Gospodu Bricu se dobro godi.

Z listnico polno bankovcev se je Bric odpeljal iz Dunaja. Poprej pa je poiskal in najel v rudništvu izučenega inženirja, da prevzame nadzorstvo na rudniku in mu naredi vse načrte za potrebne zgradbe in stroje. Inženir se je koj moral peljati do rudnika, potem se pa vrniti v Radvanje, kjer ga bo Bric počakal.

Tako ponosno Bric še ni bil stopil iz kočije in korakal v grad in gori po stopnicah kakor ta dan. Saj je prvič v svojem življenju prinesel denar, ki ga je sam pridobil, dozda ga je zmirom le odnašal in moral zaraditega večkrat

slišati od gospe trpke besede. No, danes bode gledala, si je mislil Bric in se smejal.

Gospa njegovega prihoda ni pričakovala, ker je vedela, da ima državni zbor na Dunaju seje in o takem času se Bric nikoli ni doma prikazal. Nekako plaho ga pogleda, ko vstopi, kajti bala se je, da gotovo zopet pride po denar. Njegov veseli obraz jo je presenetil.

»Nisi me pričakovala, kaj ne? Pa odtrgal sem se od svojega težavnega posla, da ti naznanjam veselo novost. Tu poglej!«

Bric odpre listnico in razgrne po mizi vse tiste tisočake. Gospa gleda vsa presenečena.

»Le čudi se«, nada jule Bric samozavestno, »zmirom si mi očitala, da znam le odnašati, a ne prinašati, nisi pa mislila, da sem si moral zidati šele trdna tla, na katerih se bo vzdignilo poslopje moje in seveda tudi tvoje sreče. Zdaj sem našel tista tla —«

Gospa še zmirom začudeno gleda denar in Brica:

»Ne morem razumeti«, reče naposled, »odkod, vendar ne po nepoštenem potu?«

»Kaj še, po najpoštenejšem. Da ti povem, rudokop sem postal, našel sem tako rudo, da jo lahko prodajam po dobri ceni.«

»Da bi le res bilo«, vzdihne gospa, ki pač o rudah in rudnikih nikoli ni nič slišala.

»Kako pa z gospodarstvom?« vpraša Bric.

»Prav slabo, odkar imamo tega oskrbnika. Ljudje njega ne razumejo, on pa ljudi ne, ker ne zna slovensko.«

»Bo res treba tu napraviti nemško šolo. Le čakajte, da si bolj opomoremo, pa še to storim.«

Bric vendar ni prišel do tega, ker so ga poprej potopili valovi življenja, a prišli so drugi za njim, ki so to storili.

Koj drugi dan poišče Bric gospoda Lihvača, kateremu še ni utegnil plačati tisti dolg. Lihvač ga veselo pozdravlja, a ko Bric iz žepa potegne listnico in zagleda Lihvač celo kopo tisočakov, se mu kar lice na široko raztegne in oči se mu svetijo od pohlepnosti. Bric mu da tisočak, katerega Lihvač na vse strani natanko ogleda:

»Ni ne ponarejen, nikar se ne bojte, naravnost iz cesarske blagajne je.«

»Res, čisto nov, kar sveti se. Odkod pa jih imate toliko? Vi ste pravi srečnež. Mi se celo življenje trudimo, da jih par skup spravimo, vi pa kar črez noč celi kup.«

»Tu mora človek, tu imeti«, in Bric se bahato potipa na čelo. Lihvač poišče menico in jo odda Bricu, tisočak pa položi v blagajno.

»Torej hvala vam in kadar zopet potrebujete, zmirom vam, gospod poslanec, rad postrežem.«

»Oho, gospod Lihvač, saj vam nisem bil dolžan tisoč, le šest sto.«

»In obresti, gospod poslanec, obresti. Teh vendar ne boste odtegovali takemu revežu, kakor sem jaz. Skoraj tri leta je in nisem vas terjal —«

»Tako odreti pa se ne dam«, zagrmi Bric, »še pred sodnijo vas lahko spravim.«

»No, tega tak gospod, kakor ste vi, gospod poslanec, ne boste storili.«

Bric se je jezil in kregal, a Lihvač je bil trdokožen in se ni zmenil tudi za psovke ne, saj jih je bil vaje. Zaklenil je blagajno in odšel v štacuno. Mrmraje in preklinjaje trdosrčnega oderuha šel je Bric svojim potom in obiskal svoje znance po mestu. Na večer jih je vse povabil v kazino, kamor priti so radi obetali, saj so vedeli, da ne bo brez šampanjca.

Na potu domov se je peljal v kadetno šolo in poiskal svojega nekdanjega tovariša Bregarja. Odkar je Bric bil izvoljen za poslanca, se nista več videla. Bric se ga je ogibal, ker je vedel, da je moralo Bregarja kot Slovenca užaliti njegovo postopanje pri volitvah. Zdaj pa je bil razveden, kaj Bregar počenja. Minula je ravno učna ura in Bregar je stopil na hodišče. Ni Brica precej spoznal v njegovi civilni obleki.

»Ali me ne poznaš?« vpraša Bric in mu ponuja roko.

»A ti, Bric, čem reči, gospod poslanec, kaj pa mi daje tako čast?« reče Bregar prav hladno.

»No, no«, smehlja se Bric, »nikar se ne drži, kakor da bi ne bila nikoli prijatelja. Prišel sem gledat, kaj še delaš, ali še zmirom v knjigah tičiš in ali boš že skoraj general. Pa vidim, da nosiš zmirom še na nepozlačenem ovratniku le dve zvezdi.«

»Le šali se, kar ni, pa še bo, sicer pa sem novembra med prvimi za stotnika. Kaj pa ti, če več ne boš poslanec in mislim, da se bodo ljudje že spametovali, kaj pa si potem? Zopet le mož svoje žene.«

»Ta skrb le meni prepuščaj«, baha se Bric, »jaz sem že preskrbljen. No ker mi že tako očitaš mojo ženitev, kaj pa

ti? Misliš, da ne vem, kam zmirom zahajaš? Punca je čedna in oče tudi lahko da. Veseli me, da si tudi ti postal pameten in iščeš bogato nevesto.«

Bregarju vzkipi kri od jeze in trdno prime Brica za roko:

»To je podlo obrekovanje; kar zdrobil bi ga, kdor mi spodtika take nečastne namene.«

»Beži no in ne jezi se, ljudem ne boš zavezal jezikov. Pa kaj bi bilo na tem nečastnega, iskati si nevesto?«

»Da, da, nečastno, v tem smislu, kakor ti in drugi ljudje sodijo.«

»Mene bi pa prav veselilo, ko bi tudi ti, Bregar, našel svoje ognjišče. No pustiva to, jaz sem te le mislil vprašati, ali želiš prestavljen biti na Dunaj. Veš, tam je pravo življenje, ne pa v teh zakotnih gnezdih.«

Bregar začuden:

»Ali imaš ti tako oblast?«

»Eh, nam poslancem so vsa vrata odprta in povsod nam radi ustrezajo.«

»Mogoče drugod, kar vendar še ne verjamem, pri vojaštvu pa gotovo še ne. Saj sam veš, da se poviševanje v vojaški službi vrši po strogo določenem redu. Sicer si pa odločno odklanjam tvojo pripomoč.«

»Kdo bo tako ponosen?«

»Saj nimam na kaj drugega biti ponosen, kot na svojo oficirsko čast«, odvrne Bregar, se poslovi od Brica in gre v svoj razred.

Bric maje z glavo: »Čuden človek, zares čuden!« in odide.

Zvečer je bil v kazini v mestu velik šunder in veselo popivanje, Bric je vse plačal. Tu se je bahal, kaj je že vse opravil v državnem zboru.

»Kako pa, da tvojih govorov nismo nič čitali v časnikih?« vprašal je hudomušno Kovač, ker je vedel, da Bric še ene besede ni zinil v državnem zboru.

»Kaj ti govori«, opravičuje se Bric, »vse to kvasanje je le bob ob steno, pesek v oči. Delati se mora, delati, govoriti z ministri, hoditi po ministrstvih, tam se kaj doseže.«

»In tisti profesorji?« vpraša profesor Ribarek.

»Prestavljeni bodo, prestavljeni«, trdi Bric, »govoril sem že z ministrom.« In tako se je bahal Bric, kakor da bi se že tikal z vsemi ministri. Nekateri so mu res verjeli, a

drugi so se mu za hrbtom smejali, ker so ga poznali za širokoustneža, a pili so le radi na njegov račun.

»V nedeljo pa k Imovniku,« nasvetuje doktor Kovač. To je bil tisti kmet v Slovenskih goricah, ki je v svoji zaslepljenosti najhuje agitiral za Brica in si s tem nakopal dosti sovraštva med poštenimi slovenskimi kmeti v okolici.

»Kupil si je zdaj gostilno ob cesti«, nadaljuje doktor Kovač, »in bo tam krčmaril ali prav za prav njegova žena, tista Hanika, saj jo poznate.«

»Torej jo je vzel za ženo?« se začudi profesor Ribarek.

»Zakaj ne?« smeji se doktor, »saj je prav čedna in kjer je še bila za natakario, povsod je znala privabiti goste.«

»Ali ima Imovnik toliko denarja, da si je mogel kupiti to krčmo?«

»Če nima«, odvrne doktor, »pa mu ga preskrbimo, hranilnica ga rada odda.«

Pri Imovnikih se je reklo kmetiji, ki je stala za enem teh gričev, kateri se polagoma vzdigujejo ob straneh Pesniške doline. V tistem času so Slovenske gorice, ki se razprostirajo med Muro in Dravo, slovele zaradi blagostanja svojih slovenskih prebivalcev. Lepe kmetske hiše so stale sredi sadonosnikov, daleč naokoli njive in travniki, v južnih legah vinogradi. In vse to je obilno rodilo. Sadja, posebno jabolk in češpelj, se je toliko nabralo, da so ga prodajali na vse strani in je še ostalo dovolj za domačo rabo. Kleti so bile polne vina, kašte polne žita. V hlevih je stala dobro rejena goveja živina, pa tudi po eden ali celo po dva para čilih konj. Ni čuda, da so se mnogi prevzeli in so pozabili, da po sedmih dobrih morda nastopa sedem in še več slabih let. Vozili so se v bližnji Maribor ne po opravkih, ampak za kratek čas in tam potratili denar, ki so ga skupili za sadje in vino. Da, tako prevzetni so bili nekateri, da so si po dva para konj vpregli pred svoj koleselj in se bahato, kakor kak knez, pripeljali v mesto.

Mariborčani pa so jih bili veseli, se jim dobrikali in jih ogulili, kar se je dalo. Popivali so ž njimi, kvartali, za hrbtom pa zasmehovali te neumne slovenske kmetavzarje.

Tako je šlo nekaj let, dokler ni naenkrat začelo usahiniti to navidezno blagostanje in je nastopila doba propada.

Posestniki, razvajeni po dobrih letinah, so nadaljevali prejšnje življenje tudi v slabih letinah in lezli v dolgove. Lahko so dobili denar na posodo, a težko ga je bilo vrniti,

in končno je celo zmanjkalo za obresti. Upniki, hranilnice in zasebni ljudje, so iztoževati začeli svoje terjatve in marsikatera poprej premožna hiša je prišla na kant. Šele potem, ko so Slovenci si ustanovili svoj lastni denarni zavod, posojilnico v Mariboru, je bilo mogoče rešiti marsikatero slovensko kmetško hišo propada.

Ko je Imovnik po smrti očetovi prevzel posestvo, ni imel nobenih dolgov na hiši in nobenih izplačil, ker je edina njegova sestra že poprej, ko se je omožila, dobila svojo doto. Lahko bi torej gospodaril, pa ni poznal varčnosti. Že ko je še živel oče, je bil več v Mariboru kakor doma, zato mu oče, dokler je živel, ni izročil posestva, tem manj, ker se mladi Imovnik ni hotel oženiti po njegovi volji. Čedna Hanika, ki je stregla gostom v neki krčmi mariborski, ga je znala tako nase privezati, da jo je po očetovi smrti vzel za ženo. Haniki ni bilo za kmetško delo in tako dolgo je prigovarjala možu, da je kupil hišo ob cesti, kjer je že nekdanj bila krčma. A ker ni imel dovolj gotovine, se je moral zadolžiti. Hanika pa je bila zdaj zopet na svojem mestu in ker se je tudi Imovnik rajši mudil v svoji krčmi, ko na svojem posestvu, je gospodarstvo šlo rakovo pot.

Tačas pa, ko se je Bric pripeljal s svojo mariborsko družbo k Imovniku, je še vsak imel Imovnika, če ne za bogataša, a za imovitega moža. On sam pa si je domišljeval, da je kaj boljšega, kakor njegovi slovenski sosede, ki so se držali svoje vere in narodnosti, in ko je šlo za volitev poslanca, se je na vse kriplje poganjal za Brica in res preslepil nekatere manj zavedne može, da so namesto za Slovence glasovali za Brica.

Imovnik in njegova žena sta bila vsa srečna, da ju je počastila taka imenitna družba iz mesta. Pozno v noči so se Mariborčani vrnili domov. —

Rudniški inženir je že čakal v Radvanju in s seboj prinesel vse načrte za rudnik. Bric se je ustrašil, ko mu je pokazal proračun, iz katerih se je pokazalo, da bo treba kakih šestdesettisoč goldinarjev za vse priprave, predno se bo moglo delati v rudniku.

»Veste kaj, gospod inženir, več ko dvajsettisoč ne dam, s tem morate izhajati.«

»Bom poskusil, pa vem, da ne bo mogoče.«

»Torej še enkrat, da veste, ne več, ko dvajset. Tu, Amalija«, obrne se Bric k svoji ženi, »je dvajsettisoč goldinarjev; shrani jih v blagajni in izplačuj gospodu inženirju

račune. Jaz se odpeljem za nekaj tednov, da si v drugih deželah ogledam take rudnike.«

Bric je res sklenil iti na potovanje, pa ne da bi se poučil o rudniških stvareh, ampak za kratek čas in izbral si je pot v Pariz, v glavno francosko mesto. Tam se zbirajo veseljaki vsega sveta, seveda taki, kateri imajo polne žepe, da si jih izpraznjujejo brez skrbi, in tam je Bric veselo živel in zapravljal, kar je imel denarja s seboj.

14. Nadporočnik Bregar in trgovec Ogriz.

Bregarjeva mati je živela tiho in mirno življenje. Vsako jutro je šla v bližnjo cerkvico oo. frančiškanov, tačas še prav malo, in tam ostala pri eni ali tudi pri dveh mašah. Potem je sedela v svoji sobi pri oknu in pletla nogavice za svojega Antona ali čitala iz kake pobožne knjige. Po široki cesti pod njenim oknom pa je šumelo mestno življenje, drdrali so vozovi, hiteli so ljudje semtertja, posebno ko so dohajali ali odhajali železniški vlaki, so kar cele trume moških in žensk z otroci, gosposki in kmetski oblečeni, šli ob hišah, tuintam obstajali pred štacunami, a silili zopet naprej. Posebno v sobotah ob tržnih dnevih je bilo vse živo po ulicah.

Sin je, kadar je prišel v mesto, vselej pogledal k materi, gotovo pa je bil vsako nedeljo njen gost. Tačas jo je spremljal v cerkev in materi se je bralo na obrazu, kako srečno se čuti. Ko sta se vrnila iz cerkve, je mati pripravljala kosilo, Anton pa se je usedel k oknu in gledal na ulico, ali pa je, ko je zima ponehala in nastopila zelena pomlad, stopil na vrt, kjer se je pogostoma srečal z gospodom Ogrizom in se z njim pogovarjal o tem in onem.

Po kosilu je navadno gospodična Tinica prišla obiskat Bregarjevo mati, bila je tam kakor domača in črno kavo je ona šla kuhat. Nadporočnik pa si je vžgal smotko, pa vselej prosil za to dovoljenja mater in Tinico in srkal kavo, seveda vselej je dostavil, da take fine kave pač nikjer drugod ni dobiti. Smejala se je Tinica in vsi trije so v tej tihi sobi se čutili tako brezskrbno srečni.

Gospa je z veseljem opazila, da se Antonu kar za blisnejo oči od radosti, kadar je vstopila Tinica in da tudi deklica jo najrajše posluša, kadar začne govoriti o sinu Antonu in ga ne more prehvaliti. Da bi se jej še ta želja pred smrtjo dopolnila, je vsaki dan Boga prosila. Ker pa je

sin le molčal, sklenila je, da ona o tem ž njim govori. Vendar je odlašala od dne do dne.

Gospod Ogriz si je sam s svojo pridnostjo in trgovsko spretnostjo pomagal do blagostanja. Bil je sin pohlevnega kramarja v Savinjski dolini, ki ga je dal v šolo, tačas čisto nemško v Celji, potem ga pa vzel domov v svojo kramarijo. Tu se je naučil tržiti, potem je šel po svetu in služiti svoj kruh. V Mariboru je kot trgovski pomočnik vstopil pri nekem trgovcu, po katerega smrti je on tisto trgovino, ki pa je tačas prav slabo šla, prevzel in za ženo vzel hči ravno tistega trgovca. Poprijel se je dela, pridobil si sčasoma dosti odjemalcev, posebno iz okolice, in si tako množil svoje premoženje leto za letom. Kupil si je lastno hišo, kupil si je tudi vinograd v Pekarjih, kamor se je rad vozil, da se oddahne od dela. Imel je, kakor je že bilo rečeno, dva otroka, fanta, ki je obiskoval realko, in hčerko Tinico.

Ogriz je kaj rad pripovedoval, kako se mu je godilo v življenju. Imel je res izvrsten spomin, posebno za dogodbe iz mlajših let. Doživel je marsikaj, mnogo skrbipolnih ur, pa tudi mnogo veselih, ko je videl, da se ni zastonj trudil in zase in za svojo rodbino postavil trdno poslopje blagostanja. Kadar je kaj pripovedoval, je imel navado, še pristaviti kak pouk.

Z Bregarjem se je rad menil, ker je videl, da nima opraviti s kakim vihrastim lahkoživcem, ampak z resnim možem, ki vestno izpolnjuje svoje stanovske dolžnosti.

Bil je lep poletni dan, nedelja, solnce je precej vroče peklo in Bregar, ki je šel po vrtu, si je poiskal senco za trsno brajdo, kjer je stala mizica s vrtnimi stoli. Imel je s seboj knjigo, katero je odprl in čital. Gospod Ogriz pristopi:

»Kaj pa čitate?«

»Slomškove »Drobtinice«, stare so že, pa jih zmirom rad čitam,« reče Bregar in pokaže knjigo Ogrizu, ki jo pregleda.

»Vidite, gospod nadporočnik, Slovenec sem po rodu, saj tega ne tajim, pa ne znam čitati slovenski, ker sem se v šoli samo nemški učil, in menda bi tudi ne razumel, kako se zdaj slovenski piše, neki, kakor čitam v nemških časnikih, čisto nov, ljudstvu nerazumljiv jezik.«

»Kako smešno«, zavzame se Bregar, »prav tako se piše, kakor se govori, namreč kjer se še ne govori nepokvarjeno, čisto, ne pa kakor tu v Mariboru. Poslušajte!« Ogriz se

usede in Bregar čita životopis zdravnika Ipavca v Šent-Jurju pri Celju. Ogriz pazno posluša:

»To vse razumem, in kdo je to pisal?«

»Škof Slomšek.«

»Škof Slomšek?« vzklikne ves vnet Ogriz. »Ali ste ga poznali?«

»Birmal me je, a potem ga nisem več videl.«

»Slomšek,« nadaljuje Ogriz, »to vam je bil pač duhovnik po božji volji, pravi svetnik. Kadar sem zvedel, da on pridiguje, sem ga vselej šel poslušat, tudi kadar je slovenski pridigoval. Njega sem zastopil, vsako besedo in res je, kar so govorili ljudje, da kadar Slomšek pridiguje, kakor da bi rož'ce sadil. Žal, da je tako zgodaj umrl.«

Ogriz se zamisli:

»Spominjam se še prav živo tistega dneva, 1862. leta po leti je bilo. Slomšek je že tri dni bolan ležal in zdravniki so čedalje manj imeli upanja, da ga ozdravijo. Jaz sem sam vsaki dan šel do škofije poizvedovat, kako je kaj. Ko pridem tisto jutro, slišim, da ni nobenega upanja več. Grem v stolno cerkev, bila je polna ljudi, ki so molili, da bi se škofu povrnilo zdravje. Tu se raznese glas, da so škof umrli in ihtenje sem slišal po cerkvi. Tudi meni je bilo težko pri srcu in žalosten sem se vrnil domov. Ko so začeli nabirati za njegov spomenik, sem rad pripomagal s svojim doneskom. Pa tudi on, ki ga je bila sama dobrota, pravičnost in svetost, imel je hude nasprotnike.«

»Kakor vsak Slovenec, ki se poteguje za svojo narodnost«, dostavlja Bregar.

»Meni se pač vidi«, ugovarja Ogriz, »da nekateri Slovenci tudi pretiravajo, kakor Nemci, in tako je prepir vsak dan hujši. No bodi si, kakor hoče, ne zdi se mi pametno, da se tu v Mariboru v šolah uči samo nemški, ki je vendar znanje slovenščine, posebno za trgovca in obrtnika, prav potrebno in koristno.«

»Mislim tudi za druge stanove«, dostavlja Bregar, »za advokate, zdravnike in v prvi vrsti za uradnike.«

»Res,« pritrdi Ogriz, »vsa okolica je slovenska, po vseh kmetskih hišah se slovenski govori, četudi moški tuintam znajo nekaj nemških besed. Meni je najbolj pomagalo, da znam slovenski in zato bi želel, da bi se tudi moj sin naučil slovenski. Mu bo s tem bolj ustrezno, kakor s francoščino. Mislil sem že poiskati kakega slovenskega gimnazijalca, da bi par ur na teden vadil mojega sina v slovenščini.«

Bregar: »Pametna misel, in če vam je po volji, govorim s profesorjem Šumanom, s katerim sem znan, da vam pošlje enega svojih učencev.«

Ogrizu je to bilo po volji in zdaj se oglasi Tinica, ki je že dalje časa poslušala ta pogovor:

»Se bom pa še jaz učila.«

»Tebi pač ni treba«, odvrne Ogriz, »dovolj je, kar znaš jezikov, ako francoščine še nisi vse pozabila.«

»Toliko že znam«, smeje se Tinica, »da se ne dam prodati, a veliko več pa tudi ne. Kako treba in prijetno bi mi bilo, da bi znala dobro govoriti slovensko, to vidim, kadar hodim s kuharico na trg kupovat, ali kadar smo pri vinogradu, kjer bi se rada pogovarjala z ljudmi, pa premalo znam in se bojim, da bi se mi smejali.«

»Pa se uči, če te veseli.«

»Jaz pa, gospodična, prinesem vam potem,« pravi Bregar, »kako knjigo, povesti ali pesmi —«

»Nemara še romane«, ga prekine Ogriz, »tega pač ne. Jaz še nisem nobenega čital, pa slišim, da se človek nič kaj pridra ne uči iz njih.«

Bregar ugovarja, da je vsakemu človeku treba razvedrila, preprostemu, kateri počiva po napornem telesnem delu, da se oddahne pri čitanji kake povesti, kakor tudi omikancu, ki dela s svojo glavo in utrujen čita kak roman, da svoje misli obrne na drugo stvar ter se pri tem tudi oddahne. Še to dostavi:

»Kar se pa znanja jezikov tiče, sem tega mnenja: Vsak človek mora predvsem znati in sicer popolnoma svoj materni jezik, kar je le po šolskem nauku mogoče, da bo potem lahko čital in razumel vse knjige in časnike v njegovem maternem jeziku spisane. Torej ne zadostuje tisto znanje jezika, ki ga podaja pogovor v domači hiši. Kmet-skemu posestniku, kateri ostane na svoji zemlji, je pač nepotreben drug jezik, ker se ga v ljudski šoli tudi pri največji pridnosti ne bo toliko privadil, da bi razumel knjige v tem njemu tujem jeziku pisane. Kadar pa prestopi v srednje in višje šole, učil se bo še enega ali dveh svetovnih jezikov in to mu bo razširilo njegovo svetovno naziranje. No, gospodična«, pošali se Bregar, »vaše znanje francoščine ne bo presegalo znanja nemščine pri tistih naših Slovencih, ki se tako radi s tem pobahajo.«

Tako so se pogovarjali, dokler ni prišla Bregarjeva gospa, da je sina poklicala h kosilu.

Tudi Ogriz in Tinica sta šla v hišo in Ogriz je dejal: »Pameten človek, ta Bregar. Škoda, da je vojak.«

Tinici pa se ni škoda zdela, da je vojak. Kakor vsem deklicam, je tudi njej dopadla vojaška suknja.

15. Nadporočnik Bregar snubi pri Ogrizih.

Bližala se je jesen in Bregar je bil kakor vedno ob nedeljah pri svoji materi in se navadno pred kosilom na vrtu pogovarjal z gospodom Ogrizom. Grozdje na brajdah se je že začelo mehčati, hruške so rumenele in jabolka kazala rdeče lice.

V tem času je bilo, ko je Bregarjeva mati po kosilu izpregovorila s sinom:

»Eno željo še imam in Boga prosim vsaki dan, da bi mi jo izpolnil.«

»In ta bi bila?« vpraša Bregar radovedno.

»Da bi se ti oženil.«

»Zakaj ne, mamica,« posmeji se Bregar, »ko bi našel nevesto, kakršna je —« umolknil je.

»Tinica«, pristavi mati.

»No dobro, Tinica. Srečen bo, kogar si bo izbrala, da bi pa mene, ne verjamem.«

»Pojdi, pojdi, saj nisem slepa, da bi ne videla, kako rada se gledata.«

»Ko bi tudi to bilo res, a kaj, ko gospod Ogriz —«

»On te silno spoštuje in ne bo odrekel.«

»Tako Vi sodite, mamica, pa on si utegne misliti, da snubim Tinico le zavoljo dote, in to bi me silno speklo.«

Pa mati ni odnehala in tako dolgo prigovarjala sinu, da je obljubil, prihodnjo nedeljo o tem govoriti z gospodom Ogrizom.

Prišla je nedelja. Gospod Ogriz je sedel v veliki sobi pri oknu s časnikom v roki, pa se bolj zanimal za živahno gibanje na ulici, kakor za časniške novice. Bregar potrka in vstopi, Ogriz mu gre naproti.

»Kaj pa Vas privede, gospod nadporočnik?«

»Rad bi govoril z Vami, gospod Ogriz, o neki stvari.«

»O čem? Pa usediva se!« in usedla sta se v naslonjač pri mizi. »Torej o čem?«

»Govoril bom naravnost brez ovinkov. Vprašam Vas, gospod Ogriz, ali mi hočete dati svojo hčer za ženo?«

Ogriz se nasmehne.

»Vedel sem, da do tega pride in se prav nič ne čudim Vašemu vprašanju. Saj sem videl, da se kaj takega plete. Zato sem imel čas, si stvar premisliti in Vam tudi kratko in brez ovinkov odgovorim. Jaz jo Vam dam —«

Bregar ves vesel vstane in hoče Ogrizu hvaležno stisniti roko.

»Toda pod enim pogojem —«

»Pod kakšnim?« se začudi Bregar.

»Pod tem pogojem, da kvitirate, to je, da slečete vojaško suknjo.«

»To ni mogoče, to ni mogoče,« vzklikne Bregar.

»Usedite se zopet in poslušajte me mirno. Vi ste oficir, Vi prav za prav nimate nikjer svojega doma, predstavljani ste danes v Galicijo, jutri kam na Ogrsko ali v Dalmacijo ali tam kje na laško mejo. In moja hči bi se morala z Vami potikati po svetu in komaj, da si je kje postavila svoje ognjišče, ga zopet podreti in potovati v tuje kraje med tuje ljudi. Zdaj pa še pomislite, kadar bukne vojska. Koliko je padlo častnikov leta 1854. pri Magenti in Solferinu, koliko 1866. leta na Laškem in pri Kraljevem Gradcu. Mnogi so zapustili vdove z otroci.«

»Padli so,« seže vmes Bregar, »za cesarja in domovino.«

»Res, pa vdove so le vdove in sirote so le sirote.«

»Vsak stan ima svoje senčne strani, pa če se mož in žena rada imata in v lepi slogi živita, si povsod osnujeta svoj dom, kakor si ga želita. Sicer pa jaz upam, da pridem na Dunaj h generalnemu štabu in potem ne bo toliko teh preseljevanj.«

»Mogoče, pa poslušajte, kako mislim vso stvar urediti. Vi kvitirate in pojdete na kako trgovsko učilišče, da se poučite o trgovskih stvareh. V par mesecih to izvršite, potem vstopite pri meni in prevzamete knjigovodstvo, s časom pa z mojim sinom skupaj vso trgovino. Ali bi ne bilo to prijetno in lepo življenje za nas vse, ko bi vsi skupaj ostali pod eno streho? Tega mnenja je tudi moja žena. In Vi po svojih dobrih lastnostih, katere sem opazil, po svoji vestnosti v službi, po svoji natančnosti in zmernosti in kar mi je najbolj dopadlo, po svoji varčljivosti, ker nimate, kakor sem poizvedel, nobenih dolgov, bi bili izvrsten trgovec. Kaj torej pravite?«

»Jaz da bi pustil svoj stan,« zavzame se Bregar, »stan, katerega sem si sam izbral, v katerem se čutim srečnega in si ga štejem v največjo čast? Ne, ne, tega ne storim.«

»Vi pravite v čast,« resno odgovarja Ogriz, »mar ni naš trgovski stan ravno tako časti vreden, kot vaš vojaški?«

»Vse časti vreden, gospod Ogriz, a z našim vojaškim se vendar ne more postaviti v eno vrsto.«

»Lepo, da se tako potegujete za svoj stan, a drugi drugače sodijo. Premislite si, gospod nadporočnik, moj predlog, predno izrečete zadnjo besedo.«

»Tu ni treba premišljevat, svojemu stanu se ne odrečem,« reče Bregar in vstane. »Zahvaljujem se Vam, gospod Ogriz, za Vašo dobro voljo in če prav s težkim srcem, drugače ne morem ravnati.«

»Žal mi je, gospod nadporočnik, ker Vas silno čislam in bi, ne dvomim, moja hči bila srečna z Vami. Zdaj Vas pa pač prosim, da se moji hčeri ne bližate več.«

»To se ve, gospod Ogriz, saj tudi dozdej nisem govoril ž njo o tem, kar nameravam. Hotel sem poprej vedeti Vaše mnenje.«

»To je častno od Vas, hvala Vam in ostali mi bodete zmirom v prijetnem spominu.«

Ogriz je podal roko Bregarju, kateri jo je krepko stisnil in odšel.

»Škoda, res škoda,« mrmral je Ogriz, »da je tako trmast in zaljubljen v svoj stan.«

Bregar je šel k materi, ki je že čakala nanj s kosilom.

»Kako je, kako?«

»Nič ni, nič, mamica.«

»Nič,« zavzela se je mati, »to ni mogoče, saj te vendar vsi spoštujejo in radi imajo.«

Bregar je zdaj povedal materi ves svoj pogovor z Ogrizom. Ko je končal, majala je z glavo:

»Pa zakaj si odrekel?«

»Kaj tudi Vi, mamica, mislite —?«

»Da je gospod Ogriz pametno govoril in ti, ne zameri mi, sinko, si prav nepremišljeno odklonil svojo srečo. Uboga Tinica, ravno je bila pri meni, vedela je, da si šel k očetu in bila je tako srečna.«

»Oh mama, nikar mi še Vi ne obtežite srca, saj sem že ves izmučen. Pa pomislite, ali bi se jaz mogel počutiti srečnega, ko bi se odpovedal stanu, do katerega sem navezan z vso svojo dušo? In moja čast? Ali bi se mogel kje pokazati, da ne bi kazali name: Vidite ga, prodal se je. Čast moja mi je prva, čast zgubljena, vse zgubljeno. Zdaj pa molčimo o tem, stvar je končana.«

Mati je vzdihnila, usedla sta se h kosilu, pa ni jima teknila jed in po kosilu si Bregar ni nažgal smotke in ni pokusil črne kave, saj tudi Tinice ni bilo, da bi jo skuhala.

Ni je bilo. Ogriz je ženi povedal o svojem pogovoru z Bregarjem, in po kosilu, ko je sin odšel, namignil je hčeri, da naj še ostane.

»Danes je bil nadporočnik Bregar pri meni in je tebe snubil.« Tinica je zardela do pod lasi.

»Jaz sem mu odgovoril, da privolim.«

Tinica je skočila k očetu, da bi ga objela:

»Oh, oče!«

»Potrpi malo, srček, potrpi. Jaz sem privolil, pa zahteval, da se mora odpovedati vojaški službi, da potem vstopi v našo trgovino.«

»In on?« vpraša Tinica oplášena.

»Da se ne odpove, da mu je vojaški stan prvi, da mu tega ne dopušča njegova čast in tako dalje.«

»O jaz sem vedela, da tega ne stori, in četudi gre za mene,« vzdihnila je Tinica.

»Torej potolaži se in ga pozabi,« reče Ogriz, poljubi hčerko na čelo in gre v svojo sobo.

Tudi Tinica je šla v svojo sobo in tu so se jej vlile solze iz oči. Prišla je za njo mati in jo skušala tolažiti, pa tu ni pomagala nobena beseda.

Bregar je še tisti večer spisal prošnjo na vojno ministrstvo, da ga naj odvežejo od učiteljske službe v kadetni šoli in skličejo k izpitu, da bi potem bil prideljen h generalnemu štabu na Dunaju. Prošnja je bila uslišana in meseca oktobra se je Bregar poslovil od Maribora in od svoje matere, ki je vsa solzna ga spremljala na kolodvor. Poslovil se je tudi od gospoda Ogriza, Tinice pa ni videl. Pač pa je ona gledala iz okna svoje sobe za njim, ko je odhajal.

16. Gospod Bric se vrne iz Pariza.

To je bilo veselo življenje v Parizu, vsak večer v drugem gledišču, po gledišču pa na zabavah in plesih! Bric je pozabil na vse svoje skrbi, ki ga sicer dozda niso prehudu nadlegovale, pozabil na državni zbor in na svoj dom in bi najrajše za zmirom ostal v Parizu. Pa k temu je treba listnico polno bankovcev, a njegova je začela medleti in moral je misliti na povratak domov. Še eno noč je v družbi malovrednih veseljakov in lahkokrilih žensk prepe-

val, preplesal in popival, v jutro pa se je s težko glavo usedel v železniški voz in odpeljal proti Dunaju. Tam je ravno pričel državni zbor svoje zasedanje. Bric se je zglašil v pisarni in se podpisal v dokaz, da je prišel in da si je s tem zagotovil dijete. Ni se dosti briga za to, kar se je v zbornici obravnavalo, še manj pa, da bi se sam potrudil za kako stvar v prid tistim, ki so ga izvolili in katerim je pred volitvijo obetal zlate gradove.

Pač pa je poiskal tistega ministerialnega svetovalca, s katerim sta sklenila pogodbo zaradi rudnika.

»Pričakoval sem Vas že,« reče svetovalec. »Kako je z rudo? Cinkarna v Celju je že pod streho in začne delovati prihodnje leto. Zanašam se, da pošljete vsaki dan par vagonov rude.«

»Gotovo, gotovo!« zatrdi Bric, dasi, odkar je odšel od doma, prav nič ni vedel, kaj se godi na rudniku. »Že se zidajo poslopja in naročeni in menda že na potu so vsi stroji, da lahko potem začnemo z delom.«

»In kakšno ceno mislite nastaviti rudi?« vpraša svetovalec.

Na to Bric ni imel odgovora, ker se o tem nikjer ni poučil.

»Bom že o svojem času naznanil, ko zvem za stroške pridelovanja.«

Par dni pozneje se je Bric odpeljal domov.

»Tu sem zopet, moja draga. To ti je bilo težavno potovanje. Po Nemškem in Francoskem sem si ogledal rudnike, lazil pod zemljo po rovih, razmotrival stroje, primerjal tamošnjo rudo z našo, ves sem zdelan in utrujen.«

Gospa, ki ga je že le predobro poznala, si je mislila: Pesek v oči!

»Kako pa gre delo?« nadaljuje Bric.

»Delo menda še teče naprej, pa tudi denar odteka, da se bo kmalu posušil.«

»Kaj zlomka,« vzklikne Bric in po glavi mu je šumelo, kaj potem, če se s tem denarjem rudnik ne spravi v red. »Moram koj iti gledat, da mi preveč ne tratijo.«

Odpeljal se je v Sevnico in odtod šel k svojemu rudniku. Tu je res delo kipelo. Vozniki so dovažali opeko, apno, les, deske, zidarji so zidali, tesarji so tesali, rudokopi pa iz rova vlačili staro strohnelo lesovje in z novim zavarovali stene in strop. Dvoje hiš je že bilo dozidanih do strehe, ena za rudarje, druga za oskrbnika, poslopje za stroje pa se je začelo zidati.

Oskrbnik poroča Bricu o vseh teh delih in da so stroji že na potu, za katere se je morala založiti ena tretjina kupne cene, dve tretjini pa se plačata, ko bodo stroji postavljeni in že meljejo rudo.

»S tistimi dvajset tisoč bodele vendar shajali.«

»Nemogoče, gospod, nemogoče. Saj sami vidite, kaj vse se mora pripravljati in kaj vse to stane.«

»To mi je neljubo slišati, dejal sem Vam, da več ne smete potrositi.«

»Štedil sem, kar se je dalo,« zagovarja se oskrbnik, »pa rudnik je bil ves zapuščen brez vsakega poslopja. Še vodo bomo morali napeljati za čiščenje rude in cesto popraviti, saj prihodnjo spomlad. Za letos, ko smo že v jeseni, bomo itak skoraj ponehali z delom.«

»Saj res, dnevi so že kratki, bolje, da spomladi nadaljujemo,« pritrdi Bric in dogovorila sta se z oskrbnikom, da se sredi oktobra ustavi delo.

Bric se je dobre volje odpeljal, da se je saj za zimo odkrižal skrbi. Kaj in kako spomladi, o tem si ni belil glave.

Ne pa tako baronovka. V tem času, ko se je Bric zabaval v Parizu, pisala je svojemu bratu, naj jo vendar pride obiskat in naj pripelje s seboj Dragico in Piroлча. Tožila je v pismu, da boleha, da jo zdravnik že dalje časa zdravi, a da se ne čuti boljše. Prišli so vsi trije. Objela in poljubovala je baronovka svojo Dragico in ni jo pustila iz naročja. Ko je zagledala Piroлча, podala mu je roko in žalostno rekla:

»Odkar ste odšli, gre vse narobe. Zakaj ste me vendar zapustili? Zdaj Vas ne pustim več odtod. Daj ga, bratec, obrnila se je k bratu, »daj ga pregovoriti, da tu ostane in zopet prevzame oskrbništvo.«

»Prav rad,« odvrne Pirolec, »pa saj veste, da se z Vašim gospodom ne sporazumeva.«

»Dozdaj sem jaz lastnica graščine in tu jaz zapovedujem.«

»Veseli me,« pravi brat, »da si se toli ohrabrila in da skušaš saj rešiti, kar še imaš. To si tudi dolžna svoji hčerki. Iди, Dragica, pa si ogleduj vrt.« S temi besedami je odpravil brat deklico, ker ni maral vpričo nje govoriti o premoženjskih razmerah.

»Zdaj se pa vsi trije usedimo. Kupica vina in kaj za prigrizniti bi nam ne škodovalo.«

Baronovka pozvoni in naroči hišni, da pokrije mizo in prinese vino in jedila.

»Kako je torej zdaj? Le povej nam vso resnico!«

In baronovka je začela pripovedovati, kako naglo je pošlo vse tisto premoženje, katerega je s seboj prinesla. Brat maje z glavo:

»Pač škoda, da tačas nisem bil bolj trd, rešil bi bil saj nekaj Dragici. Pa sam nisem mislil, da je ta človek tako potraten.«

Baronovka ga je skušala zagovarjati, da je temu kriva slaba in lahkomiselna njegova družba in da so ga zapeljali, puliti se za to nesrečno poslanstvo.

»On je,« toži baronovka, »ali v Gradcu ali na Dunaju, jaz pa po cele mesece tu sama sedim in se jezim nad tem oskrbnikom, ki drugega ne zna, ko zabavljati črez tukajšnje ljudi, da že skoraj ne morem dobiti poslov in delavcev. Zdaj pa se misli obogatiti z nekim rudnikom.«

»Z rudnikom?« začudi se brat, »tu je treba denarja, dosti denarja, predno kaj nese, če je rudnik sploh takšen, da je vredno kaj delati.«

»Prinesel je res iz Dunaja celi kup tisočakov, od koga jih je dobil, mi ni natanko povedal, le toliko, da bo vlada jemala to rudo in jo dobro plačevala. Pustil mi je dvajset tisoč, da sem jih davala tistemu inženirju, ki zdaj rudnik v red spravlja, a že skoraj ves ta znesek je odnesel in pravil mi je, da bo gotovo še enkrat toliko stalo, predno bo rudnik začel delati.«

»Taka je torej,« premišljuje brat. »Iz tega rudnika ne bo nič in bojim se, da bo segel še po tem, kar imaš, dolgove delal na tvoje posestvo. Upam, da v to ne privoliš.«

»Nikdar, nikdar, in naj sili, kakor hoče.«

»Dobro, zdaj pa tudi pokaži, da si ti lastnica in koj odpovej temu oskrbniku.«

»To storim še danes.«

»Vi pa, gospod Pirolec,« obrne se brat do njega, »nikar se ne branite, saj vidite, kako silno Vas pogreša in potrebuje sestra. Gospoda Brica pa se menda ne bojite.«

»Tega pa že ne,« smeji se Pirolec, »če mi Vi, gospa baronovka, izročite vso oblast.«

Baronovki se je kamen odvalil od srca in vsi trije so se dobro imeli tisti večer. Drugi dan pred odhodom brat še enkrat zabiči sestri, naj ne omahuje in naj ne pozabi, da ima hčerko, katera jej je bližja, kakor njeni mož.

Ko se je Bric vrnil iz rudnika, povedala mu je gospa, da je oskrbnika odslovila.

»Pa zakaj?» vpraša Bric.

»Ker od te dobe, kar je on oskrbnik, nisem prejela nobenih dohodkov, še doplačati sem morala.«

»In koga misliš najeti?»

»Sem ga že, Pirolca.«

»Kaj, Pirolca? Tega ne maram.«

»Pa ga jaz maram,« reče gospa s trdim glasom.

Bric ves začuden pogleda svojo ženo, ker take odločne besede še ni slišal iz njenih ust. Že je bil na tem, da bi jezno odgovoril, pa premislil se je. Čemu se prepirati, ko mu bo morda še treba, ohraniti ženo pri dobri volji, da ne odreče, ko bo moral iskati denarna sredstva. In končno naj ima svoje veselje, njega tako ves čas ni doma.

Odpeljal se je zopet na Dunaj v državni zbor, baronovka pa je odpovedala oskrbniku in o novem letu je zopet Pirolec prevzel oskrbništvo.

17. Tinica na trgovskem plesu.

Trgovski pomočniki, sami mladi ljudje, so se o pustu dogovorili, da v kazinu napravijo sijajen ples. Považili so vse trgovce in vsi so obljubili, da pridejo s svojimi hčerkami, tudi gospod Ogriz ni odrekel. Tinici je bilo to po volji, saj je bila mlada in dasi še ni pozabila Bregarja, vendar zaradi tega zmirom doma čepeti, se jej ni zdelo pametno. Tarnati in žalovati, ali celo jokati se, ni bila njena navada, kajti bila je trdno prepričana, da bo končno le šlo po njeni želji in volji.

Ogriz je vzorce najfinejših rob, kar jih je imel v svoji prodajalnici, prinesel domov, da si je Tinica lahko izbrala, kar jej je dopadlo. Pri tem je vprašala za svet svojo mater, tudi Bregarjevo gospo, svojo šiviljo in hišno. In ko so vsi skupaj izrekli svoje mnenje, se je šivilja lotila dela in nekaj dni pred plesom res prinesla obleko, ki se je kar svetila, bila obšita z dragocenimi čipkami in posejana tu in tam s svežimi rožami. Tudi gospa Ogrizova je dobila novo obleko iz črne svile.

Zvečer je prišla kočija in čakala pred hišo, a je morala dolgo čakati, predno sta se gospa in Tinica opravile. Gospod Ogriz je že postal nevoljen. Oblečen je bil tudi on v črno obleko.

»Ali še nista opravljeni?« vprašal je zopet.

»Saj sva že,« in Tinica se je še enkrat pogledala v zrcalo in bila zadovoljna s seboj.

Dvorana v kazini je bila vsa okinčana in razsvetljena od mnogih luči na lestencih in ob stenah, da je bilo v njej svetlo kakor po dnevi. Že je bilo zbrane mnogo gospode, gospe v temnih oblekah so se usedale na žametne klopi ob stenah, zraven mater hčerke, cvetoče ko rože. Sredi dvorane pa so stali gospodje, civilni v frakih, vmes oficirji, podvzmetno gledajoč na plesalke.

Vojaška godba je zaigrala in mladi gospodje so hiteli h gospodičnam, predstavljali se jim in jih odvedli na ples. Tinici ni bilo treba sedeti, prišli so drug za drugim po njo, seveda tudi častniki.

V sredi dvorane sta stala doktor Kovač in profesor Komarek in si ogledovala plesajoče pare. Komarek potipa doktorja po rami.

»Glej, glej, ali ni tam Ogrizova, kako se je razcvela. Ti, ta bi bila za tebe, stari je težak.«

Kovač si potisne ščipalnik na nos, kakor da bi drugače ne videl, a je imel prav dobre oči.

»Zares, moram se jej predstaviti.«

Prerinil se je skozi množico in med plesajočimi pari se rinil proti prostoru, kamor je ravno njen plesalec privedel Tinico. A ko se jej bliža doktor Kovač, prehit ga neki poročnik in jo odvede. Doktor se jezen vrne zopet v sredo dvorane.

Godba je že dolgo igrala, a ravno, ko je tisti poročnik začel se sukuti s Tinico, je ponehala. Vsi pari obstoje in vsak plesalec ponudi roko svoji plesalki ter jo vabi, da se ž njim izprehaja po dvorani, tako tudi poročnik Tinico. Predstavlja se jej, da je bil šele pred nekaj tedni prestavljen v Maribor na kadetno šolo.

»Na kadetno šolo?« vpraša Tinica in se začne zanimati za pogovor.

»Da, moj prednik je bil neki nadporočnik Bregar, morda ste ga poznali, gospodična.«

»Ne da bi se spominjala.«

»Kakor so mi pravili,« nadaljeval je poročnik, »bil je to silno resen človek in zmirom tičal v knjigah. Njegovi tovariši so ga spoštovali, a priljubljen ni bil pri njih.«

»Zakaj ne?«

»Ker se ni udeleževal njihovih shodov in veselíc.

Učencem, to pa vidim, je še zmirom žal po njem in jaz imam prav težko stališče.«

»Pa ga posnemajte!« meni Tinica.

»Me ne veseli, sploh ne vse to učenje in se bom trudil, da zopet proč pridem. Bregar bi menda še bil ostal, pa, kakor sem slišal —«

»Kaj ste slišali?« vpraša Tinica, silno radovedna poizvedeti, kaj ljudje govoré.

»Imel je znanje s hčerko nekega tukajšnjega trgovca, kateri pa je zahteval od njega, da kvitira, sicer mu ne dá hčere. On tega ni hotel storiti in je rajši odšel.«

»Pa odkod se je to poizvedelo? On sam gotovo ni pravil o tem.«

»Odkod, gospodična? Saj vendar veste, da se vse poizve. Saj imajo povsod posle, hišne, kuharice, dekile in ti bolje vedo, kaj se v hiši godi, kakor sami gospodarji. Stene imajo ušesa, pravi pregovor.«

»In kaj bi Vi, gospod poročnik, storili v takem slučaju?«

Poročnik pogleda Tinico od strani:

»Ko bi gospodična bila takšna, ko Vi, ne vem, ne vem —«

Prišla sta zdaj do prostora, kjer je sedela gospa Ogrizova, Tinica se je usedla zraven nje, poročnik pa se je poklonil in šel v sredo dvorane. Tam se mu je nasmehnil njegov tovariš:

»Ali veš, s kom si hodil?«

»Ne poznam jo.«

»To je tista punica, zaradi katere nas je Bregar zapustil.«

»Kaj gromka,« začudi se poročnik, »ta je pa zvita! Kako me je navihalala!« In pravil je, kako ga je speljala na led.

Končno se je tudi doktor Kovaču posrečilo, da se je mogel predstaviti gospej Ogrizovi in Tinici, ki je imela prosto še eno kvadriljo in nato je on vpisal v plesni red svoje ime. Med kvadriljo je imel dovolj časa pogovarjati se s svojo plesalko, hotel se je izkazati prav duhovitega, a Tinici ni dopadla njegova gizdavost in njegovo žlobodranje. Vesela je bila, ko je bil ples končan.

Doktor pa, svest si svoje veljave, se je zopet pridružil profesorju Ribareku.

»No, kako ti dopade?«

»Ni napačna. Bomo videli. Starca poznam. On odaja vse tožbe naši pisarni.«

»Toda, doktore, slišal sem, da je neki nadporočnik zahajal v hišo.«

»Govorilo se je, pa stari ga je odslovil. Prav je imel. Ti oficirji bi nam radi pograbili vse petične neveste, potem pa puste službo in zapravljajo. Le pogledjmo tega Brica.«

»Ali se res maja?« vpraša profesor.

»Tu bo še velik polom in naša stranka grdo osramočena.«

V tem trenutku se bliža Bric, ki se je bil tudi pripeljal na ples in oba sta mu podajala roko, češ, kako vesela sta, ga zopet videti. Pričakovala sta, da ju povabi na boteljo šampanjca, a Bric tega ni storil, pa šel zamišljen naprej po dvorani.

»Zdaj pa vidiš,« pravi doktor, »da gre h koncu. Ta baronovka, kako je mogla biti vendar tako neumna. Slišim, da je že zapravil ves njen denar in to v treh ali štirih letih. Tudi mi smo bili neumni, da smo ga kedaj priporočali za poslanca. Kako se nam bodo posmehovali ti Slovenci.«

V svoji jezi sta šla oba v stransko sobo in si tam naročila buteljko starine, ne zменеča se več za ples.

Nekaj dni po tem plesu sta dopoldne Ogrizova gospa in Tinica sedeli v sobi, obe kako ročno delo v rokah, ko nekdo potrka. Vstopil je doktor Kovač. Bil se je lepše opravil, kakor je navadno hodil ob delavnikih. Na eni roki je imel rokavico, druga je bila gola. Približal se je gospej, ki je vstala, poljubil roko in se priklonil Tinici.

»Nujni opravek imam z gospodom Ogrizom, iskal sem ga že v trgovini, a ga ni bilo tam. Prosim, da mu naznate moj prihod.«

»Ni ga še doma,« odvrne gospa, »a utegne vsak čas driti.«

»Ali ga smem tukaj pričakovati?«

»Izvolite, gospod doktor!« in gospa ga povabi, da se usede. Doktor Kovač bi bil lahko Ogriza našel, a izbral si je nalašč tak čas, v katerem je vedel, da odide Ogriz iz trgovine. Začeli so se pogovarjati, najprej o tistem plesu, potem o mestnih dogodkih in tu je doktor pokazal, da so mu znane vse rodbinske tajnosti. Postal je prav dovtipen, da so se vsi trije smejali, toda Tinici ni dopadlo, da je tako na rešeto spravljal vsakojake ljudi.

Na mizi pred Tinico je ležala drobna knjižica z zlato obrezo. Doktor jo vzame v roko in odpre. Ves presenečen

gleda na Tinico. Knjižica je bila »Mladika«, katero sta izdala naša slavna slovenska pisatelja Stritar in Jurčič leta 1867. Bregar jo je bil podaril Tinici.

»Čudno,« reče naposled doktor, »ali Vi gospodična čitate slovenske knjige?«

»Moj brat se uči slovenski in jaz poslušam, da bi se tudi naučila pravilno govoriti.«

»Čemu neki,« zavzame se doktor, »Vam se vendar ni treba s tem jezikom ukvarjati.«

»Zakaj ne? Saj tu, kjer hodim, slišim slovensko govoriti. In Vi, gospod doktor, gotovo tudi znate slovensko.

»Ah, znam, kolikor je treba za silo, da se zmenim s strankami, pa povem Vam, da vsak količkaj veljaven kmet, ako k nam prihaja, skuša nemško govoriti, če še tako malo zna.«

»Kje pa ste doma, gospod doktor, če smem vprašati?«

»V Ljubljani, pa moj oče, svetnik pri deželni vladi, bil je tako pameten, da me je dal v nemške šole in me nemški vzgojeval. Da pa Vi, gospodična, ki ste nemškega rodu —«

»Jaz nemškega rodu?« se smeje Tinica, ki je čedalje bolj pogumna postajala in se veselila, da more podražiti tega gizdavega gospodiča. — »Moj oče je doma iz čisto slovenskega kraja, njegovi stariši so bili Slovenci.«

Gospa Ogrizova prikima, dasi se na to stran ni ujemala s svojo hčerko in je v svojih mislih pritrdila doktorju.

Tinica je že mislila v svoji porednosti vprašati doktorja, zakaj še ni prekrstil svoje ime Kovač v Schmid, a vstopil je gospod Ogriz in konec je bil temu pogovoru. Doktor je šel z Ogrizom v njegovo sobo, kjer sta se zmenila o neki pravnici stvari, potem se vrnil, da se poslovijo od gospe in gospodične. Pri tem vpraša Tinico, ali jej sme prinesiti najnovejši francoski roman, ker vé, da zna francoski, a Tinica se mu zahvaljuje, češ, da ne zna dovolj francoski, če ima pa kako lepo slovensko knjigo, naj jo prinese.

»Jaz slovensko knjigo? Kakor vidim, gospodična, se radi šalite.«

Obrnil se je do gospe:

»Če dovolite, gospa, mi bo v čast, če se Vam smem zopet predstaviti.«

»Veselilo me bo,« reče gospa, in doktor poljubivši jej roko, odide. Ko stopa doli po stopnicah, mrmra:

»Le čakaj, kadar boš moja, bom že druge strune napel.
 Kakšen jeziček ima, pa še kakšen!«
 Tinica pa se je smejala za njim:
 »Naj le še pride, še hujše bo slišal.«

18. Gospod Bric hoče postati milijonar, pa mu izpodleti.

Ko je leta 1872. jeseni zopet začel državni zbor na Dunajo zborovati, pripeljal se je tudi poslanec Bric. Slišal je, kaj se na borzi godi in da se tam ljudje kar črez noč obogate in to je tudi njega zvalo, da bi po tem potu postal bogataš ali celo milijonar in tako brez truda vtaknil v žep velike dobičke. Šel je k nekemu bankirju, seveda židovskemu, po imenu Jonas, in ga vprašal, kako bi se mogel udeležiti borzne igre.

»To je prav lahko,« reče zviti žid, »Vi le vložite pet tisoč goldinarjev, s temi začnemo igro in stavim Vam, da ste v par mesecih bogataš.«

»Pet tisoč,« odvrne Bric, »zdaj nimam gotovih, ker sem dosti denarja založil v svojem rudniku, pa najel bi jih lahko na rudnik, saj je cenjen na štiri sto tisoč goldinarjev.«

Bric pokaže bankirju cenitev, toda ta se smehlja:

»Take cenitve že poznamo. Lažje Vam dobim denar na menico, katero Vi in eden Vaših tovarišev v državnem zboru podpišeta. Imate gotovo prijatelja, ki Vam stori to uslugo.«

Bric premišljuje in tu se spominja, da mu je nedavno njegov prijatelj, tisti stotnik, ki je bil izvoljen v mariborski okolici, pripovedoval, da bi rad kupil neko vinogradno posestvo, ki bi ga dobil poceni, da pa nima dovolj denarja. Ž njim torej govori Bric, češ, da mu on preskrbi denar. Ker tudi sam potrebuje pet tisoč za svoj rudnik, podpišeta naj oba skupaj menico za deset tisoč, od katerih polovico dobi stotnik. Ta je bil zadovoljen in je podpisal. Bric je šel k bankirju in ta je, ko je videl podpis dveh državnih poslancev, odštel denar, seveda po odračunjenih debelih obrestih. Polovico je dal Bric stotniku, drugo je pa obdržal bankir, da začne s tem denarjem za Brica barantati na borzi z delnicami. Bric je pa moral podpisati pooblastilo bankirju, da sme delati za Brica vsakojake kupčije na borzi. S tem se je navihani žid zavaroval, da morebitne izgube po igranju ne plača on, ampak Bric.

No, izgube ni bilo izpočetka. Kurz vrednostnih papirjev je šel višje in višje in čedalje več ljudi je nosilo svoj denar na borzo in dobili so za svoj gotovi denar delnice ali srečke, ki so jih zopet prodajali za višjo ceno in druge kupovali. In ne samo Dunajčani so tako igrali na borzi, tudi na deželo se je razširila ta kuga strastnega igranja in zapeljevala ljudi, da so svoje z mnogoletno varčnostjo prihranjene novce jemali iz hranilnic in jih pošiljali na Dunaj sleparskim denarnim zavodom.

Bric je kar odskakoval veselja, ko je koncem meseca dobil od bankirja račun, da je ta mesec imel toliko in toliko tisočakov dobička, ki so zapisani na njegov račun. In ti dobički so od meseca do meseca naraščali, da Bric kar ni vedel, kaj bi počel z denarjem in že je sanjaril, da bo postal milijonar. In potem? Kar bledlo se mu je po glavi, kako bo potem živel in kako mu bodo vsi zavidali njegovo srečo. A kaj sreča, si je mislil, vse to sem dosegel le po svojem svetlem umu.

Celo zimo je ostal Bric na Dunaju in se prav dobro imel. Spomladi se je za malo časa odpeljal domov in tudi rudnik si je šel ogledat, kjer se je delo zopet pričelo. Potem pa se je vrnil na Dunaj, kajti bankir mu je pisal, da se bodo nekatera velika nova podjetja ustanovila, pri katerih kaže udeležiti se.

Dan prvega maja l. 1873. je bil vesel za Dunajčane, vrel so v Prater in druge kraje zunaj mesta, da so se kratkočasili. Saj je bilo mnogo takih, ki so mislili, da so bogati, ker so imeli v svojih blagajnah cele kupe vrednostnih papirjev, delnic vsake baže, ki so jih nakupili z namenom, da jih zopet prodajo.

Tudi Bric je bil vesel. Dobil je tisti dan mesečni račun od svojega bankirja, v katerem je bilo izkazano, da za Brica leži v blagajni za tri sto tisoč goldinarjev delnic. Obenem bankir nasvetuje, da se vse te delnice zastavijo pri kakem denarnem zavodu in za dobljeni denar se kupijo druge delnice. Po tem potu se bo znesek podvojil in Bric da se bo vedno bolj bližal milijonu. Bric seveda dovoli, odpelje se popoldne v Prater in se tam s tistim stotnikom in drugimi znanci kar potopi v šampanjcu, najdražjem francoskem vinu.

Po tem prvem silno veselem maju je le malo dni poteklo in nastopil je nesrečni dan, črni petek so ga pozneje Dunajčani imenovali, ki je na en mah razrušil vse te

v zraku zidane papirnate gradove in uničil neštivilno navidezni bogatašev ter pahnil na tisoče poprej premožnih rodbin v beraštvo.

Bilo je devetega maja 1873. leta. Kakor navadno so se začeli ob desetih zbirati na borzi bankirji, zastopniki denarnih zavodov in neštivilno agentov, ki so tržili z borznimi papirji. Tudi na trgu pred borzo se je zbralo veliko ljudi, ki so tudi igrali in čakali na poročila iz borze.

Po dvorani so se gnetli ljudje, največ med njimi je bilo židov, in začel se je pri vseh kazati nekak nemir, kakor da bi slutili, da nekaj ni v redu in da se bliža nekaj nepričakovanega. Začeli so na glas ponujati delnice, ta te, ta one po cenah, po katerih so se prejšnji dan vsi zanje pulili. A čudno, nikdo se ni oglasil, da bi jih kupil. Za malo časa je vse umolknilo in gledali so začudeno, nekako plaho drug drugega. In zopet se eden oglasi in ponuja delnice po najnižji ceni, a zopet nobenega kupca. Kaj pa to pomeni? šumelo je vsem po glavi. Vsak se začne bati, da ne bo mogel spečati svojega papirnatega blaga in zdaj začno kričati na vseh krajih in ponujajo svoje delnice po zmirom nižjih cenah. Divje kričanje grmi po dvorani in vsi drvé k mizam, za katerimi so stali zastopniki velikih denarnih zavodov in bank. Začno jih psovati, jim mečejo papirje v lice, jih suvajo in po celi dvorani se začne pravi pravcati pretep. Vladni komisar pokliče redarje, da napravijo mir in red, toda le z veliko silo se napravi red in ljudska množica spravi iz borze ven na trg.

A tudi na trgu, ko so ljudje slišali, kaj se na borzi godi, se vsi preplašeno vprašujejo, kaj bo zdaj. In ko se židi privale iz dvorane, jih ljudje začno zmerjati in pretepati.

Borza pa je bila zaprta ta in prihodnji dan, ker se je bilo bati hudih izgredev. Ko je bila tretji dan zopet odprta, je ostala dvorana skoro prazna in ni bilo nobene kupčije. Ljudje so po časnikih izvedeli, da so vse delnice grozno padle v ceni in da nekatere, ki so imele poprej ceno po več sto goldinarjev, zdaj niso vredne piškavega oreha. Pripovedovalo se je o velikanskih izgubah in kar je bilo najžalostnejše, da so si nekateri, obupani zaradi nesreče, ki jih je zadela, sami segli po življenju. Celo eden najvišjih cesarskih dostojanstvenikov, grof Vratislav, se je vsled izgub na borzi ustrelil.

Kaj pa naš Bric? Ko je slišal o tem, kaj se je na borzi zgodilo, hitel je k svojemu bankirju, toda vrata v

prodajalnico so bila zaprta, mnogo ljudi je stalo na ulici, ki so preklinjali žida, kateri jih je osleparil za njih poštene denar. Zdaj se je tudi Brica polotil velik strah in ko je drugo jutro čital v časnikih, da je bankir Jonas pobegnil, naznanil je policiji, da ima tudi on pri Jonasu naložene svoje vrednostne papirje. Šli so in odprli trgovino, a v velikih železnih blagajnah so našli par krajcarjev.

Bric pa je nekaj dni pozneje dobil pismo od tistega denarnega zavoda, pri katerem je Jonas zastavil delnice, da naj pride zaradi obračuna. Šel je, nič dobrega sluteč, a da bo stvar tako huda, kakor je tam poizvedel, si ni mogel misliti. Predložili so mu račune, iz katerih se je razvidelo, da Bric ni le vse izgubil, kar je imel pridobljenega, ampak da dolguje banki še dve sto tisoč goldinarjev. Bric se je branil, da to ni mogoče, toda pokazali so mu od njega podpisano pooblastilo, po katerem je imel Jonas za Brica kupovati in prodajati vrednostne papirje.

»Gospod Jonas«, dejal je bankin ravnatelj, »je pač nesrečno špekuliral, kakor mnogo drugih. No, mi Vas ne bomo silili, da bi takoj plačali ta znesek. Zadovoljujemo se z menicami, seveda podpisanimi zraven Vas še z enim porokom.«

Ves omamljen je Bric stopal po mestu in takšen obupa je mučil, da bi najraje takoj skočil v vodo. Pa domislil si je, da ima še rudnik in s tem se bo končno rešil iz dolgov. Vendar za zdaj bo treba menic, a kdo mu jih bode podpisal?

Eh, kaj, si je mislil, saj gre le za malo časa, pa jaz podpišem poroka, in sicer stotnika, čigar podpis lahko ponaredim. In res je šel in podpisal zraven svojega še ime stotnika ter to menico nesel k banki, katera je bila ž njo zadovoljna, kajti dva državna poslanca sta se jej zdela dovolj varna.

Zdaj pa je dobil Bric pismo od inženirja, ki je vodil delo pri rudniku, da je treba denarja, sicer se mora delo ustaviti.

Bric gre torej k tistemu dvornemu svetovalcu, da bi še dobil predplačo na cink, ki ga bo dajal iz svojega rudnika v celjsko cinkarno. Želel je še trideset tisoč goldinarjev, pri tem se je skliceval na tisto cenitev rudnika, na kateri sta podpisana dva znana veščaka v rudniških stvareh.

»Pojdite s temi cenitvami! Saj sami veste, kaj se je godilo in kako se je sleparilo s cenitvami.«

»No, nekaj mi vendar še lahko nakažete na podlagi te ceditve.«

»Obžalujem, gospod poslanec, pa gospod minister o tem noče ničesar slišati. Tudi je zdaj tak hrum po časnikih in v državnem zboru, da so nam roke na vse strani zvezane.«

»Saj dvajset tisoč, gospod svetovalec, sicer ne morem rudnika v red spraviti, rude pa je gotovo že nakopane, da se lahko ves predujem povrne.«

»Govorite sami z gospodom ministrom.« Svetovalec se je obrnil k svoji pisalni mizi in Bric je moral oditi, ne da bi kaj opravil.

Drugi dan je bila seja državnega zbora, prišli so vsi ministri, tudi poljedelski, ki je imel pod seboj rudniške stvari. Bric se mu nekako plaho približa in skuša ž njim priti v pogovor. Poznalo se je ministru, da mu Briceva prisiljenost ni bila po godu. Ko omenja Bric svoj rudnik, mu minister nevoljno odvrne, da se ne more prečuditi takim poslancem, kateri svoje poslanstvo izkoriščajo v svoj lasten dobiček. Kakemu drugemu poslancu bi se minister ne upal tako pikro odgovoriti, a vedel je o Bricu, da nima nobene veljave v svoji stranki in mu ne more postati nadležen.

Zdaj je bil Bric ves poparjen. Rudniški inženir je zopet pisal, da se bo delo nadaljevalo, poslopja dozidala in stroji postavili, kar vse bo veljalo še kakih dvajset tisoč goldinarjev ali še več. Odkod jih vzeti?

Šel je na Dunaju k raznim denarnim zavodom, da bi mu dali posojilo na njegov rudnik. Pregledali in brali so cenitev in se smejali.

»Smo se že preveč opekli s temi ceditvami,« so mu dejali, »na take rudnike, ki še ne delujejo, ne damo niti krajcarja.«

Kam se naj zdaj obrne? Odpeljal se je v Maribor in zopet k Lihvaču.

»O, gospod poslanec, kaj mi daje čast?«

»Stvar je taka,« in Bric začne pripovedovati o svojem rudniku, na katerem se bo že poleti začelo delati. Potem pokaža cenitev, kateri se Lihvač kar začudi.

»Saj pravim, srečnež ste, pravi srečnež, kar čez noč bogataš brez truda in dela.«

»No, vidite,« nadaljuje Bric bolj pogumno, »na ta rudnik bom najel nekaj posojila, ker mi ravno sedaj nedostaja gotovine za priprave, ki so še potrebne. Tako posojilo lahko

povsod dobim, pa kot poslanec nočem, da bi se o tem pozvedelo v javnosti. Midva pa sva že stara znanca in Vi mi bodeste preskrbeli posojilo.«

»In koliko mislite, gospod poslanec?«

»Dvajset tisoč.«

»Hm, to je lep znesek. Sam že nimam toliko in ne vem, kdo bi jih dal.«

»Ga bodeste že našli, gospod Lihvač, saj ves znesek lahko vknjižite na rudnik.«

»Bom poskušal, oglasite se v nekoliko dneh.«

Bric se je čez teden dni oglasil in Lihvač mu pove, da ne more dati več ko deset tisoč in tudi te le, če gospa baronovka podpiše menico.

»Zakaj bi še tudi ona morala podpisati,« vzkipi Bric, »ali ni rudnik toliko vreden?«

»Vreden ali ne, nihče noče posoditi brez njenega podpisa,« odreže se Lihvač.

To je bil hud udarec za Brica. Kako hoče ženi vse to razkladati, kako pridobiti jo za podpis, to mu je šumelo po glavi, ko se je peljal iz mesta v Radvanje.

19. Gospod Bric slepari.

Bric je imel že pripravljeno menico za deset tisoč goldinarjev, od njega podpisano, samo da jo še podpiše gospa.

Baronovka je zmirom bolj bolehal. Po dnevi je sicer vstajala ter sedela v naslonjaču ali se vlegla na zofo. Iz poprej zdrave, cvetoče gospe postala je bleda, suha žena, kar je storila ne samo telesna bolečina, temveč tudi duševno stradanje, kesanje, da je tako zablodila.

Bric vstopi in hiti k ženi z najljubeznivejšim obrazom, usede se zraven nje, jo prime za roko in vpraša s sladkim glasom:

»Kako ti je, mila? Ali še nič boljše? Bom poklical še enega zdravnika.«

Gospa je odmajala z glavo. Slutila je, da ima mož že zopet kako nakano, ker jej tako laskavo govori.

Bric nadaljuje:

»Na rudniku se pridno dela, kakor mi piše oskrbnik. V par mesecih bo vse v redu in potem imamo lepe dohodke.«

In tako se hvali, a baronovka le napol posluša in si misli:

»Le blebetaj, saj te poznam, kolikor besedi, toliko laži.«

Bric vstane in hodi zamišljeno po sobi.

»Pa preveč le trati ta oskrbnik. Tu mi piše, da mu moram še ta teden poslati deset tisoč goldinarjev.«

»Aha, zdaj pride,« si misli gospa.

»Morda imaš ti kaj v blagajni. Brez skrbi mi daš, v par mesecih vse vrnem.«

»Jaz kaj v blagajni?« Baronovka se bolestno nasmehne.

»Ti si že skrbel, da je prazna.«

»Nikar mi ne očitaj, vse bom vrnil, vse, boš že videla. Toda če zdaj delo ustavim, je vse zgubljeno. Denar sicer lahko dobim, treba samo tvojega podpisa, kar pač smeš storiti brez vsake nevarnosti.«

Bric potegne iz listnice menico, jo razgrne, položi pred baronovko na mizico in prinese črnilo in pero.

»Saj ne gre za več, ko za deset tisoč goldinarjev, rudnik pa je vreden dvajsetkrat toliko.«

Baronovka porine menico od sebe, Brica ostro pogleda in reče odločno:

»Jaz ne podpišem ničesar.«

»Kaj? Ti nočeš podpisati?« zagrmí Bric, »takšno ženo imam? Torej hočeš gledati, da bo vse propadlo! Podpiši, če ne —«

Bric potegne revolver iz žepa. Gospa vsa zatrepeče in zakriči:

»Moj Bog, ali me hočeš ustreliti?«

»Ne boj se,« reče Bric z žalostnim glasom, »ne tebe, ustrelil bom samega sebe, da bo vsemu konec.«

»Moj Bog, moj Bog!« ihti gospa in že hoče prijeti za pero, ko se vrata odpro in Pirolec vstopi. Slišal je krik in hitel gledat, kaj se godi.

Ko ga vidi Bric, hitro vtakne revolver v žep in vpraša ježno:

»Kaj pa iščete tu? Saj Vas nikdo ni klical.«

Pirolec na to ne odgovori, ampak se obrne h gospej:

»Prosim, gospa baronovka, da se zopet uležete v svojo posteljo. Zdravnik mi je strogo naročil, da naj Vas opozarjam, kako škodljivo je za Vas, ako dalje časa ostanete pokoncu. Prosim torej.«

Pirolec jej pomaga, ko je vstala in jo odvede v njeno spalnico, kjer je že čakala hišna. Ko se je gospa odpravljala, jo je hotel Bric zadržati:

»Čuj, Amalija, da se še zmeniva,« a ona ga ni hotela več poslušati in Bric je sam ostal v sobi.

»Kaj zdaj?« mu je šumelo po glavi. Tu zagleda blagajno, iz katere je tolikrat dobil kupe denarja, ključi so tičali v njej. Bric pristopi in odpre blagajno. Ležalo je v njej nekaj srebra in drobiža, v zgornjem predalu pa razna pisma, kupna pogodba in drugo. Na kupni pogodbi je videl podpis svoje žene. Čudno, rešilna misel mu šine po glavi. Usede se k mizi, dene predse podpis, ogleda si ga natanko in poskuša na belem listu ga posnemati. Ker je znal dobro risati, se mu je posrečilo. Vzame zdaj menico in nanjo podpiše ime baronovke. Vedel je, da je to zločinstvo, pa tolažil se je, da bo že menico plačal o pravem času. Sicer pa si je mislil, da mož in žena sta eno, da ima torej pravico tudi zanjo podpisavati.

Šel je h gospodu Lihvaču. Ta je ogledal menico na vse strani, končno je Bricu naštel osem tisoč goldinarjev. Bric se huduje.

»Nimam več,« se izgovarja Lihvač, »sicer pa, ko vrnete dolg, Vam tudi ne bo treba več ko toliko plačati.«

Zdaj je bil Bric iz prve zadrege. Na rudniku so pridno zidali in kopali in ta denar je koj pošel. Stroji so se dovažali in treba jih je bilo plačati. Bric je začel iskati na vse strani posojila, obečal visoke obresti in našel je res take ljudi, ki so v svoji pohlepnosti radi verjeli Bricevim obljubam in mu posojevali. On se je sam čudil, da je na svetu toliko lahkovernih ljudi.

Pa še druga pota si je izmislil, kako priti do denarja. Če je izvedel, da je kdo v denarnih zadregah, mu je on ponujal, da mu preskrbi potrebno svoto in le zahteval, da tudi zanj podpiše menico.

In tako je Bric ujel tudi tistega kmeta Imovnika, o katerem smo že govorili. Peljal se je k njemu ter ga po kratkem pozdravu tako-le nagovoril:

»Slišal sem, da imate zdaj veliko stroškov, ko popravljate hišo in dozidavate.«

»Nisem mislil,« vzdihuje Imovnik, »da me bo toliko stalo.«

»Če potrebujete denar, gospod Imovnik, jaz Vam ga rad in lahko preskrbim.«

»Ali res? Prav hvaležen Vam bodem.«

»Koliko želite?«

»S tisočakom mi je pomagano.«

»Torej,« pravi Bric, »podpišite to menico, jaz pa bom za poroka.«

Imovnik rad podpiše in še pogleda ne, ali je že na menici napisan znesek. Bric odide, zapiše na menico tri tisoč goldinarjev, podpiše še sebe in svojo ženo in dobi ta znesek pri denarnem zavodu v Mariboru. Imovniku nese osem sto, drugo pa je šlo za stroške in Imovnik je mislil, da je le osem sto goldinarjev dolžan.

Tako je sleparil Bric več mesecev, dokler menice niso začele dotekati, a še si je pomagal, da jih je ali plačal s prisleparjenim denarjem, kdor je silil na plačilo, ali z novimi menicami.

Pa vsaka reč, posebno še nepoštenost, le en čas trpi in prišel je usodni dan, ko so se odkrila Briceva sleparstva.

* * *

Dne 4. novembra l. 1873. je sam cesar otvoril državni zbor. Tisto jesen so bili izvoljeni novi poslanci, zopet za šest let in poklicani so bili na Dunaj k zborovanju. Prišli so tudi slovenski poslanci, bilo jih je takrat prav malo, iz Kranjskega dr. Radoslav Razlag, odvetnik v Ljubljani, Viljem Pfeifer, posestnik v Krškem, graščak grof Barbo in grof Hohenwart, ki je bil dve leti poprej ministrski predsednik; iz Trsta Ivan Nabergoj, posestnik na Proseki pri Nabrežini, iz Goriškega Andrej Winkler, ki je leta 1880. postal deželni predsednik na Kranjskem; iz Štajerskega Miha Herman, že od l. 1861. sem od Slovencev izvoljeni poslanec, ki se je ves čas neustrašeno boril za narodne pravice Slovencev, in dr. Josip Vošnjak.

Tisto leto je bila na Dunaju velika razstava pridelkov našega cesarstva in drugih dežel in privrelo je gledat na milijone ljudi iz vseh krajev sveta. Razstava se je odprla meseca maja, a končala meseca novembra. Pa tisto leto je bilo, kakor smo že pripovedovali, nesrečno za mnoge ljudi, kateri so po polomu na borzi izgubili svoje premoženje in prišli na beraško palico.

To se je zgodilo meseca maja, ravno ko je bila razstava otvorjena. Nasledki poloma pa so se čutili še tačas, ko je bil sklican meseca novembra državni zbor. Da bi pomagala trgovskim in obrtnim podjetjem in jih ohranila pred propadom, je vlada predlagala državnemu zboru, da dovoli ogromno svoto osemdeset milijonov goldinarjev za podporo takim, v nevarnih položajih se nahajajočim denarnim zavodom in tovarnam. O tem so poslanci že vedeli,

ko so prišli na Dunaj in se pogovarjali 'med seboj o tej kočljivi stvari in tu je Bric tistim, ki so ga hoteli poslušati, razlagal, da se to mora dovoliti. Upal je, da bo potem tudi zanj nekaj odpadlo.

K prvi seji so prišli vsi poslanci, samo čeških ni bilo, ker so se sklicevali na svoje staro kraljevsko pravo in zahtevali, da cesar to pravo pripozna in se dá kronati za češkega kralja s krono sv. Vaclava. Proti temu so pa ugovarjali Nemci in ministri in tako ni prišlo do sprave in se-deži čeških poslancev so ostali prazni. Vsi drugi poslanci so storili obljubo, da bodo zvesto izpolnjevali svoje dolžnosti, vsak je odgovoril v svojem jeziku in tudi Slovenci v svojem slovenskem.

Na drugi dan so bili vsi poslanci povabljeni v cesarsko palačo, kjer bodo slišali iz ust cesarja samega prestolni govor. Že davno pred določeno uro je pridrdrala kočija za kočijo na dvor cesarske palače, iz katerih so prihajali poslanci obeh zbornic, gosposke in poslanske, in šli po stopnicah, pokritih s preprogami, v veliko dvorano. Nasproti vratom je na zgornjem koncu med dvema oknom stal cesarski prestol, nad njim baldahin. Poslanci so se postavljali ob obeh stranskih stenah, na levi oni iz gosposke zbornice, večinoma v uniformah z redi in križci na prsih, na desni pa so stali od ljudstva izvoljeni poslanci, največ v črnih oblekah, le poljski v svoji blesteči poljski noši in nekaj kmetov v preprosti kmetški obleki. Tudi Nabergoj je bil v tačas navadni obleki tržaških okoličanov s kratkimi hlačami, modrimi nogavicami in nizkimi šolmi.

Točno ob določeni enajsti uri se odpro vrata na obe plati, dvorni maršal stopi na prag in udari s svojo palico trikrat na tla, potem vstopi v dvorano, za njim pridejo nadvojvodi in poslednji je cesar v uniformi feldmaršala. Poslanci, ko zagledajo cesarja, ga pozdravljajo z živahnimi klici, vsak v svojem jeziku.

Cesar gre do prestola, zraven katerega se postavijo nadvojvode, stopi po stopnicah na oder in se usede na prestol. Zdaj se bliža ministrski predsednik prestolu, se globoko prikloni in izroči cesarju pisanje. Cesar vzame list, se vzdigne iz prestola in bere glasno in razločno prestolni govor. Pri stavkih, kateri so obetali občekoristne naprave, so poslanci pritrdjevali in ko je cesar končal, so ga zopet pozdravljali z navdušenimi klici, dokler ni po istem redu zapustil dvorano.

Vlada je odslej delala po naznačenem načrtu, zahtevala tistih osemdeset milijonov goldinarjev in dasi so mnogi poslanci ugovarjali, med njimi tudi slovenski, je vendar večina sprejela vladni predlog.

Bric je zopet poiskal tistega dvornega svetovalca, skliceval se na to, da gre tudi pri njem za podjetje, katero se mora podpirati iz teh milijonov, torej naj se mu vendar na rudo, ki jo bo ob svojem času dostavljal v celjsko cinkarno, nakaže še kakih trideset tisoč goldinarjev.

Svetovalec mu odgovori, da je za tiste milijone že odločeno, katerim denarnim zavodom in tovarnam se bodo posojevali in da si ne upa priporočati gospodu ministru, dati še kak predujem na ta rudnik.

21. Briceva sleparstva pridejo na dan.

Lihvač, ko je zapadla menica, ni tožil takoj, ker je bil vsled podpisa baronovke brez skrbi, kajti prepričal se je, da v zemljiških knjigah na graščini ni vknjižen nobeden dolg. Pisal je sicer Bricu, ki je tačas bil na Dunaju, da pričakuje pokritja menice, a Bric je odgovoril, da kmalu pride in vse poravna. Lihvač bi bil še čakal, toda nekega dne, ko je imel v denarnem zavodu opraviti, slišal je, da sta se dva uradnika menila o Bricu in se čudila, da kroži med ljudmi toliko teh Bricevih menic. To je Lihvaču šumelo po glavi in šel je k doktorju Kovaču vprašat, kako bi naj postopal.

»Le kar hitro iztožite menico in dajte se vknjižiti na graščino,« svetuje mu doktor.

»Kaj tako slabo stoji?«

»Slabo, prav slabo; iz zanesljivega vira vem, da utegne vsak čas priti do poloma.«

Doktor spiše tožbo in Lihvač jo nese takoj k sodnijski prošnji, naj se čim hitreje reši. Sodnik precej odloči dan za obravnavo in pošlje sodnijskega slugo v Radvanje, da gospej, ki je bila tudi tožena, to naznani.

Gospa je bila v postelji, torej izroči sluga poziv k obravnavi Pirolcu, da ga nese gospej v podpis. Pirolec se silno čudi, ko bere na pozivu, da je gospa tožena od Lihvača za deset tisoč goldinarjev. Sluga je imel s seboj tudi poziv za gospoda Brica, a poizvedel je, da ga ni tukaj, morda je na Dunaju.

Pirolec hiti h gospej:

»To je čudna stvar,« pravi, »pozvani ste k obravnavi pri sodniji.«

»Zaradi česar?« vpraša gospa.

»Tisti Lihvač, o katerem ste gotovo že slišali, Vas toži za deset tisoč goldinarjev.«

»Mene?« začudi se gospa, »jaz mu ničesar nisem dolžna. Morda le on, to mora biti pomota.«

»Gospod Bric je tudi tožen. Saj niste tačas podpisali?«

»Nisem.«

Pirolcu se je zdela stvar zmirom bolj sumljiva in svetoval je gospej, da bi bilo najbolje pisati bratu in ga prositi, da naj pride nemudoma sem.

»Brzovajite mu!« reče gospa silno vznemirjena.

Pirolec se je peljal v mesto in odposlal brzjav. Potem pa je šel k sodniku in ga kot pooblaščenec baronovke prosil, da mu pokaže tisto menico. Sodnik mu rad ustreže in poda menico. Pirolec na prvi pogled spozna, da podpis, dasi podoben, ni od roke baronovke. Toda tega ne izgovori, ker hoče poprej izvedeti, kaj bo brat ukrenil in če se ne bode morda rajši pogodil z Lihvačem, kakor dopuščal, da pride stvar v javnost in Bric pred sodišče.

Gospod Pleban, brat baronovke, se je pripeljal in pozvedel od Pirolca, zakaj da so ga poklicali.

»To je pa sitna stvar,« reče zamišljeno. »Če ugovarjamo, da je podpis ponarejen, potem je mož zgubljen in uboga sestra, kako bi to prenašala. Moramo vendar pozvedeti v mestu, ali je to edini njegov dolg.«

Oba sta se odpeljala v Maribor in šla k odvetniku doktor Dominkušu, čigar pisarna je bila tačas najbolj sloveča v mestu. Pleban je bil z gospodom doktorjem že znan iz Ljutomera, kjer je pri Jeruzalemu doktor Dominkuš imel svoj vinograd.

Ko Pleban vstopi, ga doktor veselo pozdravi:

»Kaj pa Vas privede k meni?«

»Stvar je taka...« in Pleban pove, zakaj je prišel in vpraša, ali kaj ve doktor, kako je z Bricem in kaj bi naj storila sestra.

»Obžalujem,« dejal je doktor, »da Vam ne morem nič prijetnega povedati. Bric je tako zakopan v dolgove, da ni rešitve. Še včeraj je bilo par gospodov pri meni, ki imajo od njega podpisane menice in na njih sem bral tudi ime Vaše sestre. Torej, če se tudi z Lihvačem poravnate,

bodo pa prišli drugi; koliko jih je še, tega nikdo ne ve in sestra pride ob vse to, kar še ima.«

»Kaj naj storimo, gospod doktor?«

»Naznanite pri sodniji, da tiste menice ni podpisala Vaša sestra.«

»S tem ga izročimo sodniji. Moj Bog,« vzdihne Pleban, »uboga sestra, kako bo to prenesla. Naj bi rajše vse žrtvovala, da se izognemo javnemu škandalu.«

»Temu se ne izognete, ker so Bricu že od več strani na sledu in morda že tudi ovadbe proti njemu pri sodniji. Ima li gospa otroke?«

»Hčerko iz prvega zakona.«

»No, vidite, kot mati mora vendar v prvi vrsti misliti na svojega otroka.«

»To je res, in moja dolžnost kot hčerkin varih je, da branim njene pravice.«

Pleban in Pirolec se poslovita in gresta naravnost v sodnijo. Sodnik Plebanu takoj pokaže tisto menico. Pleban jo pogleda.

»Gospod sodnik, ta podpis ni podpisala moja sestra, ponarejen je.«

»Pomislite, gospod Pleban,« resno govori sodnik, »kaj ste izrekli in kakšne nasledke bo to imelo za Vašega svaka, gospoda Brica.«

»Vem, pa moja vest mi ne dopušča, da bi drugače ravnal.«

»Potem moram zaslišati Vašo sestro in ako priseže, da podpis res ni od njene roke, se znesek ne more od nje izterjati. Povabil jo bodem torej, da jo zaslišim.«

»Bolna leži doma, gospod sodnik, in prosim Vas, da jo zaslišite na njenem domu. Ako Vam je ugodno, se lahko takoj z menoj odpeljete v Radvanje.«

»Dobro.« Sodnik pokliče svojega pisarja in vsi se usedejo v kočijo in kmalu so v Radvanju.

Tam stopi Pleban k sestri, da jo pripravi na spričevanje. Pove jej, da je njeno ime podpisano še na drugih menicah, da torej nič ne pomaga, ko bi tudi Lihvača plačala. Ona da bi prišla na beraško palico in storila s tem grozno krivico svoji hčeri.

Gospa se torej končno, četudi po hudem duševnem boju, vda. Sodnik vstopi, pokaže gospej podpis in jo vpraša, ali je res ona podpisala.

»Nisem,« odgovori.

»Ste li pripravljeni na to priseči?«

»Pripravljena,« reče še prav z nedoločnim glasom.

Pirolec sname sv. razpelo raz steno, kjer je viselo, ga postavi na mizico poleg postelje in vžge dve sveči. Baronovka se podpirana od brata usede v postelji.

»Vzdignite tri prste!« Sodnik pokaže kako. »In zdaj govorite za menoj: »Jaz prisegam« — pri vsaki drugi besedi sodnik odneha, dokler je ni izgovorila gospa — »pri Bogu vsegamogočnemu, da sem govorila čisto resnico in le čisto resnico, kakor mi Bog pomagaj.«

Ko je končala, reče sodnik:

»Zdaj še podpišite zapisnik in gotovi smo.«

Pirolec položi zapisnik na knjigo, ki jo drži pred gospo in ta podpiše s tresočo roko. A zdaj jo zapuste vse moči, še vzdihne: »O Bog, zakaj sem morala to doživeti?« in nezavestna se zgrudi nazaj na blazino. Hišna prihiti, jej brizgne mrzle vode v lice in jej dá vohati oceta, dokler globoko ne vzdihne in zopet pogleda. Iz oči se jej zdaj vlijejo solze in ihteča prosi brata:

»Pošlji po Dragico, pošlji, da jo vidim še pred svojo smrtjo.«

Deklica je bila v Gradcu v zavodu šolskih sester in Pirolec se je peljal takoj drugi dan po njo.

21. Gospod Bric se noče vdati, pa se mora.

Sodnik je stopil v jedilno sobo, kjer je spravljajl pisma v torbico. V tem hipu sliši, da zaropota voz na dvorišču in ko pogleda skozi okno, vidi gospoda Brica, ki se je pripeljal iz Dunaja.

»Tudi prav,« si misli sodnik in čaka, da Bric vstopi.

»Oho, gospod sodnik, Vi tukaj?« vpraša malo osupnjen Bric. »Kaj pa Vas je sem pripeljalo?«

»Prav neprijetna stvar.« Sodnik zopet odpre torbico, izvzame iz nje pisma in pokaže Bricu menico. Bric se prestraši.

»Lihvač vendar ni tožil?«

»Tožil in zahteval zarubitev.«

»Grdi oderuh!« sikne Bric skozi zobe, »ali ne more še nekaj časa čakati, bom že plačal.«

»Za to se zdaj ne gre, ampak« — sodnik kaže na podpis baronovke — »za ta-le podpis.«

Bric obledi, pa se takoj zopet ohrabri.

»To je podpis moje žene.«

»Vaše žene? Gospa pa trdi, da tega ni ona nikoli podpisala.«

»Ona, da kaj takega trdi? Kje je, da govorim ž njo.«
Pleban je ravno vstopil.

»Po hudi omedlevici je ravno zaspala in nikdo ne sme k njej.«

»Meni ne boste branili, jaz sem njen mož. Vi ste jo zapeljali, da to trdi. Ne, ne, vpričo mene jo zaslišite in povedala bo, kako je s tem podpisom, preklicala bo, kar je govorila.«

»Gospod Bric, vsaka Vaša beseda je odveč, gospa je že prisegla.«

»Prisegla?« vzklikne Bric, »prisegla? to ni mogoče. O lopovi, ki ste jo prevarili,« in Bric hodi obupan po sobi. Sodnik ga ustavi:

»Zdaj moram jaz, kot sodnik, govoriti z Vami resno besedo. Vi veste, da je ponarejanje podpisov zločinstvo. Torej me bodete spremili v mesto k sodniji, da Vas tam zaslišim.«

»Ne pojdem, ne pojdem,« kriči Bric, »jaz sem nedolžen. To so same nesramne spletkarije proti meni.«

»Ne ustavljajte se, gospod Bric! Ali naj pošljem po žandarje?«

»Uničiti me hočete, uničiti, že vidim. Dobro, pa pojdem, samo da se preoblečem.«

Bric odide in gre po mostovžu v svojo sobo, sodnik in Pleban sta ostala v jedilnici. Komaj je preteklo par minut, ko zaslišita strel iz Briceve sobe. Oba hitita prestrašena gledat. Tam vidita ležati Brica na zofi, na tleh revolver. Bric je imel zaprte oči in težko je dihal. Nad levim sencem je bila videti tenka poteza krvi. Sodnik stopi bliže:

»Moj Bog, kaj ste storili? To je vendar strašno!«

Nagne se k Bricu, pa ne vidi nobene prave rane. Bric zdaj odpre oči in se poravna:

»Slabo sem se zadel, slabo. Dajte mi revolver, da se pri tej priči končam.«

Sodnik ga zaničljivo pogleda:

»Zdaj vidim, gospod Bric, da niste samo zločinec, da ste tudi velik komedijant. Ne obotavljajte se, voz je zaprežen in lepše bo, da se peljete z menoj, kakor v družbi žandarjev.«

»Pa svojo ženo hočem še prej videti.«

»Danes ne,« reče sodnik odločno, »ne dovoljujem, da bi Vi vplivali na njeno pričanje.«

Bric je spoznal, da ne opravi ničesar in se vdal. Odpeljal se je s sodnikom in premišljeval je po vsem potu, kako bi se izvil iz te zagate.

22. Bric in državni zbor.

Sodnik se pripelje z Bricem pred sodišče, kjer izstopita iz kočije in gresta v sodnikovo pisarno. V predsobi je stalo več gospodov, ki so čakali na sodnika, sami dobri znanci Bricevi. Ko je šel Bric mimo njih, slišal je psovke: »Slepar! Goljuf!«

Sodnik se je usedel k svoji mizi, ponudil je tudi Bricu stol in ga začel izpraševati, toda Bric reče oblastno:

»Jaz sem državni poslanec in Vi veste, da brez dovoljenja državnega zbora nimate pravice proti meni postopati kazenskimi potomi.«

»To vem in preskrbel si bom dovoljenje še danes. Vi pa ostanete v preiskovalnem zaporu.«

Bric je pihal, pa ni nič pomagalo.

»Čemu vse to?« brani se. »Saj bom kmalu v stanu, da vse dolgove poravnam. Dobil sem včeraj pismo od oskrbnika svojega rudnika, da je že pred tednom odposlal cel vagon rude v celjsko cinkarno in da bodo šli zdaj voz za vozom.«

»Bomo videli, če je to res. Vprašal bom telegrafično v Celju in še danes dobim odgovor.«

Sodnik spiše brzojav in odpošlje na brzojavni urad. Ni še pretekla cela ura, ko pride odgovor iz Celja:

»Ruda iz Bricevega rudnika je bila sem dostavljena, a ko smo začeli topiti iz nje cink, se je pokazalo, da je v rudi tako malo cinka, da se delo ne izplača. Ustavili smo nadaljnjo določanje. Vodstvo cinkarne.«

Ko bi strela treščila pred njim v tla, bi se Bric ne bil tako ustrašil, kakor ta trenotek, ko so se podrli vsi upi, katere je bil stavil na rudnik in so se zrušili vsi zlati gradovi, ki si jih je zidal, kakor se je zdaj pokazalo, v zraku. Obledel je ko zid, mrzel pot ga je oblil in zgrudil bi se bil, da se ni držal za ročaj stola.

»Vse zgubljeno,« divjalo je po njegovi glavi, »vse, in kar najhujše, tudi čast. Zdaj sem res navaden zločinec.

osramočen pred svetom, uničen.« In zdaj mu je bilo žal, da se ni končal. Ni se več ustavljal, ko je sodnik slugi ukazal, naj ga odvede v preiskovalni zapor.

Sodnik je poslal brzjav tudi državnemu zboru na Dunaju, da dobi od njega dovoljenje za kazensko postopanje proti državnemu poslancu Bricu.

Drugi dan je bila seja državnega zbora. Napovedana je bila na deseto uro. Pa poslanci so se tako počasi zbirali, da jih je bilo šele pol ure pozneje toliko — biti jih mora vsaj sto, da je zbornica sklepčna. Na odru za predsedništvo so stali trije naslonjači, srednji za predsednika, stranska za dva podpredsednika. Predsednik pride in se usede na svoje mesto.

Predsednik dr. Rehbauer je tedaj sedel na svojem stolu in otvoril zborovanje. Zapisnikarji so čitali zapisnik poslednje seje, potem pisma, ki so došla državnemu zboru.

Sluga prinese predsedniku brzjav. Ta ga odpre, čita in čelo se mu nagubanči. Predsednik odda brzjav svojemu sosedu, podpredsedniku. Blizu predsednika sta stala slovenska štajerska poslanca Herman in doktor Vošnjak in se pogovarjala. Tu zaslišita šepetanje predsednika s podpredsednikom in večkrat izgovorjeno ime Bric.

»Kaj pa to pomeni?« reče doktor Vošnjak Hermanu. »Gotovo je prišlo do poloma, saj se že dalje časa sliši, kako slepari ta človek.«

»Čujmo!« pravi Herman.

Predsednik pozvoni, vstane in vsa zbornica utihne in posluša:

»Slavna zbornica! Naznaniti moram, da mi je došel iz Maribora sledeči brzjav:« predsednik čita: »Državni poslanec Friderik Bric je zakrivil zločinstvo goljufije, torej se prosi državni zbor, da dovoljuje kazensko postopanje proti njemu. Sodišče.«

Ko je predsednik to prečital, zašumelo je po zbornici, slišali so se glasovi: »Bric, a to je poslanec iz Maribora« — »Jaz ga še ne poznam ne« — »Ta se je pač redko prikazal v zbornici« — »Pa kaj je zakrivil?« itd.

Herman pa je dejal k doktor Vošnjaku:

»Bog je pravičen in bo tudi vam Slovencem poslal lepše čase. Saj se spominjaš, kar sem podpisal pod svojo sliko, katero ste dali napraviti.«

»Kako bi jih pozabil, saj jih čitam vselej, ko gledam to sliko. „Bog kliče,“ si zapisal, „in Slovani predolgo

potlačeni, stopajo na svoje slavno mesto.“ Bog daj, da še mi to doživimo.«

»Če ne ti, pa tvoji potomci, o tem sem prepričan. Bog nas ne zapusti, če mi njega ne pozabimo.«

Predsednik zopet pozvoni, vse utihne in on nadaljuje:

»Vprašam torej visoko zbornico, ali pritrdi, da se poslanec Bric izroči sodišču.« Ni odgovora. »Torej naj se vzdigne, kdor je za predlog.«

Vsi poslanci vstanejo. Doktor Vošnjak pa se obrne do Hermana:

»Zdaj bodo vendar tisti zaslepljeni Slovenci, ki so glasovali za takega poslanca, izprevideli, kako grdo so bili opeharjeni in se bodo tudi oni držali našega gesla: Svoji k svojim.«

Kar sta tačas leta 1874. pričakovala ta dva slovenska poslanca, se je uresničilo in odslej si je tudi mariborski okraj izvolil Slovence za poslanca.

Predsednik je sklep državnega zbora naznanil sodišču v Maribor. Sodnik je poklical Brica in mu to povedal. Potem ga je začel izpraševati. Bric se je zvijal, češ, da sta mu njegova gospa in stotnik dovolila, da sme on podpisati njuna imena. Toda vsa zvijača ni nič pomagala, preiskava je še dognala druge goljufive čine, na primer nasproti kmetu Imovniku, in Bric je bil odveden v Celje, da ga sodijo porotniki.

Grozno se je prestrašil stotnik, ko so mu dohajala od vseh strani pisma, da naj plača od njega podpisane menice. Bilo jih je za dvestodeset tisoč goldinarjev. Odgovarjal je, da so podpisi ponarejeni, a pri menici za deset tisoč goldinarjev tega ni mogel storiti in moral se je zavezati, da jo plača, dasi je le polovico tega denarja prejel.

23. Žalostni dnevi na radvanjski graščini.

Baronovka je od dne do dne bolj hiralala. Huje, ko telesna bolezen, jo je mučila duševna bol, kesanje, da je poprej tako srečno življenje zapravila v svoji zmoti, domišljujoča si, da bo šele potem prav srečna, ko stopi v zakon s tem človekom.

Pirolec se je odpeljal v Gradec, kjer je šel k šolskim sestrām. Izročil je prednici pismo od gospoda Plebana, v katerem je naznanil, da je Dragičina mati silno bolna in želi videti svojo hčerko. Dragica je bila vsa vesela, ko je

zagledala Piroлча in hitela se opravitl, da se je ž njlm odpeljala v Radvanje.

To je bilo žalostno svidenje, ko je Dragica stopila v sobo in videla svojo mater ležati v postelji, oh kako blede in slabo. Hitela je k njej in obe sta se zjokali. Usedla se je k postelji in njene solze so kapale na belo roko mamino.

»Da si le ti tukaj,« vzdihnila je gospa, »in da te še enkrat vidim in blagoslovim, naj se zgodi zdaj božja volja.«

Odslej je Dragica, bila je že trinajst let stara, pomagala usmiljeni sestri, katero so bili naprosili, da streže bolnici. Gospod Pleban se je vrnil domov, pa obljubil, da pride skoro zopet pogledat.

In tekli so dnevi naprej, a baronovski se vzlic skrbni postrežbi ni obrnilo na bolje. Zdravnik je prihajal vsak dan, zapisoval zdravila, ne da bi katera pomagala. Usmiljena sestra je, kadar ni imela opraviti, se usedla k oknu in čitala.

»Kaj pa čitate?« vpraša baronovka.

»Tomaža Kempčana: Hodi za Kristusom!«

»Poznam to knjigo. Ko je še živel moj prvi mož, sem v tej knjigi iskala in našla tolažbe, kadar ga pozno v noč ni bilo domov. Posebno na neko poglavje se spominjam, kjer je govor o nadlogah.«

Sestra prelista knjigo, dokler ne najde dvanajstega poglavja in čita :

»Nadloge so koristne. Dobro za nas, da imamo včasih kaj težav in zopernosti; spominjajo namreč človeka, da se spozna tujca na tem svetu, da torej ne upaj na nobeno posemeljsko stvar.«

»Pač res«, vzdihne gospa.

»Kadar je blag človek,« nadaljuje sestra, »v stiskah ali skušnjavah, tedaj spozna, kako potreben je Bog človeku in da brez njega nič dobrega ne premore. Takrat tudi žaluje in vzdihuje in moli zavoljo nezgod, ki jih trpi; takrat se celo naveliča življenja in si želi smrti, da bi bil razvezan pri Kristusu. Takrat tudi spozna, da popolne varnosti in stanovitnega miru ni najti na svetu.« Sestra umolkne.

»Kako resnično!« reče gospa. »Vidite, ko se mi je dobro godilo, sem mislila, da bo zmirom tako ostalo. Nisem pozabila na Boga, a one iskrene molitve, ki mi zdaj kipi iz žalostnega srca, nisem poznala. Hodila sem v cerkev, pa brez prave pobožnosti in moje misli so bile zunaj cerkve.«

Tako je sestra večkrat čitala in gospa je poslušala ter delala svoje opazke.

»Kako že govori,« vpraša nekega dne, »o revščini zemeljskega življenja?«

Sestra čita:

»O kakšno je to življenje! Polno je trpljenja in bridkosti, polno zanj in sovražnikov! Komaj namreč odstopi ena bridkost, pride že druga, in ko se še s prvo vojskujemo, nam že mnogo drugih, nepričakovanih dela nadlego. Kako bi ljubili človeško življenje, v katerem je toliko grenkosti, ki je izročeno toliko nesrečam in revam? Toda ali smemo imenovati življenje, kar rodi le smrt in kugo?«

»Da, smrt,« dostavi gospa. »Poprej sem se bala, a sedaj nima zame nobenega strahu, še rada zapustim ta svet, kadar me Bog pokliče k sebi.«

Ko je zdravnik zopet obiskal baronovko, namigne Pirolcu in mu reče:

»Z gospo prav slabo kaže, otekline raste proti srcu in kadar doseže srce, bo po njej. Torej skrbite, da vse uredi.«

Pirolec piše Plebanu, ki se odpravi nemudoma k sestri.

»Ali se je dala že prevideti?« vpraša Pirolca.

»Še ne.«

»Torej jo bodem jaz k temu pripravljaj.«

»Saj bo takoj voljna,« meni Pirolec, »njene misli so bolj na onem, kot na tem svetu.«

In res, ko Pleban omeni, ali želi morda gospoda duhovnika, ker sama ne more v cerkev, je bila zadovoljna in prosila, da naj jo pride obhajati prihodnji dan.

Pirolec se je peljal k sv. Magdaleni po gospoda župnika, kateri se je takoj napravil in se usedel z najsvetejšim v kočijo. V sobi, kjer je ležala gospa, so pogrnili mizico z belim prtom, na njo postavili sv. razpelo in ko so slišali zvonček, prižgali sveče. Gospa se je s pomočjo sestre usedla, naslanjajoča se na blazine. Ko vstopi gospod župnik, so vsi zapustili sobo in zunaj čakali, dokler se gospa ne spove. In spovedala se je s skesanim srcem. Zvonček se sliši in zdaj vsi vstopijo, pokleknejo in gospod župnik moli obhajilne molitve. Potem bolnico obhaja in jo dene v sveto olje. Vsem so stale solze v očeh, Dragica je glasno jokala, gospa sama pa je imela miren, ves svetel obraz, kakor da bi ne bila več na zemlji in že rešena vseh teh zemeljskih nadlog in bolečin.

»Povej njemu,« reče bratu, »da sem mu vse odpustila in mu želim še srečne dni.« Potem dostavlja: »Ni mi mar več za nobeno posvetno stvar, vendar bi rada vedela, kaj je ž njim in ali ga nisem jaz spravila v nesrečo?«

Brat je bil v zadregi, in da je ne vznemirja, je odgovoril:

»On je na Dunaju v državnem zboru in bo že vse poravnal po tistem rudniku.«

»Hvala Bogu, zdaj pa lahko umrjem.«

Črez nekaj dni je res tako oslabela, da se je le še včasih zavedla in izpregovorila. Dragica je klečala zraven njene postelje in močila s solzami njeno roko. Zdaj je gospa spogledala in spoznala hčerko. Prekrižala jej je čelo s tresočo roko:

»Bog s teboj! Nikdar ne pozabi Boga in dobro ti bode na svetu.«

Roka jej omahne, oči, ki so se čudno svetile, zatisne in pot jej stopi na čelo. Brat odvede plakajočo hčerko, sestra pa vžge svečo, da jo dene v že mrzlo roko umirajoče gospe. Vsi posli prihite in glasno molijo. Gospa zmirom redkeje diha, še nekolikokrat globoko vzdihne in njena duša je odplavala v višine, kjer ni zemeljskih težav in trpljenja.

Na radvanjskem gradu pa je vihrala črna zastava in ljudje so prihajali z vseh strani molit in kropit mrliča.

24. Za Ogrizovo Tinico se oglašajo snubači.

Kaj pa da? Deklica je bila čedna, hvalili so jo, da je rajši doma, ko da bi letala po veselicah in da tudi pomaga pri gospodarstvu, vrhu tega se je vedelo, da je oče petičen.

Prvi je bil na vrsti doktor Kovač. Delal je večkrat vizite gospej in gospodični in zmirom vedel kaj novega povedati, kar je bilo za smeh. Gospej je ugajal, ne toliko Tinici, dasi se jej je laskal, kar je mogel. Tudi fino oblečen je bil zmirom, še preveč gizdalinsko, in kadar je nataknil na nos tisti ščipalnik, se je Tinici prav smešen zdel. On pa je bil prepričan, da ga Tinica silno rada gleda in že komaj čaka, da izpregovori z njenimi stariši.

Tinica je hodila spomladi vsaki dopoldan v kazino, da se izuči v kuhanju jedil. Opoldne se je vračala domov in tu je že prežal doktor Kovač, da jo je kje srečal in

pozdravil, včasih pa se ji je kar pridružil in jo spremljal do doma. Tinica se temu ni ustavljala, saj je vsaki deklici po godu, če jo spremlja mladi gospod, čeprav zanj ne mara, samo da se s tem ponaša pred svojimi družicami. Doktorju so že vsi znanci čestitali, da je na konju in on se je smehljajal.

Tako je šlo več mesecev. Zanašaje se, da Tinica ne bo ugovarjala, podal se je doktor Kovač praznično oblečen h gospodu Ogrizu. Našel ga je v njegovi pisalni sobi zraven trgovine.

»Gospod Ogriz, danes pridem k Vam v posebni zadevi.«

»Izvolite se uvesti, gospod doktor. Da slišim.«

»Opazili ste gotovo, da zahajam v Vašo hišo in tudi uganili zakaj?«

Ogriz se dobrovoljno nasmehne.

»Usojam se Vas torej vprašati, gospod Ogriz, ali mi daste svojo hčerko za ženo.«

»Jaz,« reče Ogriz, »nimam nič zoper Vas, gospod doktor, to naravnost povem, Vi bi mi bili všeč, toda prva beseda pri tem, to sami izprevidite, gre vendar moji hčeri.«

»Na to stran,« pobaha se doktor, »sem brez skrbi, samo da Vi in gospa privolita.«

»Pa kako si mislite urediti, ali ostanete tu v Mariboru, ali se mislite kje drugod naseliti?«

»To leto,« odvrne doktor, »odprem tukaj svojo lastno pisarno. In ravno sedaj se mi ponuja lepa prilika, da bi si lahko poceni kupil neko hišo na primernem kraju. Toda sam nimam toliko, da bi —« doktor umolkne, hotel je s temi besedami le izvabiti iz Ogriza, koliko kaj misli dati svoji hčeri.

»Koliko bi stala hiša?«

»Kakih dvajset tisoč goldinarjev.«

»Toliko se bo že našlo,« meni Ogriz, »zdaj pa govorite z mojo hčerko.«

»Neokreten sem v takih stvareh,« se izgovarja doktor, »in prosil bi Vas, da bi Vi namignili gospodični, kaj jaz nameravam.«

»To se lahko zgodi.«

Doktor se poslovil, zadovoljen s seboj, z glavo po koncu in ves v mislih, kako prijetno si bo vse uredil.

Gospod Ogriz začne pri kosilu pripovedovati, da je bil doktor pri njem in da mu mož prav dopade.

»Kako pa tebi, Tinica? Zdi se mi, da sta dobra prijatelja. Saj te večkrat spremlja domov.«

»Meni kako dopade?« smeji se Tinica, »kakor tisti klopotec, ki pri našem vinogradu klopoče noč in dan.«

»Tinica!« zavzame se gospa, »kako moreš tako čudno govoriti. Doktor Kovač je takšen mož, pravi vzor dobrih lastnosti —«

Tinica se na glas zasmije.

»Da, da,« nadaljuje gospa vsa vneta, »vsaka si mora šteti v veliko čast, katero on snubi.«

»Ga vsaki privoščim,« odreže se Tinica.

»Zares,« prigovarja Ogriz, »ne vem, kaj imaš proti njemu. Sicer pa je že čas zate, da se odločiš. Stara si dvajset let in jaz bi te vendar rad videl preskrbljeno. Doktor, kakor mi je pravil, bo še letos odprl svojo pisarno in ostal tukaj v Mariboru. Kako prijetno, da ostanemo skupaj.«

»Ne maram ga in ne maram ga, hvalite ga, kakor hočete. Pa povejte mi vendar očka,« — Tinica je vstala in stopila k očetu — »kdo bo živel z njim, če ga vzamem, Vi ali jaz?«

»Čudno vprašanje! Seveda ti!«

»Torej si ga bom tudi jaz izbrala in če ne najdem takšnega, s katerim upam živeti mirno in zadovoljno, ostanem rajši zmirom pri Vas.«

Kaj je hotel Ogriz? Vdal se je in ko je doktor Kovač zopet prišel k njemu, povedal mu je, da se Tinica nikakor noče omožiti in hoče še nadalje ostati pri stariših.

Doktor je ves osupnjen in ogorčen odgovoril:

»A to ni mogoče, saj sva bila tako rekoč že dogovorjena. Pravil sem Vam o tisti hiši, katero mislim kupiti in dejali ste, da hiša stoji na lepem kraju. In zdaj? Gotovo me je kak vrag očrnil. Aha! Videl sem pri gospodični slovensko knjižico, nemara je znana s tistimi prenapetneži, ki se tu shajajo v tisti čitalnici.«

»Mi nikamor ne hodimo,« začudi se Ogriz.

»Zdaj pa še ta sitnoba,« jezi se doktor. »Kupil sem tisto hišo, ker sem se zanašal —«

»Bodete pač morali,« tolaži ga Ogriz, »kje drugod potrkati.«

Doktor ves razburjen odide in se huduje nad Slovenci, češ, da so mu oni prestigili tako dobro napeljani načrt. Ogrizu pa ni bilo žal po njem, kajti spoznal je, da je bilo doktorju v prvi vrsti mar le za doto.

In oglasil se je drugi snubač. Že nekaj časa sta opazali gospa in Tinica, da se neki mladi gospod pogostoma šeta pred hišo in pogleduje na okno, za katerem je sedela Tinica.

»Kdo bi to bil?« vpraša Tinica hišno.

Ta pogleda doli na cesto, ko se je ravno mladi gospod zopet obrnil in prišel mimo hiše.

»Eh, to je mladi Pančer, sin tistega vinotržca Pančerja, ki baje speča toliko ponarejenega vina.«

Gospod Pančer, to je stari gospod, je res prišel nekega dne h gospodu Ogrizu in snubil Tinico za svojega sina. Ogriz je bil zadovoljen, ker je vedel, da si je Pančer s svojo vinsko trgovino že precej premoženja pridobil, dasi so mu očitali vinogradniki, da kviri vinske cene in spravlja ves okraj na slab glas po svojih ponarejenih pijačah, ki jih prodaja za pristno vino.

Zopet je začel gospod Ogriz praviti pri kosilu, da ga je poiskal gospod Pančer, tisti imoviti veletržec. Ima sina, prav poštenega in čednega fanta.

»Ti ga gotovo poznaš, Tinica, saj večkrat tod mimo hodi.«

Tinica je takoj vedela, kam pes taco moli in se na glas zasmejala.

»Nikar se ne trudite, postavijo naj ga pri krojaču na okno in vsa dekleta ga bodo rada gledala.«

»Ti imaš pa le prehud jezik,« svari gospa. »Menda misliš, da pride kak princ po tebe.«

»Ne potrebujem ga. Če se omožim, hočem se po svoji izberiti in volji.«

Ogriz nejevoljno:

»Kakor vidim, še zmirom misliš na tistega, no, saj vemo na koga. Le izbij si ga iz glave, iz tega ne bo nič.«

»Ne hudujte se, očka, jaz pa rečem, da bo.«

In Tinica vstane, se muza okoli očeta, ga objame in poljubi na čelo.

»Kaj ne, očka, da bo?«

»Ne bo, ne bo,« se brani Ogriz, a Tinica mu z roko zatisne usta in vsi so se smejali.

25. Bric pred porotniki.

Leta 1876. spomladi so se zbrali porotniki v Celju, da sodijo o raznih zločinih. Najbolj so se ljudje zanimali za obravnavo proti nekdanjemu državnemu poslancu Bricu.

Na dan obravnave je bil prostor za poslušalce natlačen radovednežev. Prišli so v dvorano porotniki, za njimi sodniki, in predsednik je prečital imena vseh porotnikov, državni pravdnik in zagovornik Bricev pa sta odklonila tega ali onega, ker so se jima zdeli pristranski na to ali ono stran. Ostalo jih je dvanajst, ki so se usedli v klopi.

Predsednik naznanja, da se bo vršila zdaj obravnava proti Frideriku Bricu zaradi goljufije, storjene s ponarejanjem podpisov na menice, vsled česar so bile stranke osleparjene za dve sto šestdeset tisoč goldinarjev. Potem veli straži, da pripelje v dvorano obdolženca. Oči vseh se obračajo na vrata, skozi katera vstopi Bric v črni obleki, lice mu je bilo blede in ni si upal pogledati okrog sebe. Obstal je pred zatožno klopjo in predsednik ga začne izpraševati o starosti in stanu:

»Vi ste bili nadporočnik?«

»Da, na kadetni šoli.«

»Zakaj ste pustili to službo in sploh svoj vojaški stan?«

»Ker se v njem nisem čutil zadovoljnega in da sem se oženil.«

»Z baronovko Rožič, posestnico radvanjske graščine, katero ste premotili, da se Vam je vdala.«

»Vzela sva se iz ljubezni.«

»Gospa je vsaj tako mislila, pa Vam je bilo le za njen denar, ki ste ga sčasoma vsega zapravili.«

»Nisem ga zapravil, le nesrečo sem imel v svojem gospodarstvu in pri svojih podjetjih.«

»Vi ste bili potem državni poslanec za Maribor.«

»Bil, dokler me ni zadela ta nesreča.«

»Čudno, res čudno, da so Vas izvolili, ker so vendar vedeli, kako lahkomišno da živite. Toda to ni naša stvar. Obdolženi ste, da ste ponarejali podpise na menicah. Ali priznate svoj zločin?«

»Ne priznam. Moja žena in stotnik sta mi dovolila, da ju smem podpisati na menice.«

»To ni res. Vaša žena je prisegla, da Vam tega ni dovolila in stotnik Vam bo to povedal v lice. Kam pa ste vendar spravili te velikanske zneske, ki ste jih prejeli na menice. Razložite vso stvar, da se razjasni porotnikom.«

Zdaj se je ohrabil Bric in začel je z vso njemu lastno zgovornostjo pripovedovati o svojem rudniku, ki so ga cenili veščaki na štiri sto tisoč goldinarjev in da je na to

opr t jemal posojila, ker je bil prepričan, da jih bo lahko poravnal, ko bo rudnik začel pošiljati rudo v celjsko cinkarno. Torej ni imel nikoli namena, da bi koga oškodoval. Žal, da se je dal zapeljati in kakor na tisoče drugih se spuščal v borzne špekulacije. Dunajski borzni polom je tudi njega zakopal v dolgove. Od vseh teh velikih svot, ki jih dolguje, ni videl skoraj nobene gotovine, so same izgube pri borzni igri. »Najhujša nesreča za mene pa je bila smrt moje nepozabne soproge« — Bric si z robcem briše oči, kakor da bi ga žalost premagala — »ko bi ona še živela, bi se bilo vse poravnalo.«

Predsednik ga nadalje izprašuje:

»Vi trdite, da za te menice niste dobili nobene gotovine. Priča Lihvač iz Maribora pa v svoji ovadbi pove, da Vam je izplačal dvajset tisoč goldinarjev, ker se je zanašal, da je podpisala menico Vaša gospa.«

»Od Lihvača še deset tisoč goldinarjev nisem prejel, grd oderuh je.«

»To boste morali pač dokazati, kajti potem spada on pod zakon proti oderuštvu.«

»Kaj pa Imovnik?« nadaljuje predsednik. »Podpisan je na menici za tri tisoč goldinarjev, a trdi, da ste mu Vi govorili, da gre le za tisoč goldinarjev.«

»Moti se. Jaz sem rekel, da bom zapisal večji znesek, katerega bom jaz potem plačal.«

»S čim neki? Moža ste pahnili v veliko nesrečo, kajti kako hoče kmetijski posestnik poravnati tak dolg.«

In tako je predsednik izpraševal Brica, a ta se je skušal zagovarjati in vedno trdil, da on ni kriv.

»Čujmo torej,« reče končno predsednik, »kaj bodo govorile priče.«

Prvi je bil pozvan stotnik, Bricev tovariš v državnem zboru. Mož poprej pravi hrust z zdravim, rdečim obrazom, ki je nosil glavo kvišku in ponosno, vstopil je ves potr s suhim, bledim licem in globoko razoranimi gubami na čelu. Njegov glas je bil še bolj hripav. Ko je šel mimo Brica, ga ni pogledal in tudi Bric je oči obrnil v tla.

»Vi ste?« ga vpraša predsednik.

»Stotnik v pokoju in državni poslanec.«

»Zakaj ste se kot stotnik dali upokojiti?«

»Zaradi bolezni.«

»In kako dolgo že živite v pokoju?«

»Že blizu dvajset let.«

»To je morala biti čudna bolezen. Toda to ni naša stvar. Povejte nam o svojih razmerah z obdolžencem.«

Stotnik je pripovedoval, da se je z Bricem seznanil, ko je bil le-ta učitelj na kadetni šoli. Potem sta se združila in se skupaj poganjala za poslanstvo v mariborski okolici, kar se jima je tudi posrečilo. V državnem zboru sta skupaj sedela in bila zmirom enih in istih nazorov v političnih in narodnih vprašanjih.

»Jaz nisem vedel,« nadaljuje stotnik, »da se je Bric spuščal v borzno igro. Pač pa sem mislil, da je v prav dobrem premoženjskem položaju, posebno odkar mi je pokazal tisto cenitev njegovega rudnika. Ker bi si bil rad kupil neko posestvo, a nisem imel dovolj denarja, sem podpisal menico za deset tisoč in res mi je Bric odštél polovico, kolikor je po stroških in obrestih name prišlo. Na tej menici je žal moj podpis resničen in ker jo bom moral plačati, sem oškodovan za pet tisoč goldinarjev, kateri znesek oglasim, da se mi vrne iz premoženja obtoženca. Ko so me od vseh strani začeli terjati za ogromne zneske, katere jaz baje dolgujem, sem obolel vsled silne razburjenosti in še dozdej nisem okreval.«

»Pozna se Vam,« reče pomilovalno predsednik, »obtoženec pa trdi, da ste ga Vi pooblastili k podpisom svojega imena.«

»To je impertinentna laž,« vzklikne stotnik.

»Kaj pravite na to?« obrne se predsednik do Brica.

»Morda se ne spominjaš več,« začenja Bric, a stotnik ga prekine:

»Prepovedujem, da bi me tikal tak slepar.«

»Pomirite se, gospod stotnik, razžalitve jaz tu ne morem dopuščati,« svari predsednik.

»Bilo je v neki seji državnega zbora,« nadaljuje Bric, »ko mi je gospod stotnik to dovolil.«

»Nikoli, nikoli,« kriči stotnik.

»Res, malo verjetno,« meni predsednik, »da bi razumen človek dal komu tako pooblastilo. Vaša terjatev, gospod stotnik, se vzame na znanje.«

Stotnik je odstopil in ko je šel mimo Brica, pljunil je pred njim.

Priča Imovnik pripoveduje, kako ga je opeharil Bric. Začel je nemški govoriti, a tako neokretno in nerazumljivo, da ga je predsednik opozoril, naj izpove rajši slovensko. In zdaj je Imovniku beseda prav gladko tekla. Končno

vpraša predsednika, ali je res dolžan plačati vseh tri tisoč goldinarjev.

»Na menici je Vaš lastnoročni podpis, kar sami priznavate, torej morate plačati ves znesek, odškodnino pa seveda lahko terjate od obdolženca.«

»O ti sleparska spaka,« vzklikne Imovnik. »Da bi tega vruga le nikoli ne bil videl. Svarili so me pametni možje, da naj ne verujem sladkim besedam teh zapeljivcev, a jaz sem bil gluhi in slepi in zdaj se mi pri toliki škodi še smeji vsa okolica. Kako hočem plačati tak znesek in kdo mi ga bo povrnil?«

Tako je tarnal Imovnik in divje gledal Brica, ki je sključeno sedel na klopi za obtožence.

Zaslišale so se še druge priče, ki so vse obdolžile Brica, da jih je osleparil.

Ko so bile vse priče zaslišane, dal je predsednik prečitati zapisnik rajne baronovke, v katerem je pod prisego izrekla, da ni ona podpisala nobene menice.

Bric se pritoži, da ga niso pustili k njegovi ženi, ker bi potem gotovo pritrdila, da ga je pooblastila k podpisu njenega imena.

Nato se vzdigne državni pravdnik, da utemeljuje obtožbo:

»Mnogokrat v teku let sem že stal na tem mestu. Vselej sem z mirnim srcem in hladnokrvno izvršil svojo, sicer malo prijetno dolžnost kot javni zatožnik. Na zatožni klopi so sedeli tatovi, ubijalci, roparji, požigalci, pretepači in enaki malo vredni, navadno že večkrat kaznovani ljudje, pred katerimi je prebivalstvo vsaj v tem času, ko so bili zaprti, bilo varno. A danes vidimo na zatožni klopi moža, ki je zavzemal najodličnejše mesto, katero morejo državljanji izročiti svojemu sodržavljanu. Izvoljen je bil za državnega poslanca, ker so volilci v njega stavili trdno zaupanje, da se bo pošteno in nesebično trudil za občni blagor. Obljubil jim je to slovesno na shodih in verjeli so mu. Ne dvomim, da je imel dobro voljo, vendar, kakor kažejo vsa njegova poznejša dejanja, mu ni bil pri srcu občni, ampak le lastni blagor in poslanstvo le sredstvo za njegove sebične namene. Njegova lahkomišljenost in zapravljivost sta ga spravili končno na zatožno klop. Zagrešil je zločinstvo goljufije in s tem težko oškodoval več ljudi, ki so mu zaupali, ker je bil državni poslanec, med njimi celo svojega prijatelja in tovariša.

Tako brezvestno postopanje mora po pravici vzbuditi opravičeno ogorčenost proti krivcu, vendar mi je težko pri srcu, da moram kot tožitelj nastopiti proti o svojem času tako imenitnemu in veljavnemu možu. A tu ni prostora za usmiljenje, pravica je temelj vsemu javnemu redu, torej pravica nad vse.«

Državni pravdnik potem razlaga posamezna zločinska dejanja in nadaljuje:

»Obtoženec se izgovarja, da je le vsled tistega nesrečnega poloma na dunajski borzi zabredel v dolgove in še vedno trdi, da je njegov rudnik več vreden, kakor dolguje. Oba ta izgovora sta jalova. Zakaj se je pa spuščal v tako igro, od katere ni imel pojma in zakaj v rudniško podjetje, ki mu je bilo povsem neznano. Zakaj? Hotel je naenkrat obogateti in to je tista nebrzdana strast po naglem obogatitju, ki je spravila že marsikoga v nesrečo in ječo. Imenitni ameriški državnik Franklin je izrekel: „Kdor vam pravi, da lahko obogatite po drugem potu, kakor po delu in varčnosti, se vam laže.“ Ko bi bil imel obtoženec zmirom pred očmi te zlate besede, ne bi sedel danes tu na zatožni klopi. Pomilujem ga, da je tako globoko padel in najbrž ga tudi vi pomilujete, toda to vas ne sme motiti o vaši sodbi, kajti, kakor sem vam že rekel: Pravica nad vse!«

Med govorom državnega pravdnika si je Bric večkrat brisal oči s svojim robcem in se komaj premagal, da ni zaihtel.

Zdaj se vzdigne zagovornik, neki mariborski doktor, in izkuša zavreči obtožbo in dokazati, da Bric ni kriv nobenega zločina in da tudi nikdo ne bo oškodovan, ker se bo gotovo rudnik za tako ceno prodal, da bodo vsi dolgovi poravnani. Svoj govor konča z besedami:

»Državni pravdnik Vam je klical: „Pravica nad vse!“ Jaz pa rečem: Največja pravica je včasih najhujša krivica. In taka krivica se bo storila obtožencu, ako ga obsodite. Prepričan sem, da boste sodili po svoji vesti in obtoženca oprostili.«

Med tem govorom se je Bric ohrabil in ko ga je predsednik vprašal, ali želi tudi on izpregovoriti, vzdignil se je in izjavil, da se čuti popolnoma nekrivega, le po nesrečnem naključju pahnjenega v ta težavni položaj.

Predsednik potem mirno in nepristransko navaja, kaj govori za in kaj proti ter prepušča porotnikom sodbo po njihovi najboljši vesti.

Brica odvedejo iz dvorane, porotniki pa gredo v postransko sobo, kjer se dalje časa posvetujejo. Ko se vrnejo, čita njihov prvomestnik vprašanja in naznanja, da so porotniki obdolženca spoznali v vseh zločinih krivega. Brica pripeljejo v dvorano in zapisnikar prebere izrek porotnikov. Bric je ves obledel, ko je slišal ta izrek. Sodniki se vzdignejo raz svoje sedeže in gredo v svojo sobo, da se posvetujejo o kazni. Kmalu se vrnejo in predsednik naznanja:

»Po kazenskem zakonu je obtoženec Friderik Bric za svoj zločin obsojen na pet let težke ječe z enim postom vsak mesec.«

Bric to zaslišavši, se zgrudi na stol in bi se bil prevrnil znak, da ga ni prijel in podprl stražnik. Zagovornik naznanja ugovor proti razsodbi, kateri se vzame na znanje, Brica pa odvedejo nazaj v zapor.

26. Bric v ječi.

Ugovor zagovornika proti razsodbi je bil ovržen od višjega sodišča in kazen potrjena. Sodnik je poklical Brica in mu naznanil, da ga bodo prihodnji dan odpravili iz Celja v graško jetnišnico. Bric vdan v svojo usodo je le prosil sodnika, da bi ga odpeljali brez verig, ker se ni bati, da bi pobegnil.

Drugo jutro je prišel orožnik in Bric je šel ž njim na celjski kolodvor. Klobuk si je potegnil globoko doli na čelo in si zakrival z robcem lice, da bi ga ne spoznali ljudje, ki so radovedno postajali in gledali, kakšnega zločinca da spremlja žandar. Na kolodvoru se je obrnil orožnik do uradnika, da mu odkaže v vagonu poseben oddelek, kar se je zgodilo. Bric je vstopil v vagon tretjega razreda in se pri tem spomnil, kako prezirljivo je on v svojem času, ko se je vozil vselej v prvem, gledal ljudi, ki so se tlačili v tretjem razredu. Sedaj pa je moral sesti na trdo leseno klop on, ki je bil vaje na prožnato, z žametom prevlečeno.

P otisnil se je v kot pri oknu, njemu nasproti pa se je usedel orožnik s puško v roki. Vlak je oddrdral in videla se je z okna prelepa savinjska dolina s snegom pokritimi planinami na zgornjem koncu. Železnica se zasuče proti Teharjem in vlak hiti naprej in naprej po prelepi zeleni spodnještajerski slovenski deželi, postoji ob raznih postajah, dokler se ne bliža Mariboru.

Tu je Bric nehote pogledal skozi okno, videl pred seboj zeleno Pohorje, na katerega podnožju leže Radvanje, videl je veliko poslopje kadetne šole in takoj potem mesto Maribor z belimi hišami in cerkvenimi stolpi. Bridka žalost mu je legla na srce, ko se je spominjal radostnih dni, ki jih je tu preživel, bridko kesanje, da si je sam zakrivil svojo nesrečo, ga je mučilo in želel si je smrti, da bi bil rešen vseh teh nadlog.

V tem času, ko se je vlak bližal Mariboru, je vstopil v čakalnico na kolodvoru doktor Kovač z ročno usnjato torbico za pisma v rokah. Bil je že odvetnik. Kmalu za njim pride profesor Komarek, v četrtek je bilo, profesor je bil prost ta dan in se mislil odpeljati v Gradec. Pozdravljata se.

»Kam pa ti, doktor?«

Doktor čemerno odgovori:

»Prav sitna pot. K eksekutivni dražbi k tistemu Imovniku, saj ga poznaš —«

»A,« smeji se profesor, »k tistemu kmetskemu buteljnu, ki se je tako neumno dal opehariti od Brica. Ali noče priznati dolga?«

»Noče, pa sodišče ga je že obsodilo in ker noče plačati, so ga zarubili in danes je eksekutivna dražba njegove krčme.«

»Ali mu je res žena, tista poredna Hanika, pobegnila?«

»Slišal sem, pa ne vem, če je resnica. Danes že pozivem kaj bolj natančnega.«

»Ne bi se čudil,« pravi profesor, »takšen kmetski neotesanec in ona v mestu vajena na fine ljudi. Kaj pa je z Bricem? Ta človek je naši stvari silno škodoval. Zdaj se nam bodo Slovenci rogali in ljudje nam ne bodo nič več verjeli, kadar jim zopet koga priporočamo.«

»Misliš?« tolaži ga doktor. »No, ti malo poznaš slovensko kmetско ljudstvo. Brez skrbi bodimo. Preteklo bo še marsikatero leto, predno se bodo zavedli, da so tudi svoj narod in da imajo tudi oni vse pravice, kakor drugi narodi. Edini duhovniki, ti še skupaj drže s svojo čredo, zato je naša prva in glavna naloga, izpodkopavati njihov ugled pri ljudeh in s tem uničiti njihov vpliv.«

Tako sta se pogovarjala doktor in profesor, ko se je vlak ustavil. Hodila sta po peronu in si ogledovala potnike, ki so izstopali iz vozov. Tu vidi doktor Kovač pri oknu vagona tretjega razreda orožnika, in ker je bil

radoveden, koga da spremlja, stopi na desko, ki vodi ob vagonu in pogleda v kupé. V drugem kotu je sključen sedel Bric, ozrl se je in spoznal doktorja, toda ta je hitro skočil iz deske in se požuril v vagon drugega razreda, ker je že pozvonilo. Tu je povedal profesorju, da se v istem vlaku ž njima vozi nekdanj tako imenitni, a zdaj zaničevani Bric. Kovač je izstopil v Pesnici, profesor Komarek pa se je peljal naprej v Gradec.

V Gradcu je odprl orožnik vrata kupeja in izstopil, za njim pa Bric in skupaj sta se napotila peš v Karlovo, kjer je stala velikanska novo zidana jetnišnica. Na kolidvoru je zagledal tudi profesor Komarek Brica in se spomnil, kako veseli so bili v družbi in koliko penečega šampanjca je popil na Briceve stroške. In zdaj ni nikogar, da bi mu ga plačal in plačati mora sam, kar hoče piti. No, za šampanjec ne zadostuje njegova plača.

Orožnik in Bric sta prišla do vrat jetnišnice, katera jima je, ko je žandar pozvonil, vratar odprl, pa najprej pogledal skozi kukalce, kdo da hoče vstopiti. Orožnik vodi Brica v pisarno, v kateri je pri svoji pisalni mizi sedel ravnatelj jetnišnice. Njemu poda žandar pisanje od sodišča, v katerem je bilo naznanjeno ime jetnikovo in določena kazen. Ko ravnatelj čita ime, zgane se in vstane:

»Vi ste Friderik Bric?«

Bric z glavo pokima, ne da bi izpregovoril.

»Obžalujem Vas,« nadaljuje ravnatelj in odpravi orožnika. Potem ponudi Bricu stol.

»Huda usoda Vas je zadela, pa ne obupajte, minul bo tudi ta čas, morda prej, kakor je zapisano, in Vi začnete novo življenje.«

Bric globoko vzdihne:

»Moje življenje je končano in samo to želim, da se v resnici konča v tem zidovju.«

Ravnatelj ga izkuša tolažiti, obetajoč, da mu bo dovolil vse olajšave in da ga bo vzel v pisarno, da mu ne bo treba z drugimi jetniki vred delati. Potem spremlja stražnik Brica v kopelj in mu izroči obleko za jetnike, njegovo pa vzame, da jo shrani.

In začela se je za Brica žalostna doba petletnega jetništva, nasičena s kesanjem in neprenehanim očitanjem, da si je sam kriv svoje nesreče.

Stotnik pa, ki ga je spravil Bric v hude denarne zadrege, je kmalu čutil, da ljudje tudi njega sumničijo, da je

bil zapleten z Bricem v tista sleparstva. Hodil je še v državni zbor, pa niti tam niti doma ga niso spoštovali in ko je bila l. 1879. zopet volitev v državni zbor, se njegovo ime niti imenovalo ni. Izvoljen pa je bil od Slovencev priporočani mož, ki se je potem z vso dušo brigal za pravice in koristi svojih slovenskih volilcev.

Stotnik se ni mogel več izkopati iz dolgov in se je preživil, ker so mu nekateri prejšnji prijatelji preskrbeli pohlevno pisarniško službo. Ni pa dolgo več opravljal te službe, ker je od vseh teh udarcev čedalje huje hiral, dokler ga ni pobrala smrt.

27. Bregar doseže, česar si je želel.

Že je preteklo poldrugo leto, odkar je bil Bregar predstavljen na Dunaj. Svoji materi je pridno dopisoval in tudi od nje je bil poizvedel, kaj se je godilo v Mariboru in v Ogrizovi hiši. Gospa je pisma vselej prebirala tudi Tinici, kateri se je le to čudno zdelo, da Bregar v svojih pismih nje nikoli ne omenja ter jej ne pošilja nobenih pozdravov. Ni vedela, da je bil obljubil očetu, ko sta se ločila, odpovedati se Tinici in nanjo ne vplivati. Kot oficir, ki mu je častna beseda bila prva, je, čeprav s težkim srcem, izpolnjeval svojo dolžnost.

Prišel je prvi maj in Bregarjeva gospa je dobila brzjav: »Imenovan sem za stotnika in ostanem na Dunaju. Anton.«

Oj kako vesela je bila mati. Prva njena pot je bila v cerkev, da se zahvali Bogu za dobrote, njej in sinu izkazane. Potem pa je nesla brzjav k Ogrizevim in vsi skupaj so sestavili čestitko ter jo tudi brzjavno odposlali na Dunaj.

Za Tinico so se pri Ogrizu še oglašali snubači, a ona kratko malo ni hotela od nobenega nič slišati. Oče in mati sta bila že silno nevoljna, da je hči tako trmasta ter se večkrat o tem med seboj pogovarjala.

»Že vidim,« pravi gospod Ogriz nekega dne svoji ženi, »da je vsaka pametna beseda zastonj in vse prigovarjanje bob ob steno. In vendar bi jo rad videl pred svojo smrtjo preskrbljeno. Kaj pa ti misliš?«

»Kaj mislim? Da jo pač moramo dati stotniku Bregarju. Saj si ne da ničesar dopovedati in siliti jo, kakor se to včasih godi, ne rodi nič dobrega. Sicer pa bo ona

živela ž njim in si je sama kriva, če ne bo vse tako, kakor si zdaj domišlja.«

Ogriz hodi po sobi in premišljuje:

»Bregar? Saj je mož, ki se mu ničesar ne more očitati in ker je za svoj stan tako vnet, in vesten v svoji službi, bo gotovo še lepo avanziral. Pa vojak je danes tu, jutri tam in ona bo šla za zmirom od nas in Bog ve v kake daljne kraje.«

»To je njena stvar in vsaka žena mora iti za možem.«

»Dobro, pa on ves čas, odkar je odšel, ni dal glasu od sebe.«

»Ker ti je obljubil,« seže gospa vmes, »da jej ne bode pisal.«

»Tudi to mi dopade,« pravi Ogriz, »da se drži svoje besede. No, če se sam ne oglasi, jaz mu jo vendar ne morem ponujati.«

»Jaz pa vem,« reče zdaj gospa, »kako postopati. Letos bo dozidan naš hram pri vinogradu. Dejal si, da ga boš dal blagosloviti od gospoda župnika in pri tej priliki povabil več svojih znancev. Tačas povabi tudi Bregarja in stavim, da ne bo izostal.«

Ta misel je ugajala Ogrizu. Vsako nedeljo popoldne so se vsi vozili na Pohorje in gledali, kako stavba napreduje. Koncem poletja je bila hiša dozidana, par sob, kuhinja, klet, pred hišo pa veranda, prostor za mize in stole v senci stare trsne brajde. Lep razgled odtod doli na dravsko dolino in preko nje na gorovje onstran Drave. Zdaj so prevažali tudi vso hišno opravo in v jeseni, ko je začelo že grozdje rumeneti, bilo je vse v redu. Gospa s Tinico in sinom se je preselila k vinogradu, da vse pripravi za veselo pirovanje.

Ogriz je določil dan koncem septembra, naprosil gospoda župnika iz Lembaha, da pride blagoslovit novo hišo in razposlal vabila svojim znancem. Pisal je tudi Bregarju, da se bo ta in ta dan blagoslovil njegov novi hram pri vinogradu in če si morda ta čas izprosi dopust, naj pride tudi gledat s svojo materjo.

To pismo je Bregarja močno razveselilo, že zdavnaj bi bil rad zopet videl kraj, kjer je preživel nekaj prav srečnih let. Prosil je torej za dopust, sklenil je pa, da ne pojde naravnost v Maribor, ampak se z novci, ki si jih je med letom položil na stran, vozi malo po svetu, da si

ogleda druge kraje in druge ljudi. Vožnjo si je tako uredil, da je prišel šele par dni pred slavnostjo v Maribor.

Mati ga je pričakovala na kolodvoru in pogovora med njima ni bilo konca ne kraja, največ o Tinici, da je imela že toliko in toliko snubačev, pa vse odbila.

»O vem, zakaj,« se je mati zadovoljno smehljala, sina pogledala in nadaljevala:

»Pa bi se vendar vdal gospodu Ogrizu.«

»Le nikar, mamica, kaj takega ne govorite. Osramočen bi bil sam pred seboj in pred vsem svetom.«

»Potem ne vem,« vzdihuje mati, »kako se vse konča.«

»Naj se konča, kakor se hoče, meni gotovo ne v nečast.«

Na določeni dan je Bregar najel kočijo in se peljal z materjo na Pohorje. Pri vinogradu so že od jutra vse pripravljali za goste. Viničarji so pa možnarje basali in ko se je pripeljala kaka kočija, so streljali, da so šipe na oknih šklepetale.

Tinica z belim predpasnikom je vodila v kuhinji priprave za kosilo in kadar je slišala pokanje možnarjev, hitela je pogledat, kdo se pripelje. Niti oče niti mati jej nista besedice zinila, da je povabljen tudi stotnik Bregar, hotela sta jo presenetiti in se že naprej veselila, kako se bo Tinica čudila njegovemu prihodu. Gospod Ogriz stal je ves čas pred hišo, da je pozdravljal došle goste.

Zopet streljanje, Tinica hiti iz kuhinje, a kaj zagleda? Iz kočije stopi stotnik Bregar in za njim njegova mati. Tinici je šinila vsa kri v glavo in ni vedela, kaj bi storila. Gospod Ogriz oba srčno pozdravi in ju odvede proti hiši.

»No, Tinica,« smeji se Ogriz, »ali ne poznaš več tega gospoda? Stotnik Bregar iz Dunaja.«

Bregar se uklanja Tinici; čudno, tako čudno mu je bilo pri srcu, da ni našel besede in oba sta molčala, vsa zmedena. Bregarju se je zdelo, da se je Tinica v tem času še lepše razvila in zdela se mu je kakor razcvetela, duhteča roža. Pa tudi Tinici se je zdel Bregar še bolj moški. Ob enajstih pripeljal se je gospod župnik in vršili so se pri blagoslovljenju hiš navadni cerkveni obredi.

Potem so šli vsi v veliko sobo, kjer je stala že pokrita miza z velikim buketom cvetlic v sredi. Predno so se usedli, namignil je Ogriz Bregarju, da bi rad ž njim nekaj govoril. Stopita k oknu:

»No, kako, gospod stotnik, ali ste se premislili?«

»Kaj, gospod Ogriz?«
 »Ako še mislite na mojo hčerko —«
 »Noč in dan,« seže Bregar vmes.
 »Potem storite, kar sem Vam nasvetoval.«¹
 »Gospod Ogriz, ako bi jaz to storil, bi me morali Vi sami zaničevati.«

»Žal mi je, prav žal,« reče še Ogriz in gre h gostom.
 »Zdaj pa se usedimo. Vi, gospod župnik, tu na prvo mesto.«
 Gospod župnik se brani, da tu je mesto za hišno gospo.
 »Ne, ne,« ga sili Bregar, »ravnati se morate po starem pregovoru, slišal sem ga že večkrat, pa ne znam latinski, menda eklezija —«

»Ecclesia praecedit,« dostavi župnik in se smeji.
 »Da, da, eklezija predsedit, to se pravi: Cerkev predseduje. Zraven Vas pa na vsaki strani gospa, tu Bregarjeva, tu moja. Vi, gospod stotnik, usedite se zraven moje gospe. Prostor zraven Vas ostane za zdaj prazen, vsi drugi pa, kjer je komu drago.«

Bilo je dolgo omizje, kakih šestnajst oseb, in Tinica v kuhinji ni imela malo dela, da so prišle vse jedi točno na mizo. Vsem je šlo v slast, kar je prišlo na mizo, daljna pot in pohorski sveži zrak delata dober tek in zlata pohorska vinska kapljica je vsem razvezala jezike. Med obedom vzdigil se je gospod Ogriz in napil prvo zdravico gospodu župniku, zahvalivši ga za blagoslov, ki naj bi vedno čuval to hišo.

Prišla je tudi Tinica, da trči z gospodom župnikom. Ko jo zagleda gospod Ogriz, reče:

»Zdaj se pa tudi ti k nam usedi, boš že našla kje kak prostor. Glej, tam je prazno mesto zraven gospoda stotnika, le kar usedi se.«

Tinica zardi ko rak in bi zbežala najraje nazaj v kuhinjo. Toda gospod Ogriz nadaljuje:

»Mili mi gostje! Povabil sem vas, da se z menoj veselite, ko sem postavil to hišico, v kateri mislim preživeti svoje poslednje dni. Pa naznaniti moram drugo za mene in mojo ženo ne tako veselo vest, da mi hoče vojaštvo z vojaško silo odvesti mojo edino hčerko. Jaz sem se ustavljal, pa nisem nič opravil in vdati se moram. In ker človek ne sme ločiti, kar Bog združi, napijem zdravico zaročencema stotniku Bregarju in moji hčerki Tinici.«

To vam je bilo »Živio«-klicanje, vsi so hiteli pokonci, da bi trčili z mladim parom. Bregar in Tinica pa sta hitela

k očetu, ga objemala, potem zopet k materi in solze veselja so jima rosile lice. Zdaj sta si šele upala prav pogledati v obraz in pravila sta si in pravila, kako jima je bilo tačas, ko sta bila ločena brez upa, da bi se kdaj združila. Pirovanje se je nadaljevalo, kučegazda je bil po prošnji Ogriza gospod župnik in vsem napival zdravice in »Živio«-klicev ni bilo ne konca ne kraja.

Zunaj pod senco košatega oreha so pa sedeli viničarji z ženami in otroci in kočijaži, jedli in pili so, da so že vsem lica žarela. Po stranski stezi pride oprt na svojo palico naš Matiček. Vsi so ga poznali in moral se je k njim uvesti.

»Pojdi, pojdi, Matiček,« so ga klicali. »Povej nam, kako se kaj godi po svetu. Mi tu smo neumni ljudje, ničesar ne vemo in ne poizvemo.«

Matiček se usede in oddahne.

»Bodite veseli, da sedite tu v mirnem kotu in vam ni treba gledati, kaj se godi po svetu. Vi ste pač srečni.«

»Mi, da bi bili srečni?« začudi se viničar. »Beži no. Gospoda, da, ona je srečna, ima vsega dovolj, sedi pri naloženi mizi in piruje. Mi pa moramo celi teden delati in le ob nedeljah in praznikih se oddahnemo.«

»Dobro, zdaj pa mi odgovarjaj, Matija, ki si se tako zavzel. Torej vi delate? Ali se utrudiš pri delu?«

»Tega ne, dela sem vaje, še spotim se ne.«

»Kaj pa po noči, ali dobro spiš?«

»Kot polh, ne bi se prebudil, ko bi s topovi streljal.«

»Ali moraš trpeti lakoto?«

»Hvala Bogu, stradati nam pač ni treba, imamo zmirom dovolj kruha.«

»Že dobro. Kaj pa skrbi, ti belijo glavo?«

»Kakšne skrbi? Ne vem, kaj bi me skrbelo. Današnji dan je naš, jutrišnji pa, kakor je Božja volja. Gospoda naj skrbi, ali bo kaj pridelka, jaz moram zmirom toliko dobiti, da se preživim.«

»Zdaj pa poslušaj, kako je pri gospodi, katero tako zavidaš,« odgovori Matiček in pripoveduje, kaj je opazoval po svetu, ter konča:

»In zdaj, Matija, se še pritoži.«

»Če pa je taka, Matiček, pa trčimo na naš brezskrbni stan.«

Trčili so in zapeli staro, pa vedno novo Slomšekovo: »Sloven'c Slovenca vabi —«

Stotnik Bregar in Tinica sta bila popolnoma srečna. Prihodnjost se jima je kazala v najlepšem svitu. Gospod Ogriz je pa določil, da bodi poroka po Veliki noči, da se pripravi vse potrebno. Bregar je bil z vsem zadovoljen in se odpeljal ves srečen nazaj na Dunaj. Odtod je pač pridno dopisoval materi in Tinici, dokler ni prišla spomlad in zaželjeni dan.

Po želji Bregarja je bila poroka v Lembahu in gospod župnik je v ubranem govoru razložil vzvišeni namen sv. zakona in daroval sv. mašo, da bodi srečen ta zakon. Po cerkvenem opravi so se odpeljali v Pekre in tam je bilo zopet veselo pirovanje. Možnarji so neprenehoma pokali in viničarji, zbrani okoli mize, z mesom in poticami naložene, so zopet veselo prepevali: »Sloven'c Slovenca vabi.«

* * *

Od tega časa, ko se je Bregar oženil, ravno tisto leto, ko je stal Bric pred porotniki v Celju, potekli so dnevi in meseci in leta. Bregar je avanziral višje in višje, a se moral tudi večkrat preseliti v druga mesta. Tinica zaradi tega ni bila nevoljna, ker je živela z možem v najlepši zastopnosti, še dopadlo se jej je, zopet priti v druge kraje. Le leta 1878., ko je moral tudi Bregar k vojski, jej je silno hudo delo. Ostala je tačas pri svojih stariših v Mariboru in če ni dobila vsak dan pisma ali brzojava od Bregarja, bila je vsa obupana. Videla ga je v duhu kje ležati ranjenega brez pomoči in obžalovala je, da ga ni smela spremljati.

Končana je bila tudi ta vojska, Bregar ni bil ranjen, a ostati je moral v Bosni, kamor je prišla Tinica za njim. Odtod sta prišla v Ljubljano, potem v Gradec in Bregar je imel to srečo, da ga niso poslali ne v Galicijo med tamošnje žide in ne na Ogrsko. Avanziral je po vojaški lestvici in leta 1902. bil že general in brigadir na Dunaju.

Imel je dva sinova, oba odrastla, eden je bil že poročnik, drugi pa, ki ni imel nagnjenja za vojaški stan, izbral si je tehnične študije, posebno se je izuril v električni industriji in bil inženir v mestnem električnem zavodu na Dunaju. Tudi hčerko Tinico je imel, prav podobno njeni materi in že skoro dosti staro za možitev. Oče Ogriz in gospa in Bregarjeva mati so v tem času pomrli ter so bili pokopani na mariborskem pokopališču.

28. Mladost Petra Ogriza.

»Vi poznate Savinjsko dolino. Kdor se vozi po železnici mimo Teharjev, kjer stoje tri cerkve, druga za drugo višje na holmih, zagleda takoj potem široko dolino z visokimi gorami, šolcpaškimi planinami na zgornjem koncu. Na desni se vidi vojniški trg in sredi hribovja cerkev sv. Trojice z dvema stolpoma in že leži celjsko mesto pred nami, stara rimska naselbina, ki se je baje v rimskem času daleč na okoli razprostirala. Savinja mirno teče pod sv. Miklavžem, stari grad celjski že davno v razvalinah gleda na mesto, kjer so tudi mogočni celjski grofje imeli svoj grad, sedanjo grofijo.

Ne bom vam opisoval Celja. Saj ste se gotovo že večkrat tam mudili in se morda tudi vozili po široki cesti po Savinjski dolini, slišim, da bodo zdaj tudi tam železnico napeljali.« Vse to je Ogriz nadporočniku Bregarju pripovedoval leta 1873., ko še ni bilo železnice Celje-Velenje.

»Po tej cesti sem dostikrat, ko sem hodil v Celju v šolo, korakal peš v Žalec in gledal sem na planine, do poleti s snegom pokrite, na Oljsko goro in na sv. Uršo s cerkvijo na vrhu.

V Žalcu je moj oče imel kramarijo v svoji lastni hišici, h kateri je spadalo nekaj zemljišča, da smo redili kravo in par prašičev. Tu sem bil rojen sredi dvajsetih let in tu sem hodil v šolo, tačas z enim učiteljem. Leta 1834., ko je rastlo tisto imenitno vino, o katerem še dandanes pravijo, ki ga pa ni več dobiti —«

»Dovolite, gospod Ogriz,« seže Bregar vmes, »jaz sem ga pa še te dni poskusil.«

»Kje neki?«

»Gospod Perko, saj ga poznate, kupil je dva polovnjaka Ljutomerčana od leta 1834., naprešanega iz samih cibeb šipona in ga dal v steklenice. Ko sem ga na potu iz kadetne šole v mesto srečal blizu njegove hiše, me je povabil, da poskusim to vino.«

»In kakšno je?« vpraša Ogriz.

»Pač desetkrat finejše, ko ves ta malaga in madejra.«

»Torej tisto leto,« nadaljuje Ogriz, »me je oče peljal v Celje na tamošnjo kresijsko glavno šolo. Ta je imela štiri razrede, sprejeli so me v drugega, v katerem sem moral dve leti ostati, ker sem prišel pač slabo podkovan iz žalske enorazrednice v Celje. Potem sem šele prestopil v tretji

razred. Učitelj, pisal se je Šelander, bil je hud gospod, posebno je gledal, da smo se naučili lepo pisati, in za to sem mu še danes hvaležen. Štiri leta sem hodil v celjsko šolo. Stanoval sem pri neki ženici z drugimi šolarji skupaj in ker je očetu šlo trdo za denar, pošiljal je kruh, žito, krompir, svinjino namesto gotovine. Četrti razred so imenovali malo realko, imel je dva letnika in poseben tečaj za risanje, česar sem se tudi učil.

Po teh končanih študijah me je oče doma obdržal in učil sem se pri njem trgovstva, kolikor se je dalo v taki mali kramariji. Kadar pa je bilo delo na polju, moral sem tudi jaz pomagati. Imeli smo vrt zraven hiše in oče je imel posebno veselje do sadnega drevja. Napravil je drevnico in me učil cepiti in vzrejati mlado drevje. Tako je preteklo več let. Po leti je že še šlo, toda po zimi mi je bil včasih prav dolg čas in želel sem si od doma proč v tuje kraje, v tuji svet.

Z očetom sem večkrat govoril, da naj bi me kam spravil, kjer bi se bolje izučil v trgovstvu. On ni rad o tem slišal, ker zdaj, ko sem bil jaz doma, njemu ni bilo treba zmirom čepeti v trgovini in čakati na stranke. Jaz pa le nisem miroval in končno mi je nekega dne, ko se je vrnil iz Celja, povedal, da je bil v Celju skupaj s šoštanjskim trgovcem Samonikom, ki ravno išče trgovskega pomočnika. Od te trgovine sem že slišal, da je bila najbolj sloveča v Šaleški dolini in bil sem takoj pripravljen, vstopiti tam za komija.

Spravim torej svojo obleko v kovčeg, oče najme pri sosedu voz s konjem in me popelje sam v Šoštanj. Vozila sva se po stari cesti mimo Zaloga, potem prišla v tisti graben, ki mu po starem gradu Osterville menda pravijo osterviški ali helfenberški. Iz tega grabna se pride v dolinico, nad katero stoji cerkev sv. Janeza na strmi skali in ljudje se šaliyo, da tu cerkev in šola na peči stojita. Še pol ure po klancih gor in dol in prikaže se velenjski grad, še takšen, kakršnega so v srednjem veku ubogi kmetje tlačani morali zidati vitezom z debelim obzidjem in okroglimi stolpi za obrambo, spodaj pod hribom velenjski trg.

Ob cesti, ki pelje skozi Hudo luknjo v Slovenji Gradec, vidi se razvalina šaleškega gradu in na griču cerkev sv. Martina. Vozila sva se po Šaleški dolini, katera je bila baje v starih časih vsa od vode pokrita, dokler ni paški potok prodril skozi pevninski graben. Lepa je pa dolina in

se zmirom rad spominjam na leta, ki sem jih tam preživel. Seveda sem bil tačas mlad in me je malo skrbelo, kaj bode jutrajšnji dan. Mimo sv. Mihaela, odkoder se najlepše vidi Šoštanj s svojo graščino, starim Pustigradom in cerkvico sv. Mohorja in Fortunata, in kmalu sva bila v trgu. Oče me pelje k trgovcu Samoniku, kateri me to in ono izprašuje in končno obdrži za komija.

29. Kako se je Petru Ogrizu v Šoštanju godilo.

Samonikova hiša je stala na zgornjem koncu glavnega trga ob cesti, ki vodi navzgor v graščino. V tej hiši je bila od nekdanje trgovine, ki se je pa šele pod Samonikom tako razvila, da je slovela po celi dolini in ga s časom obogatela. Bil pa je tudi trgovec od pete do temena, zveden pri nakupovanju blaga, od ranega jutra do večera v trgovini in takšen prodajalec, da ni spustil kupca, dokler mu ni natvezel kolikor mogoče blaga. Od njega smo se učili, kako se vesti in kako pridobiti stranke.

Trgovina je bila, kakor še zdaj po trgih in mestecih, mešana, v eni polovici trgovine manufakturno blago vsake vrste, za moške in ženske obleke, v drugem koncu kolonialno blago. Tu sem se naučil spoznavati in razločevati blago in poizvedel, iz katerih tovarn se dobiva. Spomladi in jeseni se je Samonik sam peljal v Gradec in na Dunaj, in ker je imel gotov denar s seboj, je dobival blago dosti ceneje ko drugi, pri katerih so morale tovarne čakati na plačilo. Potem so šli vozniki v Celje po večje in manjše zaboje, napolnjene s suknom, platnom in mnogovrstno robo za ženske. To vam je bilo delo, ko smo spravljali blago iz zabojev, Samonik pa je z računi v roki pazil, ali je vse došlo, kakor je bil nakupil. Na listkih, ki so viseli pri vsakem kosu, je zapisoval, koliko njega stane in zraven najnižjo ceno, pod katero nismo smeli prodajati. To pa ni bilo zapisano v številkah, katere bi vsak lahko bral, ampak v črkah, katere so bile samo nam znane.

Da sem postal pozneje samostalen trgovec in hvala Bogu dosegel še dovolj uspeha v svoji trgovini, imam se zahvaliti le svojemu, četudi strogemu mojstru v trgovini, rajnemu Samoniku. On je imel tudi pošto in sem tudi pri poštnem delu pomagal.

V trgu je bilo par premožnejših hiš, večina pa je bila bolj revnih rokodelcev, ki so se mogli le s tem preživeti,

da so imeli nekaj zemljišč. Kakor za druge trge, veljalo je tudi za Šoštanj: »Kadar gredo purgarji na polje, ni nobenega kmeta doma.« Torej od Šoštanjčanov bi se trgovec tačas ne mogel preživeti, kamo-li se obogateti. Najboljši kupovalci so bili kmetje in kmetice.

Tu vam moram povedati, kako se je pred letom 1848., ko sem bil jaz v Šoštanju, kmetom godilo. Kakor veste, sta tačas še tlaka in desetina tlačila kmetско ljudstvo in ni je bilo gospode, pri kateri bi kmetje našli pravice ali zaščite proti svojim zatiralcem graščakom. Šoštanjski graščak ni bil hudoben, pa se je le malo brigal za gospodarstvo in prepuščal vse svojemu oskrbniku. Ta pa je bil prava živina proti ubogim kmetom. Vsaka kmetija je morala odslužiti gotovo število dni pri graščinskem delu in oddati od svojih pridelkov, žita in vina deseti del, pa tudi kuretino, jajca in kak rep živine. Kmetje, moški in ženske, so morali priti na graščinsko delo, kadar jim je ukazal oskrbnik, in če koga ni bilo, poslal je biriča ponj, ki je tiral kmeta, včasih kar zvezanega, v graščino. Tam je stala ob cesti tako zvana kajha z več luknjami, kamor so zapirali kmete, pa ne samo zaprli ob črnem kruhu in vodi, položili so jih na klop in birič jim je naštel z leskovko do 25 udarcev, da sem, kadar sem mimo hodil, se kar zgražal nad tako nečloveško surovostjo.

V Celju je bila res kresija s kresijskim glavarjem, Šmelcer se je pisal ta mož, in on bi moral paziti po postavi, da se kmetom ne gode krivice od strani graščakov. Možje so se šli pritožiti k njemu, on jih je poslušal, pa storil ni ničesar. Saj vrana vrani ne izkljuje očesa. Kmetje pa, ki so bili tako predrzni, da so se pritoževali, so potem šele prav čutili oskrbnikovo šibo. V naši štacuni sem dostikrat slišal, kako so kmetje preklinjali oskrbnika in s pestmi žugali za njim, kadar je mimo šel. Ker sem vse to sam gledal, se nisem čudil, ko sem čital pozneje v neki knjigi, da so se kmetje v prejšnjih časih večkrat spuntali, gradove požigali in graščake z oskrbniki vred ubijali.

Tudi pri oddaji desetine so bili zmirom prepri. Po žetvi so morali kmetje snope postaviti na kupe in oskrbnik ali birič je zaznamoval, kateri kupi so graščakovi in so se morali takoj spraviti na graščinsko pristavo. Najhujše pa je bilo za kmeta ob košnji, ko so morali kositi graščinske travnike in ženske sušiti seno, kadar je bilo vreme za to, svoje seno pa spravljati potem v dežju. Ob trgatvi

je hodil oskrbnik po kleteh, zapisoval, koliko je mošta, izbral si sod najboljšega in spravil v graščinsko klet. Pri Šoštanju ni kaj prida vinogradov, pa drugod, kjer jih je dosti, so si graščaki napolnili svoje kleti samo s takim, od kmetov pridelanim vinom.

Kadar slišim sedaj kakega kmeta tožiti o slabih časih in o velikih davkih, spomnim ga na tiste čase, ko so stokali njegovi pradedje pod jarmom tujih graščakov, morali delati tlako, dajati desetino in vrhu tega tudi še plačevati davke. Kdor ni odšel o pravem času davka, dobil je vojaka v hišo, katerega je moral rediti tako dolgo, dokler ni plačal. No, teh vojakov se niso ljudje preveč ustrašili, ker so bili zadovoljni s kmetско hrano in pomagali pri delu.

V Šoštanju je bil tačas za učitelja gospod Peter Musi, zavzet za svoj poklic in sloveč kot vzoren učitelj. On je večkrat prihajal v našo trgovino in se tudi z menoj rad pogovarjal. Nekega dne prinese knjigo in mi reče:

»Tu sem Vam prinesel knjigo, da se izučite v trgovstvu. V knjigi so pisma, kakršnih je treba pisati trgovcem, računi in pouk o knjigovodstvu, sploh, kar je koristno vedeti za Vaš stan. Vaš gospodar mi je pravil, da ste pridni in pošteni in to me veseli slišati. Kadar imate kaj časa, in to se večkrat prigodi, vzemite knjigo v roko, pišite in računajte, namesto da stojite pri vratih in prodajate dolgčas.«

Gospod Musi mi je storil s tem veliko dobroto in se hvaležno nanj spominjam, sicer bi bil še pisati pozabil. Tako pa sem vzel vsaki dan knjigo v roke in naredil zvezek iz belega papirja, vanj pisal in nikoli mi ni bilo dolgčas. Prost sem bil le ob nedeljah popoldne, ko je bila trgovina zaprta.

Med ljudi torej nisem imel časa in prilike zahajati. Seznanil sem se pa z mladeničem blizo enake starosti, sinom tamošnjega usnjara, in postala sva si prijatelja, ki sva ob nedeljah marsikatero prijetno uro skupaj preživela. Cenc je bil jako šaljiv, poln muh in dovtipov, da je bila njegova družba za mene pravo razvedrilo. V zimskem času sem pri njem presedel, njegov oče, pravi stari tržan ali purgar, kakor so se sami imenovali, prinesel je vina iz kleti. Imel je svoj vinograd blizu Velenja z razgledom na Oljsko goro. V lesenem hramu vrh vinograda smo večkrat na leto se zbrali, pili in prepevali. O brezskrbna mladost!

Cenc je tudi z menoj rad uganjal kako šolo. Neko nedeljo pride v trgovino, suče se okoli mene in mi na

suknji nekaj popravlja. Namuzne se in odide. Ko so pa po sv. maši ljudje prihajali kupovat, so se vselej, kadar sem se zasukal, smejali, posebno dekleta. Čudil sem se, kaj imajo vendar ljudje. Končno se pošali neki kmet: »Ali je zdaj taka šega, da zadi repe nosite,« in mi sname iz hrbta lisičji rep. Popoldne sem ves jezen oštel Cenca, ki se je prav krohotal. Po leti sva pa hodila v bližnje toplice v Topolšicah, se tam kopala in potem posedela v senci starega, košatega kostanja.

Tako je minulo več let in še danes se najrajši spominjam na ta čas, ko še nisem vedel, kakšne skrbi in težave mora človek pretrpeti, da se prerije in vzdrži na valovih življenja, ne da bi se pogreznil in utonil.

Prišlo je leto 1848. in vse se je izpremenilo.

30. Kako je bilo 1848. leta.

»Ali se kaj spominjate na to leto?«

Prav nič,« odgovarja Bregar, »bil sem še otrok in kar vem od tega leta, vem le iz knjig.«

»No, vidite, jaz sem pa doživel, kar se je godilo v tem imenitnem letu. Do meseca sušca je bilo vse tiho in mirno. Slišal sem le praviti gospoda Samonika, ki je čital neki časnik, da so na Francoskem nemiri in se boje revolucije. Pošto smo dobili v Šoštanj iz Velenja, kamor je prišla iz Celja in Slovenjega Gradca, brzjav seveda tudi ni bil napeljan, pač pa že med Dunajem in Trstom. Od tiste prekucije, ki se je vršila na Dunaju 13., 14. in 15. sušca, so v Celju šele 16. izvedeli. Ta dan je bil Cenc po svojih opravkih v Celju. Ko se je zvečer domov pripeljal, me je poiskal in pripovedoval, da je v Celju vse razburjeno, da bo odslej »frajhajt« in »glajhajt« in da izgube graščine vse pravice. Povsod da neljubim uradnikom delajo mačkine godbe in jim celo okna pobijajo. Šla sva v neko gostilno in ko se je raznesel glas, kaj se godi v Celju, zbralo se je dosti ljudi in poslušali so Cencove pripovedke.

Vsi smo bili pokoncu in da morajo tudi Šoštanjčani pokazati, da so za frajhajt in glajhajt in da moramo tem graščinskim oskrbnikom in šribarjem cefe (kite) porezati. Tačas je bil zmirom govor o teh cofih, pa še zdaj ne vem, zakaj.«

»Dovolite, gospod Ogriz, stvar je taka. Kitajci nosijo dolge kite ali cefe in ker mislimo, da Kitajci nikamor ne

napredujejo in se drže vseh onih že tisočletja starih naredb svojih davnih pradedov, očitamo vsakemu, kdor ne mara za napredek in se ga na vse kriplje brani, da nosi cof.»

»Takšen cof in še prav dolgega nosi naš graščinski oskrbnik,« govoril je Cenc. »Njemu ga moramo odrezati in mu zapeti po mačje.«

Oskrbnika so, kakor kmetje, tako tudi tržani silno črtili. Trg je bil sicer deželnoknežji, imel svoj magistrat in svojega sodnika ali tajnika, torej ni bil podložen graščini, pa ker so purgarji imeli svoje njive in travnike zunaj tržkega okoliša, so morali tudi odslužiti tlako in dajati desetino od teh svojih zemljišč. Trg pa je imel, in na to so bili ponosni purgarji, starodavne predprave, katere so mu podelili celjski grofje, tačasni lastniki šoštanjske graščine, pred več ko petsto leti, pozneje pa so jih potrdili vsi cesarji. Jaz sem sam videl ta na oslovski koži pisana pisma, pri katerih je visel debeli okrogli pečat.

Torej smo šli pred oskrbnikovo stanovanje. Cenc pa je poprej iz dveh deščic naredil dolge škarje, katere je položil na hišni prag, mi drugi smo pa žvižgali, tulili, na piščalke piskali in s klopotci klopotali. Oskrbnik se je zaprl v hišo in se ni upal prikazati.

Še bolj veseli so bili kmetje, ko so slišali, da ne bo več tlake in desetine. Spomladi niso hoteli hoditi na graščinsko delo, dasi jim je oskrbnik pretil, da bo pisal po vojake. Ker jim le ni dal miru in pošiljal biriče po hišah, da bi prignali ustavljajoče se kmete, so se nekega dne kmetje, bilo jih je več ko sto, zbrali na glavnem trgu in skupaj šli do graščine. Tam bi jim graščak moral izročiti oskrbnika, da bi ga, tako so se menili med seboj, zaprli v tisto kajho in mu jih naložili petindvajset, kakor jih je on tolikokrat po biriču dal naložiti ubogim kmetom.

Vsi smo bili radovedni, kaj bo zdaj. Gospod Samonik me je poslal gledat in šel sem za kmeti. V graščini so bili menda posvarjeni in so zaprli glavna vrata. Kmetje so po njih razbijali in bi jih bili podrli, da se niso odprla in se na pragu prikazal tačasnji kaplan, ki je bil tisti dan v graščinski kapelici maševal. Kaplan je nagovarjal kmete, da naj se umirijo, ker bi po posilnem početju spravili le sami sebe v nesrečo. Kmetje so le vpili, naj se jim izroči oskrbnik in se šele pomirili, ko jim je kaplan naznanil, da oskrbnika ni več tukaj in je odšel v drugi kraj. Tako se je srečno končala ta rabuka.

Po leti so tudi v Šoštanju utanovili takozvano nacionalno gardo, v katero sem moral vstopiti, Cenc pa je bil korporal.«

»Kako pa je to,« vpraša Bregar, »da niste postali vojak, ko ste vendar še sedaj videti popolnoma sposoben za vojaka?«

»Tačas, saj veste, ni bila splošna vojna dolžnost, novince so le na kmetih pobirali, in sicer take fante, katere je imenoval občinski predstojnik ali rihtar, kakor so mu takrat rekli. On pa je naznanjal fante, katerih bi se bila občina zaradi njihove porednosti rada iznebila. V mestih in trgih niso silili nobenega k vojakom, če ni želel tega župan. Novinci so dostikrat zbežali in spominjam se, da so se skrivali po Savinjskih planinah in se celo vojakom in orožnikom ustavljali, ko so jih prišli loviti.

Z nacionalno gardo sem se po leti peljal v Celje, kjer so blagoslovili zastavo celjske garde in k tej slavnosti povabili vse garde Spodnjega Štajerja. Vse mesto je bilo okinčano in so povsod visele zastave, med njimi tudi belomodro-rdeče in nikdo se ni izpodtikal nad njimi. Tačas še ni bilo tega nasprotstva in sovraštva med narodi kakor sedaj, vsak je govoril v svojem jeziku in nobeden mu ni tega zameril.

Po zimi je ponehala ta nacionalna garda, prihodnje leto pa je bil tudi zbor poslancev razpuščen in konstitucija ali ustava odpravljena. Odslej so čedalje več uradnikov nastavljali in ti so komandirali z ljudstvom, včasih prav kakor prejšnji oskrbniki. Edini kmetje so imeli dobiček od vse te prekucije, da sta se odpravili tlaka in desetina in da so postali svobodni na svojih posestvih. Seveda so morali s težkim denarjem odkupiti graščinske pravice in mnogo let plačevati te odkupnine.

Zdaj sem se pa tudi jaz naveličal Šoštanja in želel priti v drug kraj. Samonik me ni zadrževal, ker se je že eden njegovih učencev izučil za komija in preskrbel mi je službo v Mariboru.

Na Šoštanj in na leta, ki sem jih tam preživel, se zmirom rad spominjam. Pred par leti sem se nalašč tja peljal, pa sem našel že močne izpremembe. Mojega prijatelja Cenca ni bilo več med živimi, usnjarija pri mostu se je zelo razširila in so že zidali visoke dimnike, kakor pri tovarnah. Samoniki pa so že zdavnaj trg zapustili. Ker se edini sin ni hotel lotiti trgovine, je stari gospod hišo in

trgovino prodal in se preselil v Gradec. Sin je vstopil v vojaško učilišče in je zdaj neki že polkovnik.«

»Kako se piše?« vpraša Bregar.

«Janko Samonik.»

Bregar pregleda svoj šematizem, to je zapisnik vseh oficirjev.

»Da, da, polkovnik je in se bo še gotovo više povzpел.«*)

»Tačas, ko sem bil jaz v Šoštanju, je že hodil v šolo. Tudi vsi tisti dijaki, ki so tačas toliko šuma delali po trgu, so dosegli več ali manj imenitna mesta in žive v raznih krajih.

31. Peter Ogriz se preseli v Maribor.

Pri Kolencu se je reklo tisti trgovini, v kateri mi je Samonik preskrbel službo. Trgovina je bila v gospodskih ulicah samo za manufakturno blago, katero se je prodajalo tam na drobno, pa tudi trgovcem in kramarjem na deželi na debelo. Iz trgovine so bila na zadnji strani vrata v manjšo sobo, kjer je imel gospod svojo pisalno mizo in železno blagajno.

Ko sem se z vlakom peljal po visokem železnem mostu črez Dravo in iz okna vagona gledal pod seboj in pred seboj nebroj hiš, vmes cerkvene stolpe in vzadi s trto zasajene gorice, mi je srce veselja poskakovalo, da pridem vendar enkrat v večje mesto, kjer mora biti pač vse drugo življenje, kakor v postranskem kraju, kjer sem dosedaj živel. Na kolodvoru je bilo vse polno ljudi, ki so čakali na vlake in tudi po cestah v mesto je bilo prav živahno. Vsem je bilo videti, da se jim mudi. Kam neki tako naglo? V Šoštanju se nam ni nikamor mudilo, obstajali smo, če smo se srečavali in se mirno razgovarjali, dokler se nam je zljubilo. Škrinjo s svojo prtljago sem pustil na kolodvoru in se napotil h Kolencu. Trgovino sem lahko našel.

Gospod Kolenc je bil v trgovini, kjer je bilo dosti kupcev, največ kmetjskih ljudi, bilo je v soboto, ko je tržni dan. Predstavim se gospodu in on gre z menoj v zadnjo sobo. Tam me ogleduje in začne izpraševati, posebno, ali znam pisati kaka trgovska pisma in sestavljati račune.

*) To je bilo leta 1873. J. Samonik je pozneje res avanziral do feldmaršal-lajtnanta, bil povzdignjen v viteški stan in imel nadzorstvo nad vojaškimi šolami, dokler ni šel v pokoj.

(Opazka pisatelja.)

»Usedite se,« mi je ukazal, položil bel papir na mizo in mi narekoval, jaz pa sem moral pisati. Ko je videl moje pisanje, bil je zadovoljen.

»Zdaj pa pojdite po svojo prtljago,« mi je nato rekel gospod Kolenc. »Soba za komije je pri meni v hiši in tudi hrano pri meni dobite.«

Opoldne me je predstavil svoji gospej, ki me je tudi radovedno gledala, popoldne sem pa moral že pomagati v trgovini. Bila sva dva komija in dva učenca. Prvi komi, ki je bil starejši od mene, seznanil me je s črkami na blagu, kakšne številke da pomenijo. Pri tem me je izpočetka zelo motilo, ker sem bil toliko let na črke pri Samoniku navajen, čisto različne od teh pri Kolencu. Trgovci si izberejo kak izrek, v katerem je deset različnih črk, na primer: »Bog te varuj!« Črka *b* je 1, črka *o* 2 in tako dalje, torej pomeni, dajmo *ov* 26. Ta izrek je tajnost gospodarjev in kupujočim strankam neznan.

Kolenc je stanoval v isti hiši, kjer je imel trgovino, v prvem nadstropju. Imel je dvajsetletnega sina Marka in šestnajstletno hčerko Ano. Sina sem videl opoldne pri kosilu in mi ni dopadel. Poznalo se mu je, da je bil razvajan in smel vse početi. Izpučen je bil sicer v trgovstvu, a pomagal je v trgovini le nekaj dni dopoldne, popoldne je pa šel svojim potom pohajkovat po mestu, posedat po kavarnah, zvečer pa po krčmah, da je le malokdaj doma večerjal. Oče je bil včasih zelo nevoljen, a mati je sinčka zmirom branila, češ, da se bo sčasoma že spametoval. In denar, kje ga je jemal mladič? Dobil je od očeta plačo komija, a teh dvajset ali petindvajset goldinarjev na mesec pač ni zadostovalo.

Kmalu sem zapazil, da Marko, kadar je prejel od kake stranke denar za prodano blago, ni vsega oddal v miznico, kamor smo devali skupljeni denar, ampak vtaknil vselej nekaj v svoj žep. Zapazil sem pa tudi, da prvi komi, kadar je mislil, da tega nobeden ne vidi, spravi tudi kak goldinar v svoj žep. To me je silno osupnilo in razburilo. Spomnil sem se izreka svojega očeta: »Pošten bodi, pa boš zmirom dobro izhajal,« in ostudna se mi je zdela vsaka nezvestoba. Žal, da sem pozneje, ko sem postal sam gospodar, večkrat naletel na mlade lahkomiselnih svoje služabnike, ki so si s takim poneverjenjem zapravili za vselej svoje dobro ime. Ker se takim tatvinam ne more priti lahko na sled, začnejo trgovci nastavlјati blagajničarke,

katere edine sprejemajo denar, prodajalci pa samo zapišejo zneske za prodano blago.

Tačas, ko sem služil jaz pri Kolencu, tega še ni bilo, vsak je vzel denar, in ker pač na svetu ni bolj zapeljive stvari kakor denar, se končno ni čuditi, da se je marsikdo, kdor ni imel že od doma prav trdnega prepričanja o poštenosti, dal zapeljati in si prilastil, kar ni bilo njegovega, a ni mislil, da je postal s tem prav navaden tat.

Kupčija pri Kolencu je sicer dobro šla, ker se ni samo na drobno spečalo veliko blaga, ampak so prihajali tudi mnogi manjši trgovci in kramarji iz trgov in vasi ter odpeljali cele zaboje raznega blaga. Torej bi bil vsak sodil, da stoji Kolenc na prav trdnih nogah, toda temu ni bilo tako, kakor sem kmalu uvidel. V pisarni sem zagledal večkrat pisma, opominjajoča Kolenca, da naj plača od tovarn že zdavnaj sprejeto blago. In Kolenc je pobral ves denar, kar smo ga skupili, da ga odpošlje, pri tem se kregal, kam da pride denar in kako to, da ga ni več.

Najbolj me je pa osupnilo, ko je prišlo novo leto in sem pričakoval, da bomo začeli inventirati, to je zapisovati vse blago, kar ga je v trgovini in zalogah, pa o tem ni bilo govora. In vendar le po takem inventiranju, katero smo pri Samoniku opravili vsako leto, ve trgovec, pri čem da je in ali dela z dobičkom ali v izgubo. Jaz sem vprašal gospoda, kdaj začnemo inventirati, a on je odvrnil, da tega pri njem ni treba, saj vidi, da se mu kupčija dobro obnaša. Pa tudi njegovo knjigovodstvo je bilo prav površno, da sem se le čudil taki malomarnosti. Ponudil sem se, da skusim v prostih urah blagajnične knjige v red spraviti in gospodu Kolencu je bilo to prav, pa stvar je bila težavna in računi v velikem neredu.

Kolenčevi niso živeli preveč potratno, ker je bila gospa bolj preprosta, hči pa še ni hodila med svet, v gledališče in na veselice. Tratil je edini sin Marko, mati mu je pa delala potuho, kadar mu je zmanjkalo, nadlegoval je mater, dokler ni šla in vzela pod kako pretvezo denar iz blagajne. Ključke od blagajne je imel sicer gospodar, toda dal jih je brez obotavljanja ženi, če jih je zahtevala. Z menoj se je gospa rada pogovarjala in v nedeljah popoldne me je celo vabila, da jo spremljam, kadar je šla s hčerko na izprehod. Tu sem se поблиže seznanil z Anico in nekaj let pozneje, da Vam takoj sedaj povem, sva se vzela, in ni nama bilo žal dosedaj, ne njej, ne meni. Tačas mi ta misel ni prišla v

glavo, bil sem neznamen trgovski pomočnik, ona pa hči slovečega trgovca.

Če sta pa bila gospod in gospa z menoj zadovoljna, ne tako Marko in prvi komi. Oba sta me pisano gledala, ker sta čutila, da ju opazujem in se bala, da jaz tega ne razkrijem gospodu. Jaz sem bil res v velikih zadregah, kaj naj storim in ali naj opozorim gospoda na to, kaj se godi njemu v veliko škodo. Pa izprevidel sem, da s tako ovadbo nič ne opravim. Oba bosta tajila in končno bom ostal jaz na cedilu, kakor lažnivec in klevetnik, to tem gotoveje, ker bodo lastnemu sinu več verjeli, kot meni tujemu.

Na nekem izprehodu sem namignil gospej, da bi ona gospoda opozorila, toda ona malomarno odvrne, da stvar ni tako huda in da se pač noče vmešavati v to, kar se dogaja v trgovini. Celo zamerila mi je, da sodim prehudo o sinu, Anica pa je meni pritrdila in obsojala Markovo vedenje, s katerim dela njim vsem nečast. Ta dan vrnila se je gospa prav slabe volje domov. Šla je naprej gori po stopnicah, Anica pa je obstala, podala mi roko in šepetala:

»Hvala Vam, da ste povedali resnico. Jaz se bojim, silno bojim, da se ne bo vse zrušilo. Oče včasih čudno govori. In tačas, kaj ne, nas ne bodete zapustili.«

»Jaz? Nikdar!« sem hitel potrditi in zdelo se mi je, da je zabliščala solza v njenih očeh, ko je hitela za mamo, jaz pa sem se vrnil na ulico in ves zamišljen hodil po mestu.

Minulo je dve leti, v tem času sem jaz od svoje plače vsak mesec na stran deval, tako, da sem že imel nabranih dve sto goldinarjev, samih desetakov. In to me je skoro spravilo v veliko nesrečo in doživel sem nekaj tako hudega, da se vselej zgražam, kadar na to pomislim.

Pa čujte!

32. Petra Ogriza dolže tatvine.

Popoldne, kadar ni bilo strank v trgovini, šel sem navadno v pisarno, tam pisal pisma in račune in kar je kdo na dolgu ostal, zapisoval v blagajniško knjigo. Gospodar je prišel včasih gledat, pa zopet odšel, blagajno pa je imel vselej zaprto. Nekega dne tudi pride, odpre blagajno, prešteje denar in ga zloži na kupce, mislil ga je drugi dan odposlati. Naenkrat ga kličejo v trgovino,

kamor odide, pozabi pa zapreti blagajno. Jaz tega nisem opazil in ko sem svoje delo končal, odšel zopet v trgovino. Gospod je bil odšel v mesto po nekem nujnem opravku, bil pa je v trgovini Marko, hodil semtertja, tudi v pisarno, na kar pa jaz nisem pazil, pogovarjal se s prvim komijem, ki mu je na neke besede prikimal, nato se naglo odpravi, mislil sem, da pojde pač po svoji navadi v kavarno.

Črez nekaj časa se vrne gospod Kolenc in gre v pisarno. Tam so bila že pisma pripravljena in jim je bilo treba le denar priložiti. Naenkrat me pokliče gospod. Bil je ves razburjen. Na mizi je imel več kupčkov bankovcev. Ostro me vpraša:

»Kdo je bil med tem časom tu v pisarni?«

»Jaz sem bil,« odvrnem mirno, »da sem spisal ta pisma.«

»Ali ni bilo nikogar drugega?«

»Nisem videl.«

»Glejte,« in gospod začne preštrevati bankovce enega kupčka, »tu sem zložil petsto goldinarjev v desetakah in zdaj jih je le tristo. Kdo jih je vzel?«

Hudo me pogleda, kakor da bi me hotel prebosti s svojimi očmi.

»Peter,« reče, »jaz sem Vas imel za poštenega človeka, pa sem se prevaril.«

Jaz sem se grozno prestrašil, pa tudi razljutil, svest si svojega poštenja.

»Vi vendar ne mislite, da sem jaz vzel ta denar?«

»Kdo pa drugi?« zarohni. »Le kar nazaj ga dajte, če ne, pokličem policaja.«

Zdaj sem se v resnici začel bati, kako naj dokažem, da nisem jaz pobral denarja? In tu sem se spomnil, da sem videl Marka, ko je stopil iz pisarne. Ohrabrim se in odgovorim:

»V tem času je bil tudi Marko v pisarni.«

A zdaj je bil šele ogenj v strehi.

»Vi vendar ne dolžite mojega sina, da krade, to je pa že prevelika predrznost. Kar opravite se, da pojdete z menoj k sodišču.«

Začel sem se tresti od strahu.

»Pri Bogu prisežem, da se jaz nisem dotaknil Vaše blagajne, pa me preiskajte.«

Obrnil sem žepe pri suknji in hlačah, da je Kolenc videl, da so prazni.

»To se ve, da denarja nimate s seboj. Kje je ključ od Vaše skrinje?«

Podam mu ključ in oba greva v sobo, kjer je stala skrinja. Kolenc jo odpre in išče po mojem oblačilu. Nankrat potegne izpod obleke zavitek, ga odpre in lice se mu zasveti od zadovoljnosti. Bil je tisti denar, ki sem si ga prihranil in v papir zavitega shranjeval v svoji skrinji.

Kolenc šteje.

»Ravno dvajset desetakov, kolikor jih je izginilo iz moje blagajne. Ali še tajite?«

»To je moj prihranjeni denar,« vzkliknem, »in tega si ne dam vzeti.«

»Da bi si Vi toliko prihranili, pojdite, pojdite! Nisem še slišal, da bi si kateri komi pri meni kak krajcar položil na stran. Ta je bosa! No, veste kaj, Peter, ker sem zopet dobil svoj denar, Vas nočem storiti nesrečnega in Vas izročiti sodnji. Seveda mojo službo bodete takoj zapustili. Jutri Vam spišem izpričevalo in iščite si mesta kje drugod. Pa bodite pametni in pustite v miru tuje blago in tuji denar. Da sem se v Vas tako zmotil, to mi pa res jako hudo dene.«

Kolenc odide in odnese s seboj »svoj« denar. Toda kaj denar? Zanj mi ni bilo toliko, pa da more misliti o meni, da sem tat, to me je spravilo skoro ob pamet. Drugega nisem imel na svetu, kot svoje dobro ime, in zdaj, če se poizve, česar me je obdolžil moj gospodar, in poizvedelo se bo gotovo, osramočen sem pred vsemi poštenimi ljudmi in nikdo mi ne bode več zaupal.

Vse je kipelo v meni. Opravil sem se, in namesto k večerji, sem blodil po ulicah, premišljeval in premišljeval, kako dokazati, da nisem jaz vzel tistega denarja. Kdo pa? In zmirom se mi je bolj utrdilo v glavi, da nihče drugi, ko Marko je to storil. Zdaj sem se za gotovo spomnil, da sem ga videl stopiti iz pisarne. A kako to dokazati?

Prišel sem do stolne cerkve, bila je še odprta. Domislil sem se, kako me je mati pred odhodom od doma opominjala: »Boga ne pozabi, njega zahvali, kadar ti je dobro. K njemu se zatekaj v stiski in on ti bode pomagal.« Stopil sem v cerkev, prav goreče molil, in ko sem prišel zopet na prosto, mi je bilo lažje pri srcu in moje misli so bile bolj zbrane.

Vedel sem, kam zahaja navadno Marko po večerji, bila je neka zakotna krčma s priimkom »Pri črni mački.«

Tja sem se napotil. Postal sem pri oknu druge sobe in poslušal. Spoznal sem Markov glas in zraven krohotanje prvega komija.

»Zdaj pa le najboljšega na mizo!« kričal je Marko in s pestjo udaril po mizi. »Ali se bojiš, Micka, da ne plačam? Tu imaš desetak na račun, tega danes zapijemo in če ne bo dosti, tu poglej!«

Ker zagrinjalo ni zakrivalo celega okna, sem videl, da je Marko iz notranjega žepa suknje potegnil listnico, jo odprl in dal natakariči desetak, v listnici pa jih je bilo še mnogo videti.

Zdaj sem vedel, da je vzel Marko tisti denar in pre-mišljeval sem le še, kako uveriti o tem gospoda Kolenca in si rešiti svoje dobre ime. To noč sem pač nemirno spal in komaj dočakal dneva.

33. Peter Ogriz odkrije tatú.

Dopoldne sem šel v pisarno, v kateri je bil že gospod Kolenc in pisal zame izpričevalo.

»Gospod,« začnem, »zdaj vem za gotovo, kdo je vzel tisti denar.«

Pripovedoval sem, kar sem sinoči videl, a Kolenc je neverno majal z glavo.

»Pa pokličite sina in v lice mu to povem.«

»Naj bo, pa to Vam povem, če dolžite nedolžnega, ne bom imel nobenega usmiljenja z Vami in Vas bom še danes izročil sodnji. Krasti in potem druge dolžiti, to je pa že preostudno.«

Kolenc pošlje učenca, da naj pride mladi gospod v pisarno. Precej dolgo ga ni bilo, ker je prišel šele pozno v noč domov. Končno se prikaže, še ves ponočen, z zabuhlimi, rdečimi očmi. Ko zagleda mene zraven gospoda v pisarni, postane nekako zmeden.

»Včeraj,« začne gospod Kolenc, »mi je iz blagajne izginilo dve sto goldinarjev. Dolžil sem Petra, a on trdi, da si ti vzel ta denar.«

»Jaz?« vzklikne Marko, pa pri tem obledi. »Kdo more kaj takega trditi? Mene včeraj popoldne ni bilo ne v trgovini, ne v pisarni.«

»Bili ste v trgovini, šli v pisarno, se zopet vrnil, pogovarjali se s prvim komijem in odšli. Pa ga bom poklical.«

»Ni treba,« se zviija Marko, »mogoče, da sem prišel v trgovino, v pisarni pa gotovo nisem bil.«

»Peter nadalje trdi,« nadaljuje gospod Kolenc, kateremu se je začelo že sumljivo zdeti vedenje svojega sina, »da si ti v tisti krčmi plačeval z desetaki, katerih si imel vse polno v svoji listnici.«

Zdaj pa je Marko silno pobledel, pa se zopet ohrabril:

»Saj ni res, kje bi jih pa dobil? Same prazne kvante.«

»Pa pokažite svojo listnico!«

»Čemu neki?« se brani Marko.

Tu mi šine v glavo srečna misel in pogumno, saj je šlo za srečo vsega svojega življenja, sežem Marku, ki se tega ni nadejal, v žep suknje, zagrabim listnico, jo potegnem iz žepa in oddam gospodu Kolencu. Zdaj je Marko zdivjal, hotel je name planiti, pa jaz sem bil veliko močnejši, zgrabil sem ga za roke in potisnil na stol.

Kolenc je odprl listnico in ko je videl v njej še mnogo desetakov, moral je spoznati, da ga je okradel lastni sin. Siromaku je šinila vsa kri v glavo, da sem se začel zanj bati, da se ne zgrudi zadet od kapi.

»Oh, oh!« mu je vrelo iz prs. Marko pa je mene in ves svet preklinjaše zbežal iz pisarne.

»Oh, da imam takšnega sina!« tarnal je Kolenc. »Kaj bo rekla uboga žena? Zmirom ga je zagovarjala in jaz sem se vdal. Tu imate zdaj svoj denar. Silno mi je žal, da sem Vam storil tako krivico. Še to Vas prosim, da o tem nikomur nič ne poveste. To bi bila moja smrt, ko bi se izvedelo, da je moj sin tat. Tu sem Vam spisal izpričevalo, a ga bodem še izboljšal. Morda pa ostanete pri nas?«

»Tega pač ne, gospod Kolenc, zraven Vašega prvega komija in Marka, ki me oba ne moreta živega videti, bi ne mogel izhajati. Tudi se bojim novega sumničenja, katero bi mi morda ne bilo mogoče ovreči, kakor se mi je zdaj posrečilo.«

»Izprevidim,« pritrdi gospod Kolenc, »da tu ni več mesta za Vas. Priporočil Vas bom pa na prav dober kraj. Trgovec Dežman v Ptujju me je vprašal, če ne vem za dobrega komija. Če Vam je prav, mu Vas priporočim.«

»Gotovo mi je prav in prosim Vas, da mu odpišete. Obiskal bom le še svoje stariše, potem pa vstopim v službo. Pred odhodom Vas moram pa vendar opozoriti, da bolj pazite na svojega prvega komija, ki ne dela razločka med svojo in Vašo blagajno.«

»Je pač križ,« vzdihne Kolenc, »ker je tako malo zanesljivih in poštenih ljudi na svetu. Bom moral res dobiti druge ljudi.«

Popoldne sem se šel poslovit od gospe in gospodične. Gospa je bila vsa zmedena in razjokana videti, gotovo je vse poizvedela od gospoda. Pri odhodu me spremlja gospodična v sprednjo sobo. Vprašal sem jo:

»Ali ste tudi Vi včeraj verjeli, kar se mi je očitalo?«

»Jaz že ne. Precej sem mislila, da ni to nikdo drug storil, ko ta nesrečni Marko. Kaj bo še ž njim? Pa zakaj nas zapustite?«

»Sami lahko presodite, gospodična, da mi po takem hudem sumničenju ni več tukaj ostati.«

»Pa hodite z Bogom!« podala mi je roko, »in ne pozabite, kar ste mi obljubili, da pridete, kadar Vas kličemo. Bojim se najhujšega!«

»Gotovo pridem, naj si bodem kjer bodi.«

Hitel sem doli po stopnicah in ko sem se ozrl, stala je še na mestu in mi v pozdrav migala z roko.

Drugo jutro sem se odpeljal v Celje in od tod z vozom v Žalec, da obiščem svoje roditelje.

34. Veselo potovanje Petra Ogriza.

Prav vesel sem bil, ko sem se bližal Žalcu in gledal samo znane mi ljube kraje, romarsko cerkev v Petrovčah, grad Novo Celje in takoj potem sem bil že v trgu s širokim glavnim prostorom. Vsak pač rad pride v svoj rojstni kraj, če so ga lastna volja ali druge okoliščine gnale po daljnem svetu in naj je kraj še tako neznaten proti drugim imenitnim mestom ali slovečim deželam. V svoji rojstni vasici ali trgu se čuti zopet domačega. Tu se spominja nedolžnih, brezskrbnih svojih otroških let, ki se nikdar več ne vrnejo.

Proti večeru je šlo, jesensko solnce se je že nagnilo k zatonu tam za planinami, katerih strmi vrhovi so bliščali v zlatem svitu.

Koncem trga je stala naša hišica. Voz postoji, jaz skočim iz njega in že se prikaže pri vratih mamica. Objela me je, a se začela takoj jokati.

»Kaj pa je, vendar ni kaj hudega?« vprašam.

»Dobro, da si prišel, oče že dalje časa bolan leži in smo ti mislili že pisati, pa ni dopustil.«

Stopim v sobo in ko zagledam očeta v postelji ležečega, zelo shujšanega, se prestrašim. Prav vesel je bil, da sem prišel in moral sem pripovedovati, kako se mi kaj godi. Ko sem začel praviti o tistem hudem dnevu, ko so me dolžili tatvine, se je mati kar tresla od strahu in šele oddahnila, ko je slišala, kako se je stvar vendar srečno končala zame.

»Ko bi ne bil ti takrat stopil v cerkev in se priporočil Bogu, ne bi ti imel toliko razsodnosti in poguma,« dostavila je mati in pritrditi sem moral, da me je potem, ko sem šel iz cerkve, naenkrat popustila prejšnja obupnost in se mi jasno pokazal pot, po katerem bom zmagal.

»Kaj pa zdaj misliš?« vpraša oče. »Jaz bi ti prepustil to našo kramarijo, pa ti ne svetujem, da bi tukaj ostal. Tu sta že dva trdna trgovca in kraj ni takšen, da bi se jih moglo še več tukaj preživeti.«

Tačas, kakor Vam je gotovo znano, v Savinjski dolini še niso vedeli za hmelj. Šele pozneje so ga začeli zasa-jati. Kakor sem slišal, je tamošnji posestnik in gostilničar Hausenbihler prvi delal poizkuse in ko so se dobro obnesli, je tudi druge izpodbujal, da so ga posnemali. Ni jim bilo v škodo, pač pa v veliko korist in vsako leto se širijo hmeljski nasadi.

»Torej mislim,« nadaljuje oče, »da si rajši kje drugod po svetu iščeš svoj kruh. To hišico in branjarijo bo pa prevzela Katra,« to je bila moja sestra, starejša od mene, ki še zdaj vse oskrbuje.

Jaz sem bil z vsem zadovoljen, ker me ni mikalo, pečati se s to neznatno kramarijo in bi rad videl in poskusil še več sveta.

»Kje pa zdaj misliš vstopiti?« vpraša me oče.

»Imam že mesto pri trgovcu Dežmanu v Ptujju.«

»A, pri Dežmanu? Dobra trgovina. Njegov brat ima v Celju pekarijo in oba za ženi dve sestri, saj veš, tam iz Šent Ilja pri Velenju, pri Korošču se pravi. To je imenitna hiša, nekaka graščinica, ki je imela pred letom 1848 tudi nekaj podložnih kmetov. Oče je bil prav podvzeten in mu je vse dobro izteklo, le pri cesti, ki so jo delali skozi Hudo luknjo po želji nadvojvode Ivana, kateremu so tudi nekaj spomenik postavili v izdolbini tik ceste, imel je Korošec velike izgube. To mu je šlo tako po glavi, da je začel hirati in kmalu potem umrl. Toda zapustil je svojemu sinu in peterim hčeram še zmirom lepo premoženje. Pri Dežmanih

v Ptuj se boš dobro izuril v trgovstvu, da lahko potem vstopiš v kako veliko trgovino.« To sem rad slišal.

Ker sem mislil kak teden doma ostati in so bili silno lepi in jasni jesenski dnevi, sem pisal Cencu v Šoštanj, ali bi ne hotel napraviti z menoj izlet v zgornjo Savinjsko dolino. Pričakal da ga bom v Mozirju. Na določeni dan sem bil že zgodaj po koncu in jo mahal peš po cesti do Letuša, odtod pa do Mozirja, ki tako krasno leži med mozirsko planino in Savinjo.

V gostilni pri Lipoldu me je že čakal Cenc. Tačas je bil Mozirje vsled kupčije z lesom prav premožen trg. Najimenitnejše hiše so bile Lipoldova, Maksetova ali Goričarjeva in Dreotova. Iz Lipoldove hiše je bil eden župnik, ki je zlagal prav mične pesmi, eden je zdaj visok uradnik, svetovalec v Idriji, eden je, kakor sem čital, bil poslanec in tu v Mariboru je mlad gospod, doktor svetega pisma.

Tudi Maksetova hiša, pisali so se Goričarji, je slovela, od Dreotovih pa se je naselil eden v Ljubljani in kakor čujem, se bo obogatel z žitno trgovino.

Pri Lipoldovih sva bila dobro sprejeta, ker je bil Cenc ž njimi v nekem sorodstvu. Ko so po trgu poizvedeli, da pojdeva v Šolcpah, se nama je hitro pridružilo več mladih ljudi, med njimi Matija Goričar, s katerim sva bila znana še iz Celja, ker je v tistih letih ko jaz tam obiskoval šolo. Lipold in Goričar sta dala zapreči lojtrske vozove, na katere smo se usedli in peljali skozi Rečico do sv. Frančiška. To je bila pač vesela vožnja. Peli smo, šale uganjali, drug drugega dražili in v svoji brezskrbni preširnosti nismo vedeli, kaj bi vse počeli.

Toda, gospod nadporočnik, Vas gotovo dolgočasi to pripovedovanje.«

»Nikakor ne, gospod Ogriz, saj sem tudi jaz že hodil po tistih krajih in občudoval njihovo lepoto. Slovenci sami zdaj še ne vedo ne, kako krasna je njihova zemlja, pa upam, da se bodo našli ljudje, ki bodo opozarjali domačine in tujce na krasoto slovenske dežele.«*)

»Jaz se s svojo rodbino,« nadaljuje Ogriz, »vozim vsako leto v drug kraj, pa priznati moram, da lepših ko naših ni

*) Kakih petnajst let pozneje so se res našli rodoljubni možje, ki so ustanovili »Slovensko planinsko društvo«, katero je v malo letih čudno napredovalo in po vseh slovenskih gorah in planinah zaznamovalo pota in postavilo hišice za potnike.

(Opazka pisatelja.)

nikjer drugod. Postojna s svojimi čudovitimi podzemeljskimi jamami, južna Gorica s Sveto goro, Bled s svojim kristalnim jezerom in mogočnim Triglavom, Kamnik s svojim zdraviliščem na podnožju Savinjskih planin, Trbiž s svetimi Višarjami, Beljak ob deroči Dravi, Celovec z Vrbskim jezerom, da ne govorim o naših štajerskih krajih, o zelenem Pohorju, o ljubkih Slovenskih goricah, o ljutomerskih vinorodnih krajih, o veselih Bizeljčanih, povsod sem že bil in smo se mudili po več dni, pa povsod smo se dobro imeli. Tačas pa še najbolj, ko smo bili še mladi in se nam je ves svet kazal, rekel bi, v rožnatem svitu.

Od Sv. Frančiška smo šli peš v Luče, kjer smo prenočili, drugo jutro pa naprej v Šolcpah. Tam smo se okrepčali v krčmi, potem pa stopili h gospodu župniku, da smo se vpisali v spominsko knjigo. Gospod župnik nam je s ponosom kazal in glasno čital pesem, katero je bil zapisal Slomšek v to knjigo. Popoldne smo šli v Logarjevo dolino in do slapa Savinje, Rinko in druge gore smo le od spodaj gledali in jih občudovali. Večerjo so nam pripravili pri Logarjevih. Živela je pa tam pri bratu njegova sestra, silno močna ženska, od katere smo slišali, da vrže vsakega moškega, naj bo še tako čvrst. Bila je res visoke, krepke rasti in nobenemu od nas se ni zljubilo, da bi se z njo poskusil metati.

Ker se nismo hoteli vrniti po istem potu, napotili smo se v Gornji grad, kjer smo si ogledali škofov grad in velikansko cerkev, menda največjo na Spodnjem Štajerskem. Iz Gornjegrada pa smo hodili naprej mimo Nove Štifte na Kranjsko in doli na Kamnik, odtod drugi dan na Vransko, kjer smo se ločili. Jaz sem se vrnil v Žalec, drugi pa skozi Braslovče vsak v svoj kraj.

Doma me je že čakalo pismo od gospoda Kolenca, da me trgovec Dežman v Ptuju vsaki dan pričakuje. Torej sem se poslovil takoj drugi dan od starišev, ki so me blagoslovili in mi želeli vso srečo v življenju in odpeljal sem se v Ptuj.

35. Peter Ogriz v Ptuj.

Nisem bil še poprej v Ptuj. Ko sem se torej vozil iz Pragerskega po ptujskem polju, sem stal ves čas pri oknu vagona in gledal, kdaj se mi prikaže mesto. Ptujski grad sem videl že iz Pragerskega, a mesto šele, ko smo se pripeljali bliže Drave. Po dolgem mostu smo preko

Drave prišli do kolodvora. Tam sem izstopil in šel v mesto k svojemu novemu gospodarju. Hiša Dežmanova stoji v ulicah blizu glavnega trga, zidana v starem slogu s silno močnim zidovjem, ob tleh je trgovina, v prvem nadstropju obsežno in lepo gospodarjevo stanovanje.

Predstavim se gospodu Dežmanu. Bil je majhne postave, suhega života, pa izredno živahen in njegove oči so švigale na vse strani, da mu ni ničesar uhajalo, kar se je godilo v prodajalnici. Izpraševal me je in povedati sem mu moral natanko, v katerih šolah sem bil in kje sem potem služboval.

»Kakšnega učitelja ste imeli v Celju?«

»Gospoda Šelandra.«

»Izvrsten učitelj, poznam ga dobro. Torej ste se gotovo naučili lepo pisati in dobro računati.«

»Za pisavo,« odvrnem, »so me povsod hvalili.«

»In kje ste potem služili?«

»Pri gospodu Samoniku v Šoštanju.«

»Koliko let?«

»Štiri in pol.«

»Če Vas je Samonik toliko časa obdržal, je to za Vas dobro izpričevalo in tam ste se lahko marsikaj naučili za svoj stan. Zakaj ste odšli?«

»Ker je postal eden izmed učencev komi in sem bil odveč, pa tudi zaradi tega, ker sem želel priti še v druge kraje.«

»Takšni ste mladi ljudje, nikjer miru, a sčasom bode spoznali, da to vedno pohajkovanje po svetu nič prida ne donša. Kaj pa pri gospodu Kolencu?«

»Tam sem se izuril posebno v knjigovodstvu, ker sem pomagal gospodu v njegovi pisarni.«

»A zakaj ste odšli?« vpraša zdaj gospod Dežman in me ostro pogleda. Bil sem v velikih zadregah. Ali naj povem vso resnico? Toda obljubil sem bil Kolencu, da o celi stvari molčim. Govoriti neresnico pa mi je branila vest. Tedaj rečem:

»Oprostite, gospod šef, da ne povem povoda, zakaj sem izstopil iz službe, morda pozneje enkrat. Zgodilo se je nekaj, kar mi ni dopuščalo, da bi ostal še dalje v Kolencovi trgovini. Gospod Kolenc pa Vam je gotovo pisal, da sem mu ves čas pošteno služil in da ni najmanjše pege na moji časti.«

»Da, da, zelo Vas hvali. Torej pač poskusimo.«

Ta pogovor vršil se je v njegovi pisarnici, ki je bila zraven trgovine in imela okna na vratih, da se je zmirom videlo, kaj se godi v prodajalnici. Najprej mi je zdaj gospod naznanil izrek, katerega črke so pomenjale številke. Potem sem šel v trgovino. Tu je bila velika zaloga blaga, vsakojake robe za moške in ženske obleke od najcenejše rašnje do najfinejšega in najdražjega sukna, žameta in svile. Vse deske okoli zida do vrha polne in lepo urejene po kakovosti blaga.

Opoldne, ko smo šli h kosilu v jedilnico, me je gospa radovedno gledala. Bila je drobne postave, a zdrava videti, pridna gospodinja, prišla je celo pomagat v trgovino, če je bila sila. Pri mizi so že sedeli gospodarjevi otroci, sin, kakih petnajst let star, in dve hčerki, ena starejša, druga mlajša. Sin, Emerih mu je bilo ime, je bil dve leti v Gradcu v šolah in se nedavno vrnil. Oče je seveda želel, da bi se sin tudi poprijel trgovine, da bi po očetovi smrti prevzel trgovino. Pa sin ni imel za to nobenega veselja.

Sin je bil zmirom v zgornjih sobah, čital, pisal, največ pa se kratkočasil z godbo. Znal je igrati na glasovirju, na goslih in na flavti. Starejša hči, Bino so jo klicali, ker je bila krščena za Jakobino, je bila ravno tako strastna ljubiteljica godbe. Že dopoldne smo slišali godbine zvoke, popoldne in zvečer pa brez prenehanja. Gospod Dežman bi bil najrajši videl, da bi se otroci s čim drugim bavili, pa moral se je vdati. Sina tudi zaradi tega ni silil v trgovino, ker je bil rahlega zdravja in so se zdravniki izrekli, da bi mu utegnilo zelo škodovati napeto in glasno govorjenje in prah v trgovini.

Po zimi, ko sem bil že bolj udomačen v hiši, povabili so me včasih v salon, kjer je stal glasovir, kakršnega še nisem videl, pravili so mi, da je bil kupljen za dvanajst sto goldinarjev. In tu sta igrala, Bina na glasovirju, Emerih na goslih, vse iz not, pa tako čudne komade, da mi je kar brnelo po ušesih. Rekli so mi, da si je izmislil to godbo neki Wagner na Nemškem. Pozneje in še zdaj slišim dosti govoriti o tem glasbeniku, pa jaz se na godbo ne spoznam in meni le to ugaja, kar ima take popevke, da bi jih tudi jaz lahko pel.

Ko sta prenehala igrati, vprašala me je gospodična:

»No, Peter, kako Vam dopade?«

»Kaka poskočnica bi bila lepša.«

Smejala se je in smejal se je tudi Emerih.

»Vi pač ne veste, kaj je prava godba.« In Emerih mi je začel razlagati, da je nastopila čisto nova doba za godbo, katere mojster je Wagner. Kar so poprej ustvarjali godbeniki, to vse ni nič in naj se skrije pred tem oznanjevalcem najnovejše godbene umetnosti.

»Vi, Peter,« končal je Emerih, »imate predebela ušesa, da ne razumete vzvišene harmonije te godbe.«

Jaz sem odmajal:

»Ne predebela, le pretanka ušesa imam, ker me bole od te kolobocije glasov.«

»Igrajva torej temu starokopitnežu kak Strausov valček,« smeji se Bina. Igrala sta in to je bila tako vesela poskočnica, da bi kar zraven plesati in peti začel.

V tej trgovini pod vodstvom in nadzorstvom gospoda Dežmana sem postal pravi trgovec in če sem kaj dosegel, moram se zahvaliti njemu. Svoje blagajniške knjige je imel v takem redu, vodil jih je sam, da je vedel vsak trenotek, kako stoji njegova trgovina. Ob novem letu pa smo bili vsi preobloženi z delom, da smo vso zalogo blaga inventirali. Ker sem v tem oziru že iz Šoštanja sem bil precej spreten, me je Dežman sčasom tudi v pisarnico vzel, da sem pisal kaka pisma ali spisoval račune.

Dežmanovi so imeli tudi vinograd v Halozah. Ko je zorelo grozdje, se je tudi rodbina tja preselila, le gospod je ostal v mestu. Ob trgatvi so nas pa vse povabili v nedeljo popoldne. Peljali smo se do pod gore, tam pa med vinogradi po strmi poti navzgor do Dežmanovega hrama, zidana hiša z dvema sobama po eni strani, z leseno stiskalnico v drugi polovici. Odtod smo imeli lep razgled preko ptujskega polja po visokem zelenem Pohorju, kjer stoji na vrhu cerkev sv. Arha, na pol zakrita od gozda.

Čas trgatve je pač najveselejši v krajih, kjer trta rodi. Ko smo se bližali vrhu, so pokali možnarji in potem še ves popoldan, miza pa je bila obložena s kruhom, mesom, pecivom, haloško vino pa nas je ogrevalo in nam razvezalo jezike. Tačas sem sklenil, da si tudi jaz, če si kdaj toliko opomorem, kupim vinograd, in to sem tudi storil.

Dežmanovi so živeli med seboj v najlepši slogi, da sem malokje videl take rodbinske vzajemnosti. Nikoli nisem zapazil med njimi najmanjšega prepira, storili so vsi drug drugemu vse na ljubo. V naši dobi, ko vidimo in slišimo toliko o teh prepirih v rodbinah, človeku dobro dene, ako najde kje kak lep mir v hiši. V teh dveh letih,

kar sem bil v tej hiši, se torej nisem izuril samo v trgovstvu, imel sem tudi zgled, kako se vesti v rodbini, da se ohrani ljubi mir.

Še bi bil ostal tam in prav rad, pa prišlo je pismo iz Maribora in moral sem odtoč, čeprav nerad.

Toda predno o sebi nadaljujem, naj Vam povem, kako se je nadalje godilo pri Dežmanovih in kaj sem sploh opazoval v naših mestih in trgih.

36. Kaj je Peter Ogriz opazoval v naših mestih in trgih.

Pri Dežmanovih se je premoženje od leta do leta množilo, zato stari gospod ni silil sina, da bi vodil on naprej trgovino, ker je vedel, da se bo sin lahko preživel z obrestmi naloženega kapitala, tem bolj, ker sin ni bil potraten in je prav skromno živel. Ko je oče Dežman po kratki bolezni umrl, bila je to največja žalost, katero je rodbina doživela. Zdaj se jim ni več zlubilo ostati v Ptuj, trgovino so prodali in se preselili v Gradec. Tam se je mlajša hči omožila, Bina pa je odklonila vse snubače, katerih se je več oglasilo in tudi Emerih je ostal samec. Obema je bila godba edino veselje in sta bila tako vajena drug na drugega, da se jima je zdela vsaka ločitev nemogoča.

Kadar pridem v Gradec po svojih opravkih, obiščem vselej Dežmanove. Imajo svojo lastno hišo. V sobi stoji tisti dragi glasovir, na steni vise gosli, v odprti omari pa so celi kupi glasbenih del. Ko pridem, se zmirom šalita z menoj, ali se mi že dopade nova godba. Oba se starata z menoj vred, gospa pa, dasi čez sedemdeset, je čvrsta, da se jej leta prav nič ne poznajo. Nemara bo preživela svoje otroke, ker se mi zdita oba bolehna in vsako leto bolj shujšana.

Torej tudi pri Dežmanu, kakor pri Samoniku ni hotel sin prevzeti trgovine po očetu. Ali ni to čudno in jaz se bojim, da bo pri meni ravno tako. Moj sin ne kaže prav nobenega veselja do trgovine in večkrat mi pravi, da bi po končani realki najrajši šel na kako višjo kmetijsko ali vinarско šolo. Kaj naj storim?»

»Siliti ga pač ne, gospod Ogriz, do poklica, ako nima veselja do njega. Jaz vidim to pri nas, kako nezadovoljni so nekateri mojih tovarišev, da jih je dal oče v vojaški šolski zavod, navadno le zaradi tega, da mu ni treba

skrbeti za nadaljno vzgojo. In to se vidi tudi pri drugih poklicih. Sicer pa, saj sami vidite, kako malo je ljudi, ki so zadovoljni s svojim stanom in koliko je takih, ki si domišljujejo, da bi veliko bolje izhajali, ko bi si bili izbrali drugi stan. To je pač obča človeška slabost.»

»Pa še nekaj opazujem v vseh naših trgih in mestih,« nadaljuje Ogriz, »da se prebivalstvo silno naglo izpreminja. Če ne v prvem rodu, navadno pa v drugem preide hiša, trgovina, obrt na drugega lastnika. Takih hiš, da bi bil že tretji rod iste rodbine na isti hiši, ne vem, če jih je v celem Mariboru deset. V Celju, Ptuju in sploh v vseh mestih in trgih tudi ni drugače. Sam Bog ve, kam izginijo te stare rodbine. V teh petindvajsetih letih, kar sem tukaj, sem že videl toliko izprememb v trgovinah, gostilnah, kavarnah, obrtih, da se kar čudim. In kdo se na novo naseljuje? Največ so ljudje iz dežele, iz kmetov, slovenskega rodu. Ko bi se ti ljudje zavedali svoje narodnosti, bi bila že davno mesta in trgi, kar Vi želite, a česar ne bodele dočakali, slovenski.«

»Morda pa še dočakam,« smehlja se Bregar, »če ne v Mariboru, pa v drugih mestih in trgih. Sicer se pa to povsod kaže, da prebivalstvo v mestih vsled neprestanega hudega boja za vsakdanji kruh pred časom oslabuje in da je treba zmirom pritoka svežih ljudi iz dežele. Pri naboru vojakov vidimo najboljše razloček med mestnim in kmetskim prebivalstvom, prvo slabotno, le malokateri popolnoma sposoben za vojaško službo, fantje iz kmetov navadno krepki in zdravi in oni so jedro naše armade. Žal pa, da tudi na kmetih, tam kjer se je vgnezdila ta vražja žgana pijača, se mlademu zarodu poznajo nasledki nezmernega žganjepitja njihovih roditeljev. Tu se pač lahko reče: »Očeto vi grehi se maščujejo nad otroci.«

»Na kmetih,« poprime Ogriz zopet za besedo, »ni take izpremembe v posestvih. Tam se podedujejo navadno posestva od roda do roda v isti rodbini. Nedavno sem govoril z gospodom katehetom realke, ki je iz kmetske hiše doma in pravil mi je, da sedi njegova rodbina že več sto let na isti kmetiji, o čemur se je prepričal iz tamošnjih krstnih knjig. Vendar se je tudi na kmetih zelo izpremenilo po tistem 1848. letu. Tlaka in desetina sta bili odpravljeni, a kmetje so morali plačati za odvezo velike zneske in sploh morajo vse svoje dolžnosti odslej poravnati z gotovim denarjem. Postali so svobodni gospodarji na svoji

zemlji, ne več pod graščinskim varstvom, katero jim ni dopuščalo prodajati zemljišča, tudi dolgov niso mogli tačas delati. V obleki in hrani so bili bolj preprosti. To se je vse izpremenilo. Potrebe so rastle in s časom tudi dolgovi, posebno po preobilnih dotah in davščinah, katere je prevzel mladi posestnik. Konec je bil tu pa tam polom, posestva so se prodala in kdo jih kupuje, vsaj tu v Slovenskih goricah, kjer vse to opazujem? Špekulanti, ki razkosajo potem posestvo na kose in jih prodajajo sosedom ali ljudem, ki si postavijo na takem kosu svojo kočjo. Da, na večje ali manjše kose, kakor prodajamo mi blago na vatre. To mi ne dopade.

Dobro bi bilo, ljudstvo podučiti, pa tudi takih denarnih zavodov bi bilo treba, ki bi rešili kmete iz oderuških krempljev.«

Kar je želel tačas Ogriz, se je malo let pozneje zgodilo. Slovenski rodoljubni možje so po vseh krajih ustanavljali hranilnice in posojilnice, v katerih se je nabiral prihranjeni denar in pomagali kmetom, kadar so prišli v denarne zadrege. Tako je bil marsikateri rešen, da je ostal še nadalje posestnik na svojem, od očetov podedovanem domu. Leta 1903. je zveza slovenskih posojilnic izkazala že 114 posojilnic na Štajerskem, Kranjskem, Koroškem in Primorskem in v teh je bilo vloženih petdeset milijonov kron prihranjenih denarjev in od teh izposojenih triinštirideset milijonov kron v večini kmetskim posestnikom. Zraven celjske zveze pa je v Ljubljani zveza kranjskih posojilnic in gospodarskih zadrug, katerih je več ko sto, ki ima tudi vloženih in izposojenih mnogo milijonov kron. Kdor je torej v denarni zadregi in seveda zaupanja vreden, najde vsak čas zaslombo pri domačih slovenskih denarnih zavodih.

Tudi opazka gospoda Ogriza o naših mestih in trgih na Štajerskem je prav umestna. Prebivalstvo mest in trgov se močno izpreminja, hiše, trgovine, obrtnije gredo iz rok v roko in ljudstvo iz dežele, ki je pri nas slovensko, tišči v mesta. Da bi se vsi ti zavedali svoje slovenske narodnosti, ostali tudi potem, ko so postali purgarji, to, kar so po svojem rodu, Slovenci, in ko bi se držali končno zvesto in neomahljivo našega gesla »Svoji k svojim«, izginil bi s časom tisti nam Slovencem nasprotni duh, kateri oškoduje in zadržuje skupni napredek na gospodarskem polju.

Toda čujmo zdaj, kaj je Ogriza spravilo iz Ptuja zopet v Maribor in kako to pripoveduje.

37. Peter Ogriz se vrne v Maribor.

»Dobil sem pismo iz Maribora in ko ga odprem, precej spoznam, da to ni Kolenčeva pisava. Čitam:

»Ljubi Peter! Naznaniti Vam moram, da že dalje časa boleham in opravljam težko trgovinske posle. Vrh tega nimam nobenega zanesljivega in toliko izvajenega komija, da bi mi pomagal v pisarni. Ponudila se je Ana, da rada, kolikor zna, namesto mene piše. In tudi to pismo jej narekavam. Povabim Vas, da zopet pri meni vstopite, s tem mi storite veliko uslugo. Čim prej pridete, tem bolj Vas bomo veseli. Vsi Vas srčno pozdravljamo.

Kolenc.«

Prav v vogalu pisma pa sem videl drobno napisano: »Spominjajte se svoje obljube.«

Te besede so bile zame odločilne. Gotovo morajo biti velike homatije v trgovini, da mene na pomoč kličejo. Govorim z gospodom Dežmanom in zdaj mu odkrito vse povem. Tudi sem ga prosil, da bi me pustil iz službe čim prej mogoče.

Gospod Dežman me pazno posluša in premišljuje:

»O tistem nesrečnem mladeniču sem že slišal in prav pomilujem Kolenca. Pa tudi njegova trgovina ni v poslednjem času na najboljšem glasu. Jaz bi Vam odsvetoval, ker si boste nakopali na glavo delo, kateremu boste težko kos. No, če ste dali svojo besedo, jo morate držati in jaz Vam ne branim oditi, četudi bi Vas še dalje tukaj rad videl.«

»Ali bi se smel, gospod šef, obrniti do Vas za kak svet, kadar mi ga bo treba in vem, da mi ga bode zelo treba.«

»Zakaj ne? Vselej Vam bom rad svetoval po svoji najboljši vednosti.«

Poslovil sem se od gospe in od mladih in se odpe-ljal v Maribor.

Našel sem Kolenca v pisarnici, kjer je tudi Ana se-dela in pisala. V tem času je bil Kolenc res shujšal. Oba sta bila vesela, ko sta me zagledala. Ana je vstala:

»Zdaj pa že lahko odidem in Vam prostor naredim.«

Kolenc se mi pritožuje, da se sam ne spozna več pri svoji trgovini. Blaga se veliko proda in odda kramarjem, a ti ostanejo na dolgu in potem tudi on ne more plačati, kar je dolžen na blagu in silno ga vznemirja, da dobi čim

dalje več opominjajočih pisem in da mu celo že s tožbami pretijo. »Zdaj že res ne vem, pri čem da sem. Bova morala pregledati račune in knjige.«

»Pred vsem,« odgovorim odločno, »moramo inventirati, da vemo, koliko imate vsega blaga. Potem je šele mogoče sestaviti bilanco, iz katere se bo videlo, koliko imate in koliko ste dolžni. In da Vam odkrito povem, jaz vstopim le pod tem pogojem zopet v Vašo trgovino, če se tako postopa, kakor sem rekel.«

Kolencu to ni bilo po volji, češ, da med letom inventirati, bi se vsem čudno zdelo.

»Čudno ali ne, zakaj se pa ni to zgodilo ob novem letu. Premislite si torej stvar, jaz ne grem poprej po svoj kovčeg dokler se stvar ne reši po mojem nasvetu.«

Šel sem v zgornje nadstropje, kjer sem našel gospo in gospodično. Vprašam, kaj je z Markom.

»Spravili smo ga v Gradec v neko trgovino,« pravila je Ana. »Tu je že take počenjal, da nam je res sramoto delal.«

»Ni bila taka sila, ne,« zagovarjala ga je gospa, prišel je pač v slabo družbo in v Gradcu se neki dobro obnaša.«

»Da bi se le,« ugovarja Ana. »Čemu nas pa zmirom nadleguje, da bi mu pošiljali denar, saj ima tam vendar svojo plačo. Oče je že prav nevoljen in pravi, da mora biti temu enkrat konec.«

Gospa je vzdihovala in molčala, jaz pa sem se začel z Ano meniti o trgovini in kaj da sem zahteval. Ona mi je pritrdila in dostavila:

»Odkar hodim v pisarnico, šele vidim, kako težko je trgovino dobro voditi in kake natančnosti je treba. Oče je vaje na prejšnje dobre čase, ko ni bilo še toliko teh trgovcev. Zdaj pa je ves drugi čas.«

»Dobro sodite, gospodična, in tudi Vi boste morali pomagati, da spravimo voz, ki stoji že ob propadu, na varni tir.«

»Kako naj jaz pomagam?«

»O tem še govorimo.«

Odšel sem in zopet poiskal Kolenco.

»Naj pač bo,« je vzdihoval, »če ni drugače, pa vodite Vi vse to delo.«

V trgovini so bili trije komiji in dva učenca, tisti stari komi je bil vendar že odpravljen. Lotili smo se torej vsi

dela. Iz predalov smo jemali vse te zavitke sukna in drugega blaga, zapisavali, kateri še niso bili načeti, druge pa premerili. Ves teden smo imeli opraviti.

Potem sem segel po račune in blagajniške knjige, zapisoval, kdo dolguje nam in komu mi. Končno sem sestavil glavni račun. In kaj se je pokazalo? Silno sem se prestrašil: Iz končnega računa je bilo razvidno, da je bila trgovina Kolenc za več tisoč goldinarjev več dolžna, kakor je imela imovine. Gospod Kolenc tega ni hotel nikakor verjeti, ker je zmirom mislil, da je, če ne bogat, vsaj premožen in da ima veliko več za izterjati pri dolžnikih, kakor sam plačati dolgov.

Kaj zdaj početi, da ne pride do poloma? Prva tožba in vsa trgovina propade. Peljal sem se v Ptuj h gospodu Dežmanu po svēt.

»Hujše je,« dejal je, »kakor sem mislil. Moj nasvet je, da vpeljete strogo nadzorstvo pri prejemanju denarja v trgovini. Tu se mora pred vsem paziti, da se kaj ne odmakne, kar se rado dogaja. Nadalje preglejte vse cene, ki so na blagu zapisane in jih primerjajte s tem, kar vas stanejo. Gotovo so cene prenizko nastavljene in ker se še zmirom nekaj odpušča, se zgodi, da se prodaja blago v izgubo. Hudo je z upniki, ki prete že s tožbami. Takim pošiljajte vsak teden kak znesek, četudi pohleven, s tem jih umirite. Sicer pa mi naznanite najbolj nadležne, morda sem jaz ž njimi v zvezi in jih potolažim, da se jim ni treba bati izgube.«

Take dobre nasvete mi je dajal gospod Dežman, za katere sem mu bil zelo hvaležen.

Mislil sem že oditi, ko me pokliče gospod Dežman še enkrat nazaj:

»Še na nekaj bi Vas opozoril. Vi se bodele trudili, da spravite zopet na pravi tir zadolženo trgovino. K temu bo treba napeti vse duševne sile, in ko bo zopet vse urejeno, kaj se utegne zgoditi? Da Vam rečejo: »Zdaj te ni več treba,« ali kako tako. Vi boste potratili torej svoje moči za tujo stvar, ko bi začeli v tem času na svojo roko že lahko lastno kupčijo. Jaz bi se spustil na Vašem mestu v to sitno delo le, da Vas vzame Kolenc za kompanjona ali sodruga v trgovini. Torej si tudi to dobro premislite, predno se lotite težavnega dela.«

Zahvaljujoč se za pametne nasvete, sem se poslovil in odpeljal nazaj v Maribor.

38. Peter Ogriz v velikih skrbah.

Od vsega, kar mi je pravil gospod Dežman, šlo mi je najbolj po glavi, da bi se trudil in trudil in končno ostal to, kar sem, služabnik. Bil sem v teh letih, da bi se lahko sam lotil trgovine in s časom, o tem sem bil prepričan, bi se že preril. Tako bo pa minil čas, potekla bodo najboljša leta in nikdar ne postanem samostalen. Premišljeval sem vse to po potu in sklenil, da govorim brez ovinkov s Kolencem.

In pri tem sem se domislil na Ano. Meni je dopadla, ne samo po njeni vnanjosti, bila je čedno dekle, tudi po vsem svojem vedenju in svoji razumnosti. Dokler je veljala za bogato, bi se ne bil drznil nanjo misliti, a zdaj, če danes umrje oče ali če mora zapreti trgovino, stoji na svetu brez vseh sredstev, prava sirota. Jaz pa bi se ž njo združen še z večjim veseljem poprijel dela. Vendar je treba poizvedeti, kaj ona misli.

Drugi dan sem pazil, kadar odide gospa na trg in je ostala Ana sama doma ter sem jo obiskal.

»Kako je z našo trgovino?« bilo je njeno prvo vprašanje. »Ste li že sestavili račune? Sem prav radovedna.«

»Sestavil, toda ne upam se Vam jih pokazati, bi se preveč prestrašili.«

»O le pokažite jih, saj slutim najhujše. Oče je že vse te dni ves razburjen, ne more ne jesti in ne spati, kakor mama pravi, prav smili se mi.«

»Res, gospodična, hudo se kaže, pa še ne smemo obupati in z božjo pomočjo spravimo počasi zopet vse v red. Po tej bilanci,« imel sem jo s seboj, »je žal več dolgov, kot imetka.«

»Moj Bog,« vzklikne Ana vsa prestrašena, »tedaj smo izgubljeni. Ubogi oče! Uboga mama!« in solze jej rose oči, da se mi je prav usmilila.

»Nikar ne obupajmo,« jo tolažim. »Gotovo se bo dalo pomagati.«

»Vi nas ne zapustite!« Ana me prosi, da pogleda.

»Rad ostanem in upam, da spravim vse zopet v red, toda le pod enim pogojem —«

»In ta je?« vpraša Ana.

»Da me sprejme Vaš oče za kompanjona. To ne zahtevam samo zaradi tega, da zagotovim sebi samostalnost, ampak tudi zaradi Vas in Vaše prihodnosti. Recimo,

da se nam posreči zopet trgovino spraviti v dober tir in bi oče umrl, potem bi jo imel pravico prevzeti Vaš brat. Kaj bi bilo za tem, si lahko mislimo.«

»Oh ta nesrečni Marko, koliko smo ž njim že prestali!« je odgovorila Ana.

»No, vidite, če sem pa jaz kompanjon, potem bi, prosim, da me mirno poslušate, stopil pred Vaše stariše in jih prosil za Vašo roko.«

Ano je oblila rdečica, jaz pa sem jo prijel za roko in ni mi jo odtegnila.

»Ne silim, da mi že danes odgovorite, pa neko drugo stvar imam, za katero se morate odločiti, ker le ž njo si upam doseči dovoljen uspeh. Glavna napaka v naši trgovini je, da sprejema vsak komi denar. To hočem odpraviti, ako sem gotov Vaše pomoči.«

Ana se je umirila.

»Prav rada pomagam, le povejte kako.«

»Jaz bom odredil, da ne bo smel sprejemati noben komi denarja, ampak se s stranko le pogoditi za ceno, potem pa jej dati listek, na katerega napiše znesek. Vi pa bi bili blagajničarka, imeli v trgovini svojo mizico kje blizu vrat. Vsak kupec Vam izroči listek in plača, kolikor je zapisano na listku. Vsak večer pa preštejemo skupljeni denar in ga denemo v blagajno.«

»Tako opravilo bi mi pa dopadlo,« zasmeji se Ana.

»Če bo le Vašim starišem všeč.«

»Žakaj ne? To je moja skrb.«

»Torej ostaneva zaveznika, dokler naju ne bo vezala tesnejša vez, ako Bog da.«

Odšel sem in se nisem zdaj bal nobenih zaprek. Kolenc je bil ves prepaden, odkar je vedel, kako slabo stoji ž njim. Ko sem mu torej povedal svoje misli, se mu je zdelo sicer čudno, da bi me vzel za kompanjona, pa po dogovoru z Ano je pritrdil, ker mu je tudi Dežman to nasvetoval. Napravila sva torej pogodbo, po kateri je bilo določeno, da preide Kolenčeva polovica po njegovi smrti na hčerko Ano, sinu Marku pa se da primerna odškodnina, kolikor bo mogoče po stanju premoženja.

Predno pa je bila sklenjena ta pogodba, povedal sem Kolencu svoje misli, da nastavimo posebno blagajničarko, ki bo pobirala ves skupljeni denar. Moj predlog mu je ugajal, a koga nastaviti. Povedal sem mu, da je gospodična Ana pripravljena, prevzeti to opravilo.

»Moja hči? Kaj pa mislite? To se pač ne more zgoditi. Kaj bo rekla gospa?«

»Pa pojdiva vprašat.«

Šla sva in kar sem pričakoval, zadela sva na hudi odpor pri gospej.

»Kaj bodo rekli ljudje, če bodo videli našo hčer v trgovini? Ana, si čula, ti vendar ne boš prevzela takega dela?«

»Prav rada ga prevzamem, če pomagam s tem v trgovini,« odgovorila je Ana mirno, a odločno. »Ljudem pa, vsaj pametnim, bo to še dopadlo, ne pa, da bi se nad tem izpodtikali. Torej le pripravite mizico z ročno blagajno, da shranjujem v njej denar. Prav veseli me, da bom imela vsaj kako delo in tudi kratkočasno bo, videti zmirom ljudi, kako dohajajo in odhajajo.«

Gospa se je vdala, če prav ne rada in ni mogla razumeti, da v tako imenitni trgovini, ki dobi lahko plačane ljudi, bi morala pomagati lastna hči. Ona ni vedela, ker jej nismo hoteli tega povedati, na kako slabih nogah stoji ta trgovina.

Prihodnji ponedeljek je bilo že vse urejeno. Vsak komi je dobil drobno knjižico z listki, na katere je zapisoval znesek, ki ga ima plačati kupec za kupljeno blago, Ana pa je sedela ali stala pri mizici in pobirala denar. To se ve, da je nismo držali ves dan v trgovini, le tiste ure, ko je bilo največ opravka. Potem je lahko odšla in sem jaz prevzel njen posel.

Ker je bil zmirom eden od nas v trgovini, so se tudi komiji in učenci bolj potrudili, da so kupcem prijazno postregli in jih tako zvabili, da so radi zopet prihajali, posebno, ker so dobili pošteno blago po primerni ceni. Ko smo v soboto zvečer sklenili račune in sešteli denar, kar smo ga skupili celi teden, pokazalo se je, da ga je bilo precej več, kakor prejšnje tedne. Jaz sem med tem, kadar ni bilo kupcev, pregledoval vse na blagu napisane cene, jih primerjal z računi tovarn in tu in tam našel, da so cene ali previsoke ali prenizke. Zapisoval jih je bil prejšnji prvi komi, pri čemur se ni trudil, da bi izračunil natanko prodajalne cene in tudi ni premislil, da se pri novem blagu, ki ravno dojde, mora zahtevati nekoliko večji dobiček, ker se mora pozneje, kar ga ostane, bolj po ceni prodajati, ker ostanki izgubijo vedno na ceni.

39. Peter Ogriz ima opraviti z židi.

V trgovini je bilo torej zdaj vse dobro urejeno, ko bi ne bilo toliko teh starih računov neplačanih. Od vseh strani so nas pritiskali, najhujše par židov, ki so imeli v Brnu tovarne za sukno, in katerim smo dolgovali več tisoč na blagu. Eden, Abraham po imenu, izročil nas je že nekemu advokatu na Dunaju in ta pretil nam je s tožbo. Poslali smo po sobotah po sto goldinarjev, a s tem ni bil zadovoljen in zahteval je, da podpišemo za ostali dolg menico. Temu sem se branil. Menica, veste, je nevarna stvar.«

»Vem, gospod Ogriz, dasi sam nisem še nikoli podpisal menice in jo tudi ne bom. Pa imel sem tovariše, ki so bili tako nesrečni, da so jih podpisali. Prišli so s tem židom v kremplje in se jih niso mogli več rešiti. Poznam več takih, ki so postali vsled tega nesrečni in nekateri so si v svoji obupnosti segli sami po življenju.«

»Bral sem o tem v časnikih,« pravi Ogriz, »posebno na Gališkem se dogajajo take stvari.«

»Da, da, na Gališkem,« pritrdi Bregar, »tam so se židi že tako zaplodili, da je vsak peti človek žid. In ker se ti ljudje le od barantije žive, saj niso za nobeno drugo delo, jim nobena pot in nobeno sredstvo ni dovolj nepošteno, da bi se ga v svoji pohlepnosti po denarju bali ali sramovali. Poljaki se imajo le židom zahvaliti, da so tako grozno propadli. Njihovi plemenitaši, njihove najžlahtnejše rodbine so tako zadolženi pri židih, da je le od teh odvisno, ali jih še puste na njihovih gradovih. Pa tudi na Ogrskem ni dosti bolje, tudi tam preidejo graščine v njihove roke in stare plemenitaške rodbine na kant. Kjer se vgnezdijo žid, tam za kristjana nobena trava več ne raste.«

»Res, res, gospod nadporočnik. Zato smo pač mi še srečni, da ne silijo še v naše kraje. Pred letom 1848. se sploh niso smeli na Štajerskem naseliti, tako se mi je pravilo. Štajerski stanovi so plačali bojda svojemu vladarju veliko tisoč zlatov, da je prepovedal židom se na Štajerskem naseliti ali tu trgovati.«

»To predpravo je res imela Štajerska in škoda, da so jo leta 1848. meni nič tebi nič odpravili. Jaz Vam pravim, gospod Ogriz, da so židi najhujša šiba božja za vse narode, kateri jim dovoljujejo enake pravice s svojimi ljudmi. Sploh za človeštvo kaj koristnega še ni storil noben žid. Oni skrb le zase in odirajo brez usmiljenja

druge narode. Nabirajo si ogromna bogastva, mi moramo delati, oni pa žanjejo.«

»Vse res,« meni Ogriz, »čudim se pa le, da v nemških časnikih, vsaj v tistih, katere jaz čitam, nikoli ni besede proti židom. Da, za mračnjaka in Bog še ve za kaj proglašajo vsakega, kdor si upa le besedo ziniti proti ravnopravnosti židov.«

»Temu ni čuda, gospod Ogriz, saj so skoro vsi ti časniki v njihovih rokah, časnikarji so od njih plačani, torej njihovi sužnji in morajo plesati, kakor jim godejo židi.«

»Najhujše je pri nas v trgovini. S časom bo, kakor kaže, prešla vsa v židovske roke. Oni kupujejo tovarne ali si zidajo nove, ustanavljajo velikanske denarne zavode in nas trgovce pritiskajo, kjer le morejo. Pa se tudi človek ubrani težko teh židovskih agentov, ki Vam vsiljujejo tako dolgo svoje blago, da se jim končno res usedete. Nekatere trgovine imajo že zdaj skoro popolnoma v svojih rokah. Usnarji, kakor mi tožijo, ne morejo dobiti ne kož, ne prodati usnja na debelo, da ne bi šlo skozi židovske roke. Vinska kupčija na Ogrskem, in menda že tudi na Hrvatskem, je vsa židovska in skoro od tam ne bo dobiti pristne kaplje, ker židi vse vino ponarejajo. S to brozgo, ki jo dajo lahko poceni, oškodujejo naše vinogradnike že prav občutno. Tu bi se moralo pač strogo postopati proti takim sleparjem.«

»Na primer tako, gospod Ogriz, ko med vojsko leta 1859. Neki vinski trgovec je prevzel oddajo vina za vojaštvo. Vojaki so ga dobivali, a kdor ga je pil, mu je slabo prihajalo. Preiskali so vino, spoznali, da je ponarejeno in vsega, bilo ga je več sto polovnjakov, izlili v reko.«

»Vi govorite o vojski leta 1859. Ali se ni godila takrat tudi z voli neka goljufija?«

»Godila se je. Zagrebški žid, ki še živi in je prav bogat, ki je prevzel oskrbovanje armade z mesom, je prignal na tisoče volov do taborišč vojakov. Po dnevi so jih gnali v tabor in jih prešteli, po noči so jih pa po več sto odgnali na nasprotnem kraju in drugi dan ravno tiste vole postavili zopet v tabor, torej so jih dobili po dvakrat plačane. Po vojski se je pač poizvedelo o tem sleparstvu, pri katerem pa je tistemu židu pomagal tudi neki gospod krščanske vere. Preiskovali so stvar in nekatere kaznovali, general pa, ki so ga dolžili, da je zatisnil pri tem svoje oči, se je sam ustrelil. Čudim se pa res, da se še zmirom

gode sleparstva in zločini, ko vendar končno prej ali slej pride skoro vse na dan.«

»Nadaljujem. Tisti fabrikant Abraham iz Brna pripe-ljal se je sam v Maribor, silil je svojo menico, a jaz se nisem dal pregovoriti. Kar smo imeli ravno v blagajni, dali smo mu na račun, a morali smo naročiti takoj nekaj blaga, dasi nam ga ni bilo treba in smo ga tako odpravili. Ko smo ga čez leto dni izplačali, nismo od njega več je-mali blaga. Saj smo ga imeli sploh preveč v zalogi in morali smo ga, da se ga iznebimo, dajati kramarjem po deželi po nizki ceni.

To mi je bilo leto polno velikih skrbi. Včasih, kadar so pritiskali upniki, si nisem vedel pomagati in bi bil naj-rajši pustil vse, pa šel po svetu. Toda smilila se mi je Ana in tudi njeni stariši, kateri bi prišli po propadu trgo-vine prav na beraško palico in stari gospod morda še v preiskavo, kakor se to godi, kadar pride kak trgovec na kant. In kadar sem gledal Ano, kako opravlja ona vestno svoj posel pri blagajni, sem se zopet ohrabril. Parkrat sem se peljal h gospodu Dežmanu v Ptuj in on je pisal tistim npinikom, ki so bili najbolj nadležni in jih potolažil.«

40. Peter Ogriz in krojač Matiček.

»Tu Vam moram povedati neki dogodek, na katerega se še sedaj rad spominjam.

Neke nedelje popoldne sem šel iz mesta, da bi prišel na sveži zrak in se malo oddahnil od napora in skrbi, ka-terih sem imel ves teden polno glavo. Bilo je spomladi in vsa narava se je vzbudila k novemu življenju. Šel sem po veliki cesti proti Leitersbergu. Srečevali so me kmetski ljudje v čednih nedeljskih oblekah in vsi so se veselo me-nili med seboj. Ta ali oni poznal me je že tudi iz trgo-vine, pozdravil me je, nagovoril sem ga, par besed in zopet sva šla vsak svojo pot naprej. Z zavistjo sem gledal na ljudi, ki tako brezskrbno — vsaj meni se je zdelo, da jih prav nobene skrbi ne mučijo — hodijo po svetu. Gotovo ne mislijo ne na to, kaj je bilo, ne na to, kaj bo jutri. Moja glava pa je bila polna načrtov in računov in še v sanjah se mi je blodlo samih števil.

Krenil sem jo na pešpot in obstal na vzvišenem kraju ter se ozrl nazaj po mestu, ki je s svojimi nebrojnimi rde-čimi strehami ležalo pod menoj. Drava se je srebrasto

svetila, onstran na bregu zopet hiše in hiše in v ozadju zeleno Pohorje s svojimi črnimi gozdi. Stal sem dalje časa in občudoval ves ta lepi kraj, v katerem bi ljudje pač lahko srečno živeli, ko bi ne bilo toliko te nesloge in prepira med njimi.

Obrnil sem se in tu vidim ne daleč od mene sedeti pod jablano človeka s knjigo v roki. Bil je videti drobne postave še prav mlad. Zanimal me je in stopil sem k njemu.

»Kaj pa bereš?« ga vprašam. Pogledal me je in njegove oči so bile tako jasne in razumne, da sem kar čutil nekako zaupanje do njega.

»Evangelije čitam,« mirno odgovori.

»Odkod jih pa imaš?«

»Naš gospod župnik mi jih je podaril, ko sem se od njega poslovil in šel po svetu.«

»Kaj iščeš po svetu?«

Nasmehnil se je:

»Pametne in srečne ljudi.«

Ta odgovor me je res presenetil. Saj je to bil fant, ne črez dvajset let star in da bi imel take čudne misli.

»Si jih že dosti našel?«

»Dosedaj še ne, hodim še premalo časa. Morda pa ste Vi eden tistih, ki so srečni.«

Odmajal sem z glavo.

»To se Vam na licu pozna. Pa kaj Vas tako silno skrbi?«

»Kaj bi ti pravil, ti tega ne razumeš. Vi na deželi ne veste, kakšne skrbi nas davijo v mestih.«

»Meni se zdi, da prav po nepotrebnem. Saj vendar človek ne potrebuje Bog ve koliko, da se preživi.«

»Ti seveda ne potrebuješ veliko, menda misliš, kakor Bog ptice pod nebom živi, tako bo tudi tebe.«

»In me tudi bo, pa ne kakor ptice brez dela, jaz si zaslužim svoj kruh z delom svojih rok. Naučil sem se krojaštva, hodim po hišah in imam zmirom dovolj opravka. Skrbi pač ne poznam.«

»Torej si srečen.«

»Bil bi, ko ne bi videl zmirom in povsod toliko ljudi nezadovoljnih, godrnjajočih nad seboj in nad vsem.«

»Kako se pišeš in odkod si?« ga vprašam v svoji radovednosti, ker me je vedno bolj zanimal.

»Krstili so me za Matička, doma pa sem onkraj Pohorja.«

Tu seže nadporočnik Bregar Ogrizu v besedo :

»Matiček? Poznam ga, poznam. Oglasil se je večkrat pri mojih stariših. Pravi modrijan na kmetih, pri tem skromen, pa poln goreče ljubezni do potrlih in nesrečnih ljudi.«

»Res, takšnega sem spoznal,« nadaljuje Ogriz. »Njegova preprosta govorica me je umirila in rekel bi, razpršila tiste oblake skrbi, ki so mi polnile glavo. Usedel sem se zraven njega :

»Kakšen evangelij pa čitaš?«

»Ta-le.« Podal mi je odprto knjigo.

»Nisem vajen čitati slovensko.«

»Pa znate slovensko.«

»Znam, saj sem doma v Savinjski dolini in kako bi se mogel celo tu v Mariboru preživeti, ko bi ne znal slovenski.«

Matiček vzame zopet knjigo in bere sv. Matevža peto poglavje:

»Ko pa Jezus vidi ljudstvo, stopi na goro ; in ko se je usedel, stopijo k njemu njegovi učenci. Pa odpre svoja usta ter jih je učil, govoreč : Blagor ubogim v duhu —« in Matiček je bral, a ko je prišel do odstavka : »Blagor mirnim,« ponehal je, me pogledal s svojimi čudnimi, jasnimi očmi in dejal je : »Zakaj ste nemirni? Bog je nad nami in kdor njemu zaupa, ne bo zapuščen.« Potem še vpraša :

»Ali hodite v cerkev?«

»Navadno vsako nedeljo.«

»Torej poslušajte, kadar se na prižnici bere evangelij?«

»Poslušam, pa si ne zapomnim.«

»Ker imate vse svoje misli pri svojih posvetnih delih in potem ni čuda, da se tako malo ravnete po besedah svetega pisma, katere pač slišite, a takoj pozabite. Ko bi si ljudje samo te dve zapovedi svetega pisma zapomnili : »Ljubi svojega bližnjega, kakor sebe« in : »Kakor hočete, da bi ljudje vam storili, ravno tako storite tudi vi njim,« zavladata bi ljubezen in ž njo mir in sreča na zemlji. Vi pa, ki toliko govorite o skrbah, zapomnite si, kar pravi Jezus : Pridite k meni vsi, kateri se trudite in ste obteženi in jaz vas bom okrepčal.«

Matiček je spravil knjigo v svojo torbico in oba sva vstala. On je šel naprej proti pesniški dolini, jaz pa nazaj v mesto in ni mi bilo več tako tesno in skrbi polno pri srcu. Kadar se pa bere v cerkvi peto poglavje sv. Matevža,

se vselej spomnim, da sem ga slišal v dobi, ko se mi je hudo godilo in da me je takrat res utolažil.

Odslej sem se trudil s podvojeno silo v trgovini in trud se je izplačal. Ko smo z novim letom zopet vse blago inventirali in primerjali stroške z dohodki, doznali smo na svoje veselje, da smo dobro napredovali in da se nam ni treba bati, da propademo. In zdaj se mi je zdel pravi čas, da sem stopil pred Anine roditelje in jim razodel svojo in tudi Anino željo, da se poročiva. Roditeljem je bilo to po volji. Po veliki noči sva se vzela, od tega je sedaj že več ko dvajset let in ni nama bilo nikoli žal, ne meni, ne njej, da sva se zvezala za celo življenje.«

41. Peter Ogriz in gospod Bric.

Neko nedeljo leta 1873. pride Ogriz smehljajoč se na vrt, kjer ga je čakal že nadporočnik Bregar.

»Čujte, kakšna čast me je včeraj doletela. Obiskal me je imeniten gospod, naš poslanec Bric.«

»Bric? Kaj pa je iskal pri Vas?«

»Le čujte! Pripeljal se je pred našo trgovino s tisto elegantno kočijo in s tistimi iskrimi konjiči, spredaj pa je sedel kočijaž v uniformi. Jaz sem se kar čudil, kaj ga privede do mene. Gospa je sicer kupovala večkrat pri meni kako fino blago, svilnato ali žametno, četudi si je, kakor sem slišal, naročevala svojo obleko iz Pariza, pa Brica ni bilo še nikoli k meni. Pozdravim ga in vprašam, s čim naj mu postrežem. On, da bi rad govoril z menoj. Greva v pisarnico, kjer mu ponudim sedež. Tu mi začne praviti, da se on kot poslanec silno trudi, da bi pridobil tudi svojim volilcem kake koristi in sedaj se ponuja taka priložnost, treba se je je samo poprijeti. Posrečilo se mu je pridobiti neki rudnik, kateri tistim, ki ga bodo obdelovali, obeta nenavadno velike dobičke.

Iz tiste rude se dobiva cink, kateri se bo za dobro ceno oddal cinkarni v Celju. Rabil se bo namreč za nove topove, katere je neki general iznašel.«

»General Uhacius, to je res.«

»Da se pa ta rudnik spravi v red, je treba večjega kapitala, kakih sto tisoč goldinarjev, potem bo pa nesel dvajset procentov in še več. Da bi bili tudi drugi deležni takih lepih dobičkov, zato je sklenil povabiti nekatere imenitnejše meščane, da vstopijo v društvo za obdelovanje

tega rudnika, ki ima neizčrpne zaklade cinkove rude. Kolika da je njegova vrednost, to kaže ta-le cenilni zapisnik.

Potegnil je iz žepa zavitek pisem in položil pred me zapisnik, v katerem sta se dva veščaka izrekla, da je vreden rudnik svojih štiristotisoč goldinarjev.

»Štiristotisoč?« smeji se Bregar, »da, ko bi bilo kamenje zlato. Zdaj živimo res v dobi najdrznejših sleparstev, pa na vseh straneh že poka in skoraj bomo doživeli strašen polom.«

»Tudi meni se zdi več ko čudno, kaj vse zdaj na dunajski borzi počenjajo, in ta strastna igra se je kakor kuga razširjala po vsej deželi. Še celo tu v Mariboru slišim, da se jih je dalo več zapeljati, da pošiljajo svoj denar na dunajsko borzo, kjer imajo židje vse v rokah. Mene so že večkrat nagovarjali, naj se tudi lotim tega igranja, toda jaz poznam žide in se jih bojim, kakor vrag križa.«

»Ta Bric,« omenja Bregar, »je že ves v židovskih krempljih. Obžalujem le njegovo gospo. Pravijo, da že dalje časa boleha, prav lahko iz same žalosti, da si je navezala takega zapravljevalca in razuzdanca.«

»Vi ga menda le preostro sodite, gospod nadporočnik.«

»Nikakor ne, jaz ga poznam, saj sva služila skupaj več let. On nima v sebi niti pojma časti in taki ljudje končno sramotno poginejo. No, kako dalje?«

»Bric je torej govoril in to se mu mora priznati, da govoriti zna in mi dokazoval, da mi le iz posebnega spoštovanja do mene privošči pristop v to društvo. Zaznamoval me je z devet tisoč goldinarji. Pokazal mi tudi imena vseh drugih, ki bodo pristopili. Jaz sem se izgovarjal, da se spoznam edino le pri svoji trgovini. Sicer pa sem dejal, da si bom stvar premislil. S tem sem upal, da se ga iznebim.

A zdaj potegne Bric iz listnice dve menici in me nagovarja, da bi mu na ti dve menici posodil nekaj tisočakov, vsaka se ji glasila na deset tisoč goldinarjev in na obe sta bila zraven njega podpisana tisti stotnik, ki je tudi poslanec in njegova gospa.«

»Torej zdaj že z menicami slepari, bo kmalu konec. In Vi, gospod Ogriz?«

»Obečal mi je po več tisoč goldinarjev dobička, ker je ravno sedaj v zadregi in zaradi velikih stroškov, ki jih ima pri rudniku. Jaz sem se izgovarjal, da sem izdal vso svojo gotovino za blago, ki sem ga nakupil. Prav nevoljen je odšel. Zdaj se zdi tudi meni vsa stvar jako sumljiva.«

»Kakor sem Vam rekel,« dostavi Bregar, »bo kmalu konec.«

Kar je Bregar tačas trdil, se je res zgodilo, pa šele dve leti pozneje. Tako dolgo znal se je Bric še vzdržati na površju, dokler se končno ni zrušila njegova ladja in potopila.

Ko je o tem poizvedel Ogriz, dejal je:

»Zopet sem se prepričal, kako resničen je izrek tistega slavnega Amerikanca Franklina:

»Kdor Vam pravi, da morete obogateti po drugem potu, kakor po delu in varčnosti, je lažnivec.«

Saj on sam, Peter Ogriz, se je le po delu iz nič dokopal do lepega premoženja.

42. Kaj pa z Markom?

vprašal je Bregar gospoda Ogriza.

»Kakor sem Vam že pravil, je tačas, ko sem se vrnil jaz iz Ptuja, Marko bil že v Gradcu, kamor so mu pošiljali denarne podpore. S časom sem šele poizvedel, zakaj je zapustil Maribor in šel v Gradec. Tista Micika, ki je bila natakara v krčmi »pri črni mački«, kamor je vsak večer zahajal Marko, dobila je službo v neki gostilni v Gradcu. Marku je bilo dolgčas po njej in je izginil nekega dne iz Maribora. Iz Gradca je pisal, da je vstopil tam v znano železno trgovino, kjer bo s časom že toliko zaslužil, da se bo preživel. Ko je pisal zopet po denar, sem mu jaz odgovoril in priložil račun, iz katerega je razvidel, kako slabo stoji s trgovino, da naj odslej le sam zase skrbi.

Nekaj mesecev potem smo slišali na svoje veliko začudenje pri svetem opravilu v frančiškanski cerkvi oklic: Ženin Marko Kolenc iz Maribora, nevesta Micika in tako dalje tudi iz Maribora. Kako da se je stvar tako zasukala, sem pozneje poizvedel.

Micika je bila prebrisano dekle in ker je mislila, da je Marko sin bogatih starišev, ga je držala in ne več izpustila. Vplivala pa je na njega prav dobro. Ona ga je prisilila, da si je moral poiskati službo in ga imela pod strogim nadzorstvom. Ker si je bila prihranila nekaj denarja, vzela je trgovino v najem in začela z branjarijo. Tudi kuhala je in dajala hrano uslužbencem tovarn ter si pridobila čedalje več gostov. Končno se je omožila z Markom. On je moral pomagati odslej v branjariji, nositi strankam

drva in premog, hoditi po blago v mesto in stōriti pač vse, kar mu je ona ukazovala.

Ko sem imel opraviti v Gradcu, sem ju obiskal in spoznal v Miciki pametno in pridno žensko. Pravila mi je, da bi imela priliko prevzeti trgovino s špecerijskim blagom in jedili, a da imata za to premalo gotovine. Jaz sem si ogledal tisto trgovino, ki je bila na dobrem kraju in ker je bil Marko sedaj ves drugačen, da smo se smeli zanesti nanj, pritrdil sem Miciki o njeni nameri in obljubil, da bomo pomagali, kar nam bo mogoče, kadar bosta prevzela trgovino. To smo tudi storili.

Marko ni bil sicer izučen v špecerijski stroki, le v manufakturni, pa izvežbal se je hitro tudi v tej trgovini in dobro se jima je obnesla. Imela sta v trgovini zraven navadnega špecerijskega blaga tudi delikatese, to je fina jedila, ribe vseh vrst, svinjetino, klobase, salame, razne sire, vino in pivo v boteljkah, likerje in kar je takega, kar si gospodje v mestih radi privoščijo. Zadi za trgovino pa je bila sobica, kamor so zahajali gostje na male južine. Tudi jaz sem se vselej tam oglasil, kadar sem prišel v Gradec.

Duša vse te trgovine pa je bila le zmirom gospa in dokazala je resničnost izreka, da žena tri ogle pri hiši podpira.«

»Ali še živita?« vpraša Bregar.

»Marko je že pred leti umrl. Otrok nista imela in vdova se je zopet omožila. Ima še sedaj tisto trgovino v Gradcu in se jej dobro godi.«

* * *

S tem je končal svoje pripovedovanje gospod Peter Ogriz. Na stare dni se je rad spominjal truda in dela mlajših let in se je rad pohvalil, da je premagal vse težave, seveda, dostavil je vselej, le s pomočjo božjo.

43. Matiček na poslednjem potovanju.

Leta 1897. jeseni sem se vozil iz Konjic v Celje. Ko se bližamo soteski pred Frankolovem, zagledam na cesti močiteljna, ki se je počasi in težavno na pešpotu ob glavni cesti, oprt na palico, pomikal naprej. Ko pridemo bliže, spoznam Matička. Ukažem kočijažu, da ustavi in stopim iz voza.

»Lej ga no, Matiček, ali si res ti?«

Matiček pogleda in usta se mu raztegnejo na smehljaj:

»Skoro bi Vas ne bil spoznal, gospod doktor, postarali ste se.«

»No, ti se tudi nisi pomladil.«

In res, poznala so se mu leta. Glava mu je visela naprej in zlezla med pleča, čelo in lice je bilo zgrbančeno, le oko je še zmirom gledalo tako jasno in milo, kakor v mladih letih.

Kočijažu velim, naj postane pri bližnji krčmi, jaz pa se pridružim Matičku in hodila sva počasi po prašni cesti.

»Zdaj mi pa povej, Matiček, dolgo se nisva že videla, kod si hodil, kje si bil ves ta čas.«

»Prehobil sem naš slovenski svet. Na Štajerskem ga ni župnišča, kjer bi se vsaj enkrat ne bil oglasil. Pa tudi po Kranjskem, Koroškem in po Primorju sem potoval, videl sem dosti sveta in dosti ljudi.«

»Pravijo, da iščeš pametnih in srečnih ljudi. Koliko in kje si jih našel?«

Matiček se je nasmehnil.

»Ne morem odgovoriti, ker ne vem, kdo je po Vaših mislih pameten in srečen. Morda je ravno ta človek, kateri se meni zdi pameten, v Vaših očeh nespameten ali smešen in kogar jaz za srečnega imam, zdi se Vam morda pomilovanja vreden revež.«

»No, le povej, kdo je po tvojih mislih pameten in srečen?«

Matiček premišljuje.

»Hodil sem nedavno zopet enkrat po svojem ljubem Pohorju in tu sem zagledal na neki hiši, Vi, gospod doktor, jo gotovo poznate, nad vrati napis:

»Blažen, kdor misli in dela pošteno,
Boga in narod svoj ljubi iskreno!«

Vidite, kdor se ravna po tem izreku, je pameten in ker bo zmirom imel mirno vest in bo zmirom zadovoljen sam s seboj, je srečen.«

»In si našel dosti takih ljudi?«

»Našel sem jih, našel, največ pod kmetsko streho, le da ti ljudje še sami niso poznali svoje sreče in so mislili, da so drugi, posebno mestna gospoda, srečnejši.«

»Povej mi še, ali so Slovenci v teh petdesetih letih, kar jih opazuješ, kaj napredovali? In v čem?«

»Če pomislim, kako je bilo tačas, ko sem s to torbico v roki stopil med svet in kako je zdaj, bi skoraj ne verjel, da se more v kratkem času vse tako silno izpremeniti. Tačas so bile šole le po mestih in trgih, zdaj so v vsaki župniji, v nekateri sta tudi po dve in še več. Tačas je znalo malo ljudi brati, še manj pa pisati, kdor tega zdaj ne zna, si je sam kriv. Tlaka in desetina sta bili odpravljene leta 1848., kmetje so morali res plačati velike odkupnine, ki so pa že zdavno izplačane in pozabljene. Po hišah tačas niste našli ne knjig, ne časnikov, a zdaj je malo hiš, v katerih nimajo vsaj knjig družbe sv. Mohorja, v mnogih leži tudi kak slovenski časnik na mizi. No, vmes so pač tudi slabi časniki, namenjeni ljudstvo odvrčati od njegovih svetinj, Boga in naroda, pa to zopet ljudje s časom sami spoznavajo in jih mečejo med smet. Slovenski učeni gospodje so bili tačas prava bela vrana, zdaj so v vsakem trgu in mestu slovenski doktorji, zdravniki, notarji, profesorji, učitelji, zraven trgovci in obrtniki, teh bi pač bilo lahko še več, in v prvi vrsti naši duhovni pastirji, ki so vsi navdušeni za svoj narod. Tudi za revne se skrbi, v javnih bolnišnicah in hiralnicah se brezplačno oskrbe. Torej pač povsod napredek.«

Ugovarjal sem Matičku, da kmetski stan propada, vsaj tako čitamo vsaki dan v nekaterih časnikih.«

»Kmetski stan,« odvrne Matiček, »ima res svoje težave in kjer je slab, kamenit svet, kakor po Krasu, težko je se preživeti. Kjer so pa rodovitni kraji, tam kmet razmerno dobro izhaja, seveda, če je delaven, trezen, štedljiv in se ravna po naukih, ki jih čita v mnogih poučnih knjigah in po časnikih. Sicer pa pogledajte ob nedeljah in praznikih ljudstvo, kadar prihaja k božji službi, kako čedno so oblečeni, ženstvo v jopicah in krilih, kakor so jih včasih le v mestih nosile, da se ne more govoriti o revščini. In ode-ruhi, ki so izsesavali tačas uboge kmete, so morali opustiti svoje umazano delo, ker so zdaj povsod hranilnice in posojilnice, kamor se kmet v potrebi lahko zateka.«

»Kaj pa narodnost in vera?« vprašam nadalje.

»Kako je bilo z narodnostjo pred petdesetimi leti, to sami dobro veste, gospod doktor. Za svojo slovensko narodnost se nikdo ni briga, a zdaj z veseljem opazujem, kako je čedalje več mož, ki se zavedajo svojih narodnih pravic, kako se zbirajo za svoj slovenski rod in svojo slovensko domovino navdušeni mladeniči v mladeniških zvezah

in tudi dekleta v dekliških društvih. Zdi se mi, da tudi versko prepričanje pri večini ljudstva ne propada, ampak se okrepčuje, ker ljudje vidijo, kam vodi brezverstvo in bogotajstvo nesrečneže, ki se dajo oslepiti od krivih prerokov in mislijo, da je s tem življenjem vse končano.«

Tako ie govoril Matiček. Prišla sva do krčme. Mislil sem ugovarjati, da ni vse tako belo, kakor on vidi, a čemu bi ga motil v njegovem prepričanju in mu otežil srce. Povalbil sem ga k mizi, pa použil je le košček kruha in izpil pol kupice vina. Ko sem se odpravljaj, sem mu ponudil, naj se usede v voz in z menoj vozi do Celja, a on je odklonil.

»Peš sem hodil vse svoje življenje, peš tudi storim to svojo poslednjo pot.«

»Poslednjo?« vprašam ga začuden. »Kam pa si namenjen?«

»V Gorico.«

»In peš? Tako daleč?«

»Peš.«

»Kaj pa iščeš v Gorici?«

»Mirni svoj kot. Upam, da ga najdem pri očetih frančiškanih na Kostanjevici. Tam sem bil že večkrat in pomagal krojaču. Upam, da me ne bodo odpravili. In tam se bodem pripravljaj na pot v večnost in prosil Boga, da mi da srečno poslednjo uro.«

»Torej z Bogom, Matiček, če se več ne vidiva na tem svetu.«

»Bog tudi z Vami!«

Odpeljal sem se in ko sem se ozrl nazaj, videl sem Matička, kako je naslonjen na svojo palico korakal počasi po prašni cesti.

Pozneje ga nisem več srečal. Ali je prišel do Gorice in našel tam zaželjeni mirni kot, mi ni znano. To pa vem, kjerkoli ga je došla smrt, on se je ni prestrašil. Saj mu je bilo vse življenje kažipot geslo:

»... misli in delaj pošteno,
Boga in narod svoj ljubi iskreno.«

KNJIŽNICA JOSIPA VOŠNJAKA
SLOVENSKA BIBLIOTEKA

Knjižnica J. Vošnjaka Sl. Bistrica

Molj 2.0 - BOBR d.o.o. (063)/731-557